

**GAP Alanındaki Tarım Kooperatifleri ve Diğer Çiftçi Örgütlerinin
Bölge Kalkınmasındaki Etkinliği**

Prof. Dr. Bahri KARLI

Dr. Yusuf ÇELİK

**Şubat – 2003
ŞANLIURFA**

YAYIN NO: 97
ISBN 975-407-122-5

ÖNSÖZ

Türkiye'nin tarım potansiyeli açısından önemli miktarda toprak ve su kaynaklarına sahip olan Güneydoğu Anadolu bölgesinde, bu kaynakları harekete geçirecek ve bölgenin kalkınmasını hızlandıracak dünyanın en önemli entegre projelerinden biri olan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) planlanmış ve uygulamaya konulmuştur.

Proje ile tarım sektöründe özellikle toprak ve su kaynaklarının etkin kullanımıyla üretim ve verimlilik artışı sağlanacaktır. Fakat bu olumlu gelişme üreticilerin tüm sorunlarının çözümünü de sağlamayacaktır. Özellikle küçük aile işletmesi olan üreticilerin yaşadıkları problemleri çözmek için kendi aralarında birleşip bir güç birliği oluşturmaları, yani örgütlenmeleri büyük önem arz etmektedir.

Tarımsal üretimi artırmanın, kaliteli ürün elde etmenin ve tarım ile uğraşanların yaşam düzeylerini yükseltmenin ve tarım ile uğraşanların yaşam düzeylerini yükseltmenin en önemli yollarından biri üreticilerin örgütlenmesidir. Diğer taraftan tarım politikalarını oluşturmak, uygulama koşullarını belirlemek ve böylece politik mekanizmaları etkileyebilmek, pazarda etkin olabilmek örgütlenmekle yani örgütlü üreticilerle olmaktadır.

Diğer taraftan GAP'la tarım sektöründe ortaya çıkacak girdi kullanımındaki artışlar ve üretim artışları üreticilerin karşılaşacakları girdilerin tedariki ve ürünlerin pazarlaması sorunlarının çözümünde üretici örgütleri çözümleri kolaylaştıracaktır.

Güneydoğu Anadolu bölgesinde üretici örgütlerinin mevcut durumları, etkinlikleri üreticilerin üretici örgütlerinden beklentileri ve bölgede üreticilerin sorunlarının çözümünde ne tür örgütlenme modellerinin geliştirilmesi gibi konuların ortaya konduğu bu araştırma, bölgede üreticilerin ve üretici örgütlerinin sorunlarının çözümüne büyük katkıda bulunacağına inancım tamdır.

Yakup Erdal ERTÜRK
Enstitü Müdürü

YAZARIN ÖNSÖZÜ

Ülke nüfusunun yaklaşık % 35'inin kırsal alanda yaşadığı, yaklaşık % 40'ının tarımda istihdam edildiği, gayri safi milli hasılanın yaklaşık % 11'inin tarımdan sağlandığı dikkate alındığında, tarım sektörü Türkiye'nin ekonomik yapısında hala önemli bir yer tutmaktadır. Bununla birlikte tarımsal yapıda; işletmelerin % 85'inin 100 dekar ve daha küçük araziye sahip olması, arazilerin çok parçalı ve dağınık birimlerden oluşması, işletmelerde sermayenin yetersiz ve dengesiz yapıda bulunması, girdilerin yeterli düzeyde kullanılamaması ve verimliliğin yeterince arttırılamaması, yeterince tasarruf sağlanamadığı için yatırımların yapılamaması, işletme yöneticilerinin eğitim düzeyinin düşük ve alt yapı yatırımlarının yetersiz olması gibi bir çok faktör sektörü olumsuz etkilemektedir.

Tarım sektöründe yaşanan bir çok sorunun çözülmesinde örgütlenme önemli rol oynamaktadır. Fakat, Türkiye genelinde olduğu gibi, GAP bölgesinde de üretici örgütlenmesi yeterli düzeye ulaşamamıştır. Bu nedenle, üretici örgütleri tarımsal eğitim ve yayım faaliyetlerinde, tarımsal girdi temininde, tarım ürünlerinin değerlendirilmesi ve pazarlaması ile katma değer oluşturulmasında arzu edilen hizmeti sağlayamamışlardır.

GAP bölgesinde tarımsal üretimde verimliliğin arttırılabilmesi ve hedeflenen üretim artışının sağlanabilmesi için üretici örgütlerinin etkinleştirilmesi ve sorunlarının çözülmesi büyük önem arz etmektedir.

“GAP Alanındaki Tarım Kooperatifleri ve Diğer Çiftçi Örgütlerinin Bölge Kalkınmasındaki Etkinliği” isimli bu çalışma Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından desteklenmeye değer bulunmuş ve bu destekle çalışma tamamlanmıştır.

Bu araştırmanın yapılmasında her türlü desteklerinden dolayı, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanı Sayın Dr. İ.H. Olcay ÜNVER'e ve GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı çalışanlarına sonsuz şükranlarımı sunarım.

Bu çalışmayı, T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü kitap olarak yayınlayarak, ilgili kesimlere daha yaygın bir şekilde ulaşabilme imkanı yaratmıştır. Bundan dolayı Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Müdürü Yakup Erdal ERTÜRK'e ve Enstitü çalışanlarına içtenlikle teşekkür ederim.

Anket sorularını içtenlikle yanıtlayan bölge çiftçilerine ve üretici örgütlerinin yöneticilerine teşekkür borçluyum. Bu araştırmanın; bölge ile ilgili politika üreten, karar alan ve uygulayan kamu kurum ve kuruluşlarına, bölge çiftçilerine ve ilgi duyan herkese yararlı olacağını ümit ediyorum.

Prof. Dr. Bahri KARLI

Şanlıurfa, Şubat 2003

ÖZ

GAP alanındaki illerde tarım kooperatifleri ve diğer çiftçi örgütlerinin mevcut durumu, yapısı, faaliyetleri ve üyelere yönelik etkinliği incelenmiş, üyelerin üretici örgütleri ile olan ticari ve diğer ilişkileri ortaya konulmuştur. Çalışmada üreticilerin örgütlere bakış açısı ve yöneticilerin bu örgütleri nasıl gördüğü çeşitli bulgularla irdelenmiştir. Bölgede, çiftçilerin eğitim düzeyinin düşük, örgütlenme bilincinin zayıf ve çiftçi örgütlenmesinin yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Sulama projelerinden beklenen sürdürülebilir ekonomik faydanın elde edilebilmesi ve kırsal alanda yaşayan insanların refah düzeyinin yükseltilebilmesi için üretici örgütlenmesine ihtiyaç vardır. Örgütlenmenin önemi dikkate alınarak, kırsal kesimde üretici örgütlenme modelleri ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: GAP, Tarım, Üretici Örgütleri, Etkinlik

ABSTRACT

In this study, agricultural cooperatives and other farmer organizations' status, structure, work, their effectiveness to organization members and commercial relationship of members to producer organizations were investigated in GAP (Southeastern Anatolia Project) region. Also, farmer organizations were investigated from the point of view of farmers and administrators. In GAP region, following two factors were determined; farmers' education level is very low and they are not conscious about becoming an organized association. Farmer organizations are needed to achieve the goal of water management project to reach economical benefits and increase life standards of people who lives in rural areas. Regarding these issues, farmer organization models were suggested.

Key words: Southeastern Anatolia Project, Agriculture, Farmer Organizations, Affectivity.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
1. GİRİŞ.....	9
1.1. Konunun Önemi.....	9
1.2. Çalışmanın Amacı.....	10
2. KONU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR.....	11
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	15
3.1. Materyal.....	15
3.2. Yöntem.....	15
3.2.1.1. Üretici Örgütlerinin Seçiminde Kullanılan Yöntem.....	15
Toplam.....	17
3.2.2. Verilerin Analizi ve Değerlendirilmesinde Uygulanan Yöntem.....	17
4. ARAŞTIRMA ALANI HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	18
4.1. Doğal Yapı.....	18
4.1.1. Coğrafi Durum.....	18
4.1.2. İklim.....	18
4.1.3. Toprak Özellikleri.....	18
4.1.4. Su Kaynakları ve Sulama.....	18
4.2. Bölgenin Sosyal Yapısı.....	19
4.2.1. Nüfus Durumu.....	19
4.2.2. Eğitim Durumu.....	20
4.2.3. Ulaşım.....	20
4.3. Bölgenin Ekonomik Yapısı.....	20
4.3.1. Arazi Varlığı ve Kullanım Şekli.....	20
4.3.2. Bitkisel Üretim.....	23
4.3.3. Hayvansal Üretim.....	24
4.3.4. Tarım Tekniği ve Girdi Kullanım Düzeyi.....	26
5. TÜRKİYE VE GAP ALANINDAKİ KOOPERATİFLER HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	28
5.1. Türkiye’de Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerin Mevcut Durumu.....	28
5.2. GAP Bölgesinde Üretici Örgütlenmesi.....	31
5.2.1. GAP Bölgesindeki İllerde Üretici Örgütleri.....	32
TOPLAM.....	32
5.2.1.1. Faaliyet Alanlarına Göre GAP Alanındaki Üretici Örgütlerinin Değerlendirilmesi.....	33
5.2.1.1.1. Ziraat Odaları.....	33
5.2.1.1.2. Tarım Kredi Kooperatifleri.....	35
5.2.1.1.2.1. GAP Alanında Tarım Kredi Kooperatiflerinin Mevcut Durumu.....	35
5.2.1.1.2.2. GAP Alanında Tarım Kredi Kooperatiflerinin Teşkilatlanma Etkinliği.....	37
5.2.1.1.2.3. GAP Alanındaki Tarım Kredi Kooperatiflerinin Finansman Etkinliği.....	38
5.2.1.1.2.4. GAP Alanındaki Tarım Kredi Kooperatiflerinin Tarımsal Girdi Temin Etme Etkinliği.....	39
5.2.1.1.3. Tarım Satış Kooperatifleri.....	39
5.2.1.1.3.1. Güneydoğubirlik.....	41
5.2.1.1.3.2. Çukobirlik.....	41
5.2.1.1.4. Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri.....	43
5.2.1.1.5. Sulama Kooperatifleri.....	44
5.2.1.1.6. Su Ürünleri Kooperatifleri.....	45
5.2.1.1.7. Sulama Birlikleri.....	45
5.2.1.1.8. Köylere Hizmet Götürme Birlikleri.....	46
6. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	48
6.1. ÜRETİCİLER İLE İLGİLİ ARAŞTIRMA BULGULARI.....	48
6.1.2. İşletmelerin Sosyo-Ekonomik Yapısı.....	48
6.1.2.1. İncelenen İşletmelerde Nüfus Varlığı.....	48
6.1.2.2. İşletme Yöneticilerinin Yaş Durumları.....	49
6.1.2.3. İşletme Yöneticilerinin Eğitim Durumu.....	50
6.1.2.4. İncelenen İşletmelerde Arazi Varlığı.....	52
6.1.2.5. İncelenen İşletmelerde Ürün Deseni.....	53
6.1.2.6. İncelenen İşletmelerde Hayvan Varlığı.....	54
6.1.2.7. İncelenen İşletmelerde Sermaye Yapısı.....	54

6.1.1.7.1. Aktif Sermaye.....	55
6.1.1.7.1.1. Çiftlik Sermayesi.....	56
6.1.1.7.1.1.1. Toprak Sermayesi.....	56
6.1.1.7.1.1.2. Arazi Islahı Sermayesi.....	56
6.1.1.7.1.1.3. Bina Sermayesi.....	57
6.1.1.7.1.1.4. Bitki Sermayesi.....	57
6.1.1.7.1.2. İşletme Sermayesi.....	57
6.1.1.7.1.2.1. Alet-Makine Sermayesi.....	58
6.1.1.7.1.2.2. Hayvan Sermayesi.....	58
6.1.1.7.1.2.3. Malzeme Mühimmat Sermayesi.....	58
6.1.1.7.1.2.4. Para Sermayesi.....	58
6.1.1.7.2. Pasif Sermaye.....	59
6.1.1.7.2.1. Borçlar.....	59
6.1.1.7.2.1.1. Kira ve Ortak Arazi Sermayesi.....	59
6.1.1.7.2.1.2. Öz Sermaye.....	59
6.1.1.8. İncelenen İşletmelerde Gayrisafi Üretim Değeri.....	59
6.1.1.9. Kredi Kullanım Durumu.....	60
6.2. ÜRETİCİLERİN ÜRETİCİ ÖRGÜTLERİ İLE İLİŞKİ DÜZEYİ VE ÜRETİCİ ÖRGÜTLERİNE YAKLAŞIMLARI.....	61
6.2.1. Üreticilerin Üretici Örgütleri ile İlişki Düzeyleri.....	61
6.2.1.1. Üreticilerin Kooperatifleşme Düzeyi.....	61
6.2.1.2. Üreticilerin Kooperatifçiliğin Tanımını Bilme Düzeyi.....	62
6.2.1.3. Üreticilerin Birlikler Hakkındaki Düşünceleri.....	62
6.2.1.4. Üreticilerin Üye Oldukları Üretici Örgütlerinden Yararlanma Düzeyi.....	63
6.2.1.5. Üretici Örgütlerinden Alınan Tarımsal Girdilerin Ödenme Şekli.....	64
6.2.2. Üreticilerin Üretici Örgütlerini Değerlendirme Durumu.....	65
6.2.2.1. Üreticilerin Üyesi Buldukları Üretici Örgütlerinden Beklentileri.....	65
6.2.2.2. Üreticilerin Üyesi Oldukları Üretici Örgütleri Hakkındaki Bilgi ve Bağlılık Düzeyleri.....	68
6.2.2.3. Üreticilerin Üye Oldukları Üretici Örgütlerinin Mevzuatı Hakkındaki Bilgi Düzeyleri.....	68
6.2.2.4. Üreticilerin Genel Kurul Toplantılarına Katılım Düzeyi.....	69
6.2.2.5. Genel Kurul Toplantılarına Katılma Nedenleri.....	70
6.2.2.6. Genel Kurul Toplantılarına Katılmama Nedenleri.....	70
6.2.2.7. Üreticilerin Yönetim Kurulu Hakkındaki Düşünceleri.....	71
6.2.2.8. Üreticilerin Yönetim Kurulu Kararlarını Olumlu Bulmama Nedenleri.....	71
6.2.2.9. Üreticilerin Mevcut Yönetimden Memnun Olup Olmama Durumları.....	73
6.2.2.10. Ekonomik Güç ve Üreticiye Hizmet Açısından Üretici Örgütlerinin Değerlendirilmesi.....	74
6.2.2.11. Üretici Örgütleri Tarafından Üreticilere Verilen Hizmetler ve Bu Hizmetlerin Değerlendirilmesi.....	74
6.2.2.12. Üretici Örgütleriyle Rekabet Eden Kurum ve Kuruluşların Bulunup Bulunmama Durumu.....	77
6.2.2.13. Üretici Örgütlerinin Tarımsal Yayım Faaliyetleri.....	77
6.3. ÜRETİCİ ÖRGÜTLERİNİN FAALİYETLERİ VE ÜRETİCİ ÖRGÜTLERİNİN ETKİNLİĞİ.....	78
6.3.1. Üretici Örgütlerinin Teşkilatlanma Durumu.....	79
6.3.2. İncelenen Üretici Örgütlerinde Personel Durumu.....	79
6.3.3. Üretici Örgütü Yöneticilerinin Yaş Durumu.....	80
6.3.4. Üretici Örgütü Yöneticilerinin Eğitim Durumu.....	81
6.3.5. İncelenen Üretici Örgütlerince Ortaklara Sağlanan Tarımsal Girdiler.....	82
6.3.6. Üreticilerin Üretici Örgütleri İle İlişki Düzeyleri.....	83
7. TARIM KEŞİMİNDE ÜRETİCİ ÖRGÜTLENMESİ MODEL ÖNERİLERİ.....	85
8. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	88
KAYNAKLAR.....	93

ÇİZELGELER

Çizelge 3.1. GAP Alanında Toplam ve Görüşülen Üretici Örgütlerinin Sayısı ve Örnekleme Oranı	15
Çizelge 3.2. Araştırma Alanında Anket Çalışması Yapılan İşletmelerin İllere ve İşletme Büyüklük Gruplarına Göre Dağılımı.....	17
Çizelge 4.1. GAP Alanındaki İllerde Şehir ve Köy Nüfusu (1997).....	19
Çizelge 4.2. GAP Alanındaki İllerde Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı (1990)	19
Çizelge 4.3. GAP Alanındaki İllerde Okur Yazarlık Durumu (1990)	20
Çizelge 4.4. GAP Alanında Arazi Varlığı ve Kullanım Durumu	21
Çizelge 4.5. GAP Alanında Yerleşim Yeri ve Tarımsal Faaliyette Bulunan Hane Halkı Sayısı	21
Çizelge 4.6. GAP Alanındaki İllerde Tarımsal İşletme Büyüklükleri	23
Çizelge 4.7. GAP Alanındaki İllerde Tarımsal İşletme Büyüklükleri (%)	23
Çizelge 4.8. GAP Alanında Yetiştirilen Tarla Ürünleri, Sebze ve Meyvelere Ait Bilgiler	24
Çizelge 4.9. GAP Alanında Yetiştirilen Tarla Ürünleri, Sebze ve Meyvelerin Üretim Değeri	24
Çizelge 4.10. GAP Alanında Hayvan Varlığı (1998)	25
Çizelge 4.11. GAP Alanındaki İllerde Hayvansal Ürünlerin Üretim Miktarı ve Üretim Değeri	25
Çizelge 4.12. GAP Alanında Alet ve Makine Varlığı (1998).....	26
Çizelge 4.13. GAP Alanında Kimyevi Gübre Kullanımı (1998).....	27
Çizelge 5.1. Türkiye’de Tarımsal Amaçlı Kooperatifler ve Sayıları (1999 Yılı Sonu İtibariyle)	28
Çizelge 5.2. GAP Alanındaki Üretici Örgütleri (1999)	32
Çizelge 5.3. GAP İllerinde Ziraat Odaları ve Üye Sayıları (1999).....	34
Çizelge 5.4. GAP Alanındaki İllerde Tarım Kredi Kooperatiflerinin Mevcut Durumu (1999).....	36
Çizelge 5.5. GAP Alanındaki İllerde Tarım Kredi Koop. Teşkilatlanma Durumu (1999).....	37
Çizelge 5.6. GAP Alanındaki İllerde Tarım Kredi Kooperatiflerinin Sermaye Durumu (1999).....	38
Çizelge 5.7. GAP Alanındaki İllerde Tarım Kredi Koop. Kullandığı Kredi Miktarı (1999)	39
Çizelge 5.8. GAP Alanındaki İllerde Tarım Kredi Koop. Tarımsal Girdi Satış Durumu (1999)	40
Çizelge 5.9. GAP Alanında Güneydoğu Birlik’e Bağlı Kooperatifler ve Ortak Sayıları	41
Çizelge 5.10. GAP Alanında Çukobirlik’e Bağlı Kooperatifler ve Ortak Sayıları	42
Çizelge 5.11. GAP Alanında Çukobirlik’e Bağlı Koop. Ortaklarına Yaptığı Nakdi Yardım	42
Çizelge 5.12. GAP Alanında Çukobirlik’in Tohumluk, Kim. Gübre ve Tarımsal İlaç Dağıtımı	43
Çizelge 5.13. GAP Alanında Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin Mevcut Durumu (1999).....	44
Çizelge 6.1. İncelenen İşletmelerde Nüfus Varlığı.....	48
Çizelge 6.2. Üreticilerin Yaş Durumları.....	50
Çizelge 6.3. Üreticilerin Eğitim Durumu	51
Çizelge 6.4. Üreticilerin Arazi Tasarruf Durumları.....	52
Çizelge 6.5. İncelenen İşletmelerde Yetiştirilen Ürünler ve Ekim Alanları (da).....	53
Çizelge 6.6. İncelenen İşletmelerde Yetiştirilen Ürünler ve Ekim Alanları (%)	53
Çizelge 6.7. İncelenen İşletmelerde Hayvan Varlığı (Baş).....	54
Çizelge 6.8. İncelenen İşletmelerin Sermaye Yapısı (000 TL).....	55
Çizelge 6.9. İncelenen İşletmelerde Pasif Sermaye Durumu (000 TL)	59
Çizelge 6.10. İncelenen İşletmelerde Gayri Safi Üretim Değerleri (000)	60
Çizelge 6.11. İncelenen İşletmelerde Kullanılan Kredi Kaynakları (000 TL).....	60
Çizelge 6.12. Üreticilerin Üye Oldukları Üretici Örgütü	61
Çizelge 6.13. Ortakların Kooperatifçiliğin Tanımını Bilme Düzeyleri	62
Çizelge 6.14. Üreticilerin Birlikler Hakkındaki Görüşleri	63
Çizelge 6.15. İncelenen İşletmelerde Üretici Örgütlerinden Yararlanma Düzeyi	63
Çizelge 6.16. Kooperatiften Alınan Girdilerin Ödeme Şekli (%).....	64
Çizelge 6.17. Kooperatiften Alınan Girdilerin Fiyatları ile Piyasa Fiyatlarının Karşılaştırılması	65
Çizelge 6.18. Üreticilerin Kooperatiflerden Beklentileri.....	66
Çizelge 6.18. Üreticilerin Kooperatiflerden Beklentileri.....	67
Çizelge 6.19. Üye Olunan Kooperatiflerden Beklenenin Gerçekleşme Durumu	67
Çizelge 6.20. Üreticilerin Kooperatife/Birliğe Üye Olmadan Önce Ana Sözleşmeyi Okuyup-Okumama Durumu.....	68
Çizelge 6.21. Üreticilerin Üyesi Oldukları Örgütün Mevzuatı Hakkındaki Bilgi Düzeyi (%).....	69
Çizelge 6.22. Üreticilerin Genel Kurul Toplantılarına Katılım Düzeyi (%).....	69
Çizelge 6.23. Genel Kurul Toplantılarına Katılma Nedenleri	70
Çizelge 6.24. Genel Kurul Toplantılarına Katılmama Nedenleri	71
Çizelge 6.25. Üreticilerin Yönetim Kurulu Kararlarını Olumlu Bulup Bulmama Durumu	71
Çizelge 6.26. Üreticilerin Yönetim Kurulu Kararlarını Olumlu Bulmama Nedenleri.....	72
Çizelge 6.27. Üreticilerin Üyesi Oldukları Üretici Örgütünde En Çok Sözü Geçen Kurum veya Kişi	72

Çizelge 6.28. Üreticilerin Kooperatiflerde Atamanın Nasıl Yapılacağına İlişkin Görüşleri	73
Çizelge 6.29. Üreticilerin Mevcut Yönetimden Memnun Olup Olmama Durumu.....	73
Çizelge 6.30. Üreticilerin Yönetimden Memnun Olmama Nedenleri	74
Çizelge 6.31. Üreticilerin Ekonomik Güç ve Hizmet Açısından Örgütlerinin Değerlendirilmesi.....	74
Çizelge 6.32. Kooperatif veya Birliklerin Üreticiye Sağladıkları Hizmetler.....	75
Çizelge 6.33. Üye Olunan Üretici Örgütünün Verdiği Hizmetlerin Yeterlilik Durumu.....	75
Çizelge 6.34. Üye Olunan Kooperatif veya Birliğin Üreticinin Gelirini Yükseltip Yükseltmeme Durumu ...	76
Çizelge 6.35. Üye Olunan Üretici Örgütünün Hizmetlerinden En Çok Yararlananlar.....	76
Çizelge 6.36. Üye Olunan Üretici Örgütüyle Rekabet Eden Kurumun Olup Olmama Durumu	77
Çizelge 6.37. Üye Olunan Üretici Örgütü Aleyhine Çalışan Olup Olmama Durumu	77
Çizelge 6.38. Üretici Örgütlerinin Eğitim Çalışması Yapıp Yapmama Durumu	78
Çizelge 6.39. Üretici Örgütlerinin Yaptığı Eğitim Çalışmalarına Katılım Durumu	78
Çizelge 6.40. İncelenen Üretici Örgütlerinin Hizmet Götürdüğü Ort. Üye/Ortak ve Köy Sayısı.....	79
Çizelge 6.41. İncelenen Üretici Örgütlerinde Personel Durumu	80
Çizelge 6.42. İncelenen Üretici Örgütü Yöneticilerine Göre Personelin Yeterlilik Durumu	80
Çizelge 6.43. Üretici Örgütü Başkanları/Müdürlerinin Yaş Durumu.....	80
Çizelge 6.44. İncelenen Üretici Örgütlerinde Örgüt Başkanlarının Eğitim Durumu.....	81
Çizelge 6.45. Üretici Örgütü Yöneticilerinin Yayın Takip Edip Etmeme Durumu.....	82
Çizelge 6.46. Üretici Örgütlerinin Ortaklarına Sağladığı Tarımsal Girdiler	83
Çizelge 6.47. Ortakların Üretici Örgütünün Sağladığı Girdilerden Yararlanma Durumu	83
Çizelge 6.48. Ortakların/Üyelerin Üretici Örgütlerine İlgili Durumları	84
Çizelge 6.49. Üretici Örgütüne Üye Ortak/Üyelerin Toplantılarda Fikir Beyan Etme Durumu	84
Çizelge 6.50. Üretici Örgütüne Üye Ortak/Üyelerin Borçlarına Sadık Olup Olmama Durumu.....	84

ŞEKİLLER

Şekil 1. GAP Alanında Arazi Kullanım Durumu	21
Şekil 2. GAP Alanında Tarımsal Faaliyette Bulunan Hane Halkı Sayısı (%)	22
Şekil 3. GAP Alanındaki İllerde Tarım İşletmelerinin Mevcut Durumu (%).....	22
Şekil 4. Türkiye’de Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerin Dağılımı (%).....	29
Şekil 5. GAP Alanında Üretici Örgütlerinin Faaliyet Konusuna Göre Dağılımı (%).....	33
Şekil 6. GAP Alanında Üretici Örgütlerinin İllere Göre Dağılımı (%)	33
Şekil 7. GAP Alanında İllere Göre Ziraat Odaları ve Üye Sayısı (%).....	34
Şekil 8. GAP Alanında İllere Göre Tarım Kredi Kooperatifleri ve Ortak Sayısı (%)	36
Şekil 9. GAP Alanındaki İllerde Tarım Satış Kooperatifleri ve Ortak Sayısı (%)	41
Şekil 10. GAP Alanındaki İllerde Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri ve Ortak sayısı (%).....	44
Şekil 11. GAP Alanındaki İllerde Sulama Birliklerinin Sayısı (%).....	46
Şekil 12. İncelenen İşletmelerde Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (%).....	49
Şekil 13. İşletmelerde Üreticilerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	50
Şekil 14. İşletmelerde İşletme Yöneticilerinin Eğitim Durumu (%)	51
Şekil 15. GAP Alanında Üreticilerin Üretici Örgütüne Göre Üyelik Dağılımı (%)	61
Şekil 16. Üreticilerin Üye Olduğu Kooperatiflerden Beklentileri (%)	66
Şekil 17. Üretici Örgütü Yöneticilerinin Eğitim Düzeyi (%)	81
Şekil 18. Üretici Örgütü Yöneticilerinin Mesleği İle İlgili Yayın Takip Etme Durumu (%)	82

1. GİRİŞ

1.1. Konunun Önemi

Ülkemizde tarım işletmelerinin çoğunun yeter büyüklükte olmaması ve sermaye birikimi sağlayamaması nedeniyle, işletmelerde; yatırımlar yapılamamakta, tarımsal girdi kullanımı yaygınlaştırılmamakta ve modern tarım teknolojileri uygulanamamaktadır. Kırsal alanda yaşayan ve tarımsal üretim faaliyetinde bulunan üreticilerin; var olan üretim kaynaklarını daha etkin kullanabilmeleri, tarımsal girdileri uygun koşullarda temin edebilmeleri, modern tarım teknolojilerini uygulayabilmeleri, ürünlerini en iyi şekilde değerlendirerek pazarlayabilmeleri ve kamu hizmetlerinden daha etkin yararlanabilmeleri örgütlenmeleri ile mümkündür (Karlı, 2001a).

Tarımsal üretimi artırmanın, kaliteli ürün elde etmenin ve tarım ile uğraşanların yaşam düzeylerini yükseltmenin en önemli yollarından biri, üreticilerin etkili bir biçimde örgütlenmesidir. Gelişmiş ülkeler incelendiğinde, tarımın gelişip sanayileştiği ve üreticilerin de örgütlendiği görülür. Çünkü, tarım politikalarını oluşturmak, uygulama koşullarını belirlemek ve böylece politik mekanizmaları etkileyebilmek, pazarda etkin olabilmek, çağdaş üretim yöntemlerini kullanıp verimliliği artırarak kırsal alan kalkınmasını gerçekleştirmek, örgütsel güçle yani örgütlü üreticilerle olmaktadır (İnan ve ark., 2000).

Türkiye’de, 1999 yılı sonu itibariyle 11.427 adet tarımsal amaçlı kooperatif ve bu kooperatiflere ortak 4.613.361 çiftçi bulunmaktadır. Buna göre, kırsal alanda yaşayan nüfusun % 20,8’i kooperatif ortağıdır. Tarımsal kooperatiflerin nicel olarak ülke genelinde gelişme göstermesine ve kırsal alanda yaşayan her beş kişiden birisinin kooperatif ortağı olmasına rağmen, kooperatifler, üreticilerin; bilgi ve beceri düzeylerinin geliştirilmesinde, tarımsal girdilerin temininde, tarımsal ürünlerin pazarlamasında ve değerlendirilmesinde aktif rol üstlenememişlerdir. Dolayısıyla, kooperatifler kendilerinden beklenen işlevleri henüz yeterince gerçekleştirememişlerdir.

Ülkemizde, tarımsal amaçlı kooperatifler kendilerinden beklenen işlevleri yeterince yerine getiremediklerinden dolayı, tarım ve sanayi sektörleri arasında entegrasyon sağlanamamıştır. Bunun sonucu olarak, hem tarımda hem de tarıma dayalı sanayilerde verimlilik artışı arzu edilen düzeye ulaşamamış ve hedeflenen başarı elde edilememiştir. Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, Türkiye’de de tarım ve sanayinin bütünleşmesinde tarımsal amaçlı kooperatifler bir araç olarak kullanılmalıdır. Böylece, üreticiler, tarımsal girdileri istenilen zamanda ve uygun fiyatla temin edebilecekler ve diğer taraftan tarım ürünlerini daha uygun koşullarda pazarlayabileceklerdir. Sanayiciler ise kaliteli ve uygun koşullarda hammadde temin edebilecekler ve hammadde temininde sorun yaşamayacaklardır. Bunun sonucu olarak, tarımda oluşacak sermaye birikimi başta kırsal sanayiler olmak üzere diğer yatırım alanlarına yönelebilecektir. Bu durum, tarım ve tarıma dayalı sanayilerde verimliliğin artmasını, kırsal kesimde yeni istihdam alanlarının yaratılmasını ve kırsal alanda yaşayanların refah düzeyinin yükselmesini sağlayacaktır. Dolayısıyla, kooperatifler, kırsal kesimin ekonomik ve sosyal kalkınmasında önemli rol oynayacaktır.

GAP’ın tamamlanması ile 1.7 milyon hektarlık bir arazi sulamaya açıldığında, ekonomik ve sosyal yapıda büyük değişimler meydana gelecektir. Meydana gelecek toplumsal değişme, gelişme ve dönüşümlerin planlanması, yöre ve ülke insanı yararına yönlendirilmesi ve hızlandırılması büyük önem kazanmaktadır. Bu değişimlere toplumun örgütlü bir yapı içerisinde hazırlanması da zorunluluk arz etmektedir (Turan, 1999).

Bölgede sulama projelerinin kademeli olarak devreye girmesi ve sulu tarımın başlamasıyla, işletmelerin; üretim teknolojileri değişmiş, tarımsal girdi talepleri artmış ve üretim artışı pazarlama sorununu beraberinde getirmiştir. Sulama yatırımlarından beklenen sürdürülebilir ekonomik faydanın elde edilebilmesi, mevcut ve olabilecek sorunların çözümlenebilmesi ve kırsal alanda yaşayan üreticilerin refah düzeyinin yükseltilebilmesi için örgütlenme etkili bir araç olarak kullanılmalıdır (Karlı, 2001).

Bu çalışmada “GAP Alanındaki Tarım Kooperatifleri ve Diğer Çiftçi Örgütlerinin Bölge Kalkınmasındaki Etkinliği” araştırılmış ve çalışma sekiz bölüm halinde ortaya konulmuştur.

Giriş bölümünde konunun önemi ve amacı belirtilmiş, ikinci bölümde konu ile ilgili çalışmalar incelenmiştir.

Üçüncü bölümde materyal ve yöntem ele alınmış ve bu kapsamda elde edilen birincil ve ikincil veriler ile kullanılan yöntemler açıklanmıştır.

Dördüncü bölümde araştırma alanının sosyo-ekonomik yapısı incelenmiştir.

Beşinci bölümde Türkiye ve GAP alanındaki üretici örgütlenmesi ayrıntılı biçimde ortaya konulmuştur.

Altıncı bölümde araştırma bulgularına yer verilmiştir. Tarım işletmelerinin sosyo-ekonomik yapısı, üreticilerin örgütlenme biçimleri, üretici örgütlerine yaklaşımları ile üretici örgütlerinin etkinliği analiz edilmiştir.

Yedinci bölümde tarım kesiminde üretici örgütlenmesi model önerileri sunulmuştur.

Son bölümde ise verilen bilgilere dayanılarak, GAP alanında üretici örgütlenmesi ile ilgili genel bir değerlendirme yapılmış, sorunlar ortaya konulmuş ve çözüm önerileri sunulmuştur.

1.2. Çalışmanın Amacı

Bu araştırma ile Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) alanındaki tarım kooperatifleri ve diğer çiftçi örgütlerinin mevcut durumunu ve faaliyetlerini çeşitli açılardan inceleyerek değerlendirmek, üretici örgütü-ortak/üye ilişkileri üzerinde durarak, üretici örgütü faaliyetinin ortak/üye ekonomisine yaptığı katkıları irdelemek ve tarım kesimi için örgütlenme model önerileri sunmak amaçlanmıştır.

2. KONU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Ülkemizde konu ile ilgili olarak yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Yapılan çalışmaların çoğunda, tarımsal amaçlı kooperatiflerin ve diğer çiftçi örgütlerinin mevcut durumu ve ürettiği hizmetler hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Çiftçilerin kooperatiflere ve diğer çiftçi örgütlerine katılımı, kooperatiflerin tarım işletmelerine olan etkileri, üretici örgütlenmesi olayı ve bunların etkinliği konusunun incelendiği yerli ve yabancı kaynaklardan bazıları aşağıda özetlenmiştir.

Hardee (1961), Avustralya'nın kırsal kesiminde yaptığı bu çalışmada çiftçilerin sosyal ve ekonomik amaçlı organizasyonlara katılımı incelenmiş, katılımı sosyal yapının önemli bir faktör olduğu ortaya konmuştur.

Copp (1964), Çiftçilerin; ortak olduğu kooperatifler hakkındaki bilgi düzeyini, düşüncelerini ve kooperatifler ile ilgili tutum ve davranışlarını araştırmıştır. Araştırmada, çiftçilerin tutum ve davranışlarının, sosyo-psikolojik faktörlerin ve kooperatif hakkında bilgi sahibi olmalarının, kooperatife sahip çıkmalarında etken olduğu ortaya konulmuştur.

Sutton (1970), İngiltere'de yaptığı bir çalışmada çiftçilerin kooperatiflere bağlılık derecelerini bir dizi sosyo-ekonomik faktörleri test ederek belirlemiştir. Araştırmada, küçük işletmelere sahip yaşlı ve tecrübeli çiftçilerin diğerlerine göre kooperatiflere daha bağlı olduğu ortaya çıkmıştır.

Hamilton (1973), Çalışmasında, geliri düşük tarım kooperatiflerinin başarısızlık nedenlerini araştırmıştır. Araştırmada, kooperatifleri başarısızlığa götüren etkenlerin; çalışma alanının iyi seçilememesi, planlanan iş hacmi için gerekli finansmanın tahmin edilememesi ve ortakların kişisel davranışlarındaki tutarsızlıklar olduğu belirlenmiştir.

Çıkm (1974), İzmir ve çevresinde yaptığı bir çalışmada, yörede bulunan tarımsal amaçlı kooperatifler ve kooperatif ortağı üreticiler ile anket çalışması yapmıştır. Kooperatifleri ortak sayısı, kar-zarar durumları, dağıttığı girdiler ve satın aldıkları ürünler bazında, kooperatif ortaklarının ise sosyo-ekonomik yapılarını incelemiştir.

Karacan (1975), “Elazığ Merkez İlçe Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi, Tarımsal Kredi-Kooperatifçilik Sorunları ve Toplum Kalkınmasında Tarımsal Kredi ve Kooperatiflerin Rolü” adlı çalışmasında, tarım işletmelerinin yapılarını, üretim kaynaklarını ve bu kaynaklardan yararlanma şekillerini, işletmelerin yıllık faaliyet sonuçlarını ve işletmelerin borç ve kredi durumlarını incelemiştir. İncelenen tarım işletmelerinin % 81,4'ünün borçlu olduğu, bu borçların % 20'sinin teşkilatlanmış kredi kaynaklarından ve % 80,0'inin teşkilatlanmamış kredi kaynaklarından sağlandığı saptanmıştır. Elde edilen bulgulara göre etkili bir tarımsal kredi-kooperatifçilik sistemi için önerilerde bulunmuştur.

Aras ve Çıkm (1976), İzmir ve çevresinde yaptıkları bir çalışmada; kooperatif ortaklarının sosyo-ekonomik yapılarını, ortakların kooperatiflerden faydalanma durumlarını ve genel kooperatifçilik eğilimlerini araştırmışlardır. Kooperatifçilik yönünden çiftçilerin bilinçlenmemiş olduklarını, bunun nedeni olarak da kooperatifçilik eğitim çalışmalarının ihmal edilmesini saptamışlardır.

Foxall ve Mc Donald-Wood (1976), İngiltere'nin kuzeydoğusunda kooperatif ortağı ve ortak olmayan 206 çiftçi ile anket çalışması yapmışlardır. Araştırmada, kooperatife ortak olan çiftçilerin çoğu geleneksel bir kooperatif kültürüne sahip olduğu ve kooperatifçilik ilkelerine olan inancı nedeniyle ortak olduklarını, kooperatif ortağı olmayan çiftçilerin çoğu ise bireysel çalışmanın daha verimli olduğuna inandığı için ortak olmadıklarını saptamışlardır.

Doğanca (1979), Ege bölgesinde bir pazarlama kooperatifine ortak olan ve olmayan çiftçilerin sosyo-ekonomik özelliklerini, çiftçilerin tutum ve davranışlarını incelediği çalışmada, çiftçilerin kooperatiflere katılım nedenleri, kooperatiften memnun olmayı etkileyen faktörler ve kooperatife ortak ve ortak olmayan çiftçilerin sosyo-ekonomik yönden farklılıkları üzerinde durmuştur.

Dülfer (1981), “Kalkınmakta Olan Ülkelerde Kooperatif Organizasyonların Değerlendirilmesi” isimli kitabında, kooperatiflerin başarı durumları değerlendirilirken, üç farklı etkinlik kavramı üzerinde durmuştur. Bu kavramlar; yönetsel etkinlik, kalkınma etkinliği ve ortaklara yönelik etkinliktir.

Çıkm (1982), Balıkesir’in Bigadiç, Sındırgı, Dursunbey, Kepsut ve Manisa’nın Akhisar ilçelerini kapsayan araştırma alanında, kooperatiflere ortak olan ve olmayan yumurta tavukçuluğu işletmeleri üzerinde yaptığı çalışmada, kooperatiflere ortak olan ve olmayan yumurta tavukçuluğu işletmelerinin, işletme yapıları ve faaliyet sonuçları karşılaştırılmıştır. Çalışmada, kooperatif ortağı üreticilerin ortak olmayanlara göre girdileri daha düşük fiyattan temin ettikleri ve eline geçen yumurta fiyatının daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Doğanca (1983), Batı Anadolu’nun iki orman köyünde yaptığı çalışmada, başarılı ve başarısız bir Köy Kalkınma Kooperatifi’ne sahip iki köyün sosyal ve ekonomik yapıları karşılaştırılmış ve iki köyde kooperatiflere farklı düzeylerde katılan çiftçilerin özellikleri saptanmıştır. Araştırmada; kooperatiflere farklı düzeyde katılanlar arasında yaşı, meslek tecrübesi, aile genişliği, ailedeki otorite şekli, eğitim düzeyi, modern tarımsal teknolojileri benimseme ve uygulama düzeyi ve kooperatifçilik bilinç düzeyi, açısından bir fark olmadığı belirtilirken, sosyal statü, modernleşme düzeyi ve sosyal katılım düzeyi yönünden önemli farklılıkların olduğu ortaya konulmuştur.

İnan (1984), Grup tarımının uygulandığı Çorlu Seyman Köyü Kalkınma Kooperatifini incelediği çalışmasında, grup tarımı yapan kooperatif ortağı işletmeler ile benzer büyüklükteki ortak olmayan ferdi işletmeleri çeşitli açılardan karşılaştırmıştır. Ayrıca, kooperatif işletmeyi mevcut kaynaklarına göre doğrusal programlama yöntemi ile planlayarak, optimum işletme büyüklüğü ve organizasyonu elde edilmiştir.

Price ve Peters (1985), “Tarımsal Kooperatifler ve Çiftçiler” isimli çalışmalarında, kooperatiflere katılımının tarım işletmelerinin performansına etkileri hakkında çiftçilerin görüşlerini yansıtmışlardır. Kooperatifleri tarımsal girdi sağlayan ve ürün alım-satımı ile uğraşan pazarlama kurumları olmak üzere ikiye ayırmışlardır. Tarımsal girdi sağlayan kooperatiflere ortak olan çiftçilerin girdi maliyetlerini azalttıkları ve diğer konularda fayda sağladıkları, pazarlama kooperatiflerine ortak olan üreticilerin ise ürünlerini daha yüksek fiyatla satarak avantaj elde ettikleri saptanmıştır.

Okuyene (1985), Nijerya’da kooperatif ve grup tarımı ile ilgili incelemelerde bulunmuş, kooperatif işletmelerde doğrusal planlama yöntemi ile üretim planlaması yapmış ve birbirleri ile karşılaştırmıştır. Kooperatif işletmelerde verimliliği arttırmak için önerilerde bulunmuştur.

Turan (1992), Süt Fabrikası İşleten Tonya ve Bütün Köylerini Kalkınma Kooperatifi’ni örnek olay olarak ele almış ve tarımsal kooperatif işletmeciliği açısından incelemiştir. Araştırmada, kooperatif ortaklarına; girdi temininde % 4,54 - % 16,67 ve süt fiyatında % 12,47 oranında katkı sağladığı, ayrıca üretici gelirinde de % 61,36 oranında artış sağladığı belirlenmiştir.

Çıkm ve Karacan (1994), “Genel Kooperatifçilik” adlı eserlerinde, genel kooperatifçilik bilgileri ve kooperatifçilik işletmeciliğine ait bilgilerin yanında, kooperatifin başarısını etkileyen faktörler ve

kooperatif işletmelerde etkinlik konularına değinerek, ortaklara yönelik etkinlik ve başarıdan da bilgiler vermişlerdir.

Özçelebi ve Peker (1994), Elazığ İli Baskil İlçesinde yaptıkları araştırmada, üreticilerin kayısı üretim ve pazarlamasında karşılaştıkları sorunlar tespit edilmiş, sorunların çözümlenmesinde, Kayısı Tarım Satış Kooperatifleri'nin rolü üzerinde durulmuştur. Ayrıca, üreticilerin ekonomik ve sosyal yönden kalkınabilmeleri için kooperatif kurarak bir araya gelmelerinin önemi vurgulanmıştır.

Datta (1995), "Köy Düzeyindeki Organizasyonların Performansına Etki Eden Faktörler" konulu çalışmasında, belli gruplardaki insanların kalkınmasını destekleyen organizasyonların şeklini ve onların başarılarını etkileyen faktörleri araştırmıştır. Araştırmada Hindistan Yağlı Tohum Üreticileri Kooperatiflerinin verileri incelenmiş ve elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Değerlendirmede, kooperatif organizasyonlar düşük ve yüksek performanslı olarak iki gruba ayrılmıştır. Yüksek performanslı kooperatif organizasyonlarının, düşük performanslı organizasyonlara göre daha fazla üyeye sahip olduğu, ortalama işletme genişliği ve pazarlama şanslarının daha fazla olduğu saptanmıştır.

Kaya ve Esengün (1996), Tokat İli Kazova yöresinde yaptıkları bir araştırmada, kooperatif ortaklarının sosyo-ekonomik durumlarını, ortakların kooperatiflerden yararlanma düzeylerini ve onların genel kooperatifçilik eğilimlerini incelemişlerdir. Araştırma sonucunda, ortakların, kooperatif bilgilerinden yoksun oldukları, kooperatif ile ilgilerinin zayıf olduğu, kooperatiflerin ise tarımsal girdileri sağlamada etkin oldukları belirlenmiştir.

Kızılaslan ve ark. (1996), Tokat ilinde yaptıkları bir araştırmada; kooperatif ortaklarının eğitim durumu, arazi varlığı, tarımsal gelir düzeyi, kooperatiften yararlanma düzeyi ve girdi sağlamada karşılaşılan sorunlar incelenmiştir. Araştırmada, kooperatif ortak ilişkilerinin zayıf olduğu ve üreticilerde kendi kendine yardım bilincinin oluşmadığı vurgulanmaktadır.

Yercan (1996), "İzmir Yöresinde Seçilmiş Bazı Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerde Kaynak Kullanımı ve Kooperatif İşletmelerde Etkinliğin Ölçülmesi" konulu araştırmasında, yörede süt ve zeytin işleme alanında faaliyet gösteren kooperatiflerin yapısı analiz edilmiş, kooperatiflerde; ortaklara yönelik etkinlik, finansal etkinlik ve çalışma etkinliği test edilmiştir. Ayrıca ortak-kooperatif ilişkileri ortaya konulmuştur.

Turan (1997), "Çerkes İlçesinde Süt Sığırcılığı Yapan İşletmeler Üzerine Kooperatifleşmenin Etkileri" konulu araştırmasında, kooperatif ortağı olan 30 ve kooperatif ortağı olmayan 47 süt sığırcılığı üretim faaliyetinde bulunan işletmelerde anket çalışması yapmıştır. Araştırmada; işletmelerin sermaye yapısı, yıllık faaliyet sonuçları, üretilen sütün değerlendirilmesi ve pazara arzı ve kooperatif-ortak ilişkileri incelenmiştir. Araştırma sonucuna göre kooperatife ortak olan süt sığırcılığı işletmelerinde, işletme başına; BBHB'ne ve süt hayvanı başına net kar, saf hasıla ve rantabilite oranları kooperatife ortak olmayan süt sığırcılığı işletmelerine göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Özdemir ve Mülayim (1997), Tekirdağ İlinde yaptıkları araştırmada, Tarım Kredi, Tarım Satış ve Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde kooperatif - ortak ilişkilerini incelemişlerdir. Araştırmada sosyal ilişkiler açısından Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin diğer iki tip kooperatife göre daha iyi, ekonomik ilişkiler açısından da yine Tarımsal Kalkınma Kooperatifinin iyi olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, kooperatif – ortak ilişkileri açısından da Tarımsal Kalkınma Kooperatifinin daha iyi olduğu vurgulanmaktadır.

Karlı (1999), “GAP Alanında Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerin Mevcut Durumu, Etkinliği ve Geliştirme İmkanları” isimli çalışmasında, GAP alanındaki illerde tarımsal amaçlı kooperatiflerin mevcut durumunu ve Tarım Kredi Kooperatiflerinin teşkilatlanma, finansman ve girdi sağlama etkinliğini incelemiştir. Ayrıca, üreticilerin örgütlenmesi için bazı önerilerde bulunmuştur.

Özçelik ve ark. (1999), Yaptıkları araştırmalarında; ülkemizde sulama işletmeciliğinin mevcut durumunu, sulama birlikleri ve sulama kooperatiflerinin çalışma esaslarını ve sulama işletmeciliğinde çiftçi katılımını artırmak için alınması gereken önlemleri incelemişlerdir. Araştırma, Kayseri ve Şanlıurfa İllerinde yürütülmüş, toplam 268 üretici ve 21 sulama organizasyonunda anket çalışması yapılmıştır. Araştırmada, Kayseri’deki sulama birliği ve diğer organizasyonlardan yararlanan, Şanlıurfa’da ise sulama birliğinden yararlanan üreticilerin ve yöneticilerin görüşleri ortaya konulmuştur.

İnan ve ark. (1999), Trakya bölgesinde yaptıkları araştırmalarında, Trakya’da kırsal kesimin örgütlenmesinde rol oynayan üretici örgütlerini çeşitli açılardan incelemişler, bunları değerlendirerek, tarım kesimi için örgütlenme model önerileri sunmuşlardır. Araştırma sonucunda hem etkili hem de etkin denilebilecek ekonomik üretici örgütlerinin damızlık hayvan yetiştirici birlikleri, Kırklareli tarımsal kalkınma kooperatifleri ve pancar üretici kooperatifleri olduğu vurgulanmıştır.

Turan (1999), “GAP Bölgesinde Üretici Örgütlenmesi ve Kooperatifler” konulu bildirisinde, bölgedeki; tarım kredi, tarım satış, tarımsal kalkınma, sulama ve su ürünleri kooperatiflerinin mevcut durumunu ortaya koymuş, kooperatiflerin önemini ve faydalarını belirtmiş ve önerilerde bulunmuştur.

Zeuli (1999), “Tarımsal Kooperatifler İçin Yeni Risk –Yönetim Stratejileri” konulu çalışmasında, kooperatiflerin risk azaltmadaki motivasyon ile onların bu işi başarmak için kullandıkları yeni alternatif araçlar üzerinde durmuş ve kooperatiflerin bu araçları kullanarak, üyelerinin karşılaştığı riski iki şekilde azaltabileceklerini belirtmiştir. Birinci yol kooperatif, kapital market yenilikleri (capital market innovations) yoluyla kendisinin karşı karşıya bulunduğu riski hafifletebileceği, ikinci yol ise kooperatif, üye çiftçilerini doğrudan sigortalayarak onların karşı karşıya bulunduğu bağımsız riski bertaraf edebileceğini ifade etmektedir.

İnan ve ark. (2000), “Türkiye’de Tarımda Kırsal Kesim Örgütlenmesi” konulu tebliğinde; Türkiye’de kırsal kesim örgütlenmesinin önemi ve gerekliliği, kırsal kesimdeki üretici örgütleri ve üretici örgütlerinin sorunlarını ortaya koymuşlar, sorunların çözümüne ilişkin öneriler getirmişlerdir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Materyal

Araştırma materyali, birincil veri kaynaklarından toplanmıştır. GAP alanındaki illerde faaliyet gösteren üretici örgütlerinin (Ziraat Odası, Tarım Kredi Kooperatifi, Tarım Satış Kooperatifi, Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Sulama Kooperatifi, Su Ürünleri Kooperatifi, Sulama Birlikleri) yöneticileri ile üretici örgütlerine üye üreticilerle yapılan anketlerden elde edilen bilgiler araştırmanın birincil verilerini oluşturmaktadır. Bu verilerin tamamı araştırma ekibince üretici örgütü yöneticileri ve üretici örgütü üyesi çiftçilerden karşılıklı görüşme yöntemiyle elde edilmiştir.

İkincil verileri; Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Türkiye Milli Kooperatifler Birliği, Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Tarım Kredi Kooperatifleri Gaziantep ve Malatya Bölge Birliği Müdürlükleri, Çukobirlik, Güneydoğubirlik, GAP alanındaki illerin İl Mahalli İdareler Müdürlüğü, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Tarım İl Müdürlükleri kayıtları oluşturmaktadır. Ayrıca bu konu ile ilgili olarak yapılmış araştırma ve inceleme sonuçlarından da yararlanılmıştır.

Üreticiler ve üretici örgütü yöneticilerinden veri toplamak için kullanılan anketler, araştırmanın amacına uygun olarak, yeterli bilgileri temin edebilecek şekilde düzenlenmiştir. Anketler, Ocak-Mart 2001 ayları arasında uygulanmıştır.

3.2. Yöntem

3.2.1. Örneklem ve Veri Toplamada Kullanılan Yöntem

3.2.1.1. Üretici Örgütlerinin Seçiminde Kullanılan Yöntem

GAP alanındaki illerde birden fazla üretici örgütü bulunması, bu üretici örgütlerinin farklı alanlarda faaliyet göstermesi ve üretici örgütlerinin illere göre dağılımının farklı olması nedeniyle, her üretici örgütünü temsil edecek üretici örgütü sayısı “Sistemik Örneklem” yöntemi (Güneş ve Arıkan, 1988) ile belirlenmiş ve 79 üretici örgütü araştırma kapsamına alınmıştır. Görüşülen üretici örgütü sayısı ve örneklem oranına ilişkin bilgiler Çizelge 3.1.’de verilmiştir.

Çizelge 3.1. GAP Alanında Toplam ve Görüşülen Üretici Örgütlerinin Sayısı ve Örneklem Oranı

Üretici Örgütleri	GAP Toplamı	Görüşülen Üretici Örgütü Sayısı	Örneklem Oranı (%)
Tarım Kredi Kooperatifleri	88	19	21,6
Tarım Satış Kooperatifleri	21	7	33,3
Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri	137	17	12,4
Sulama Kooperatifleri	27	8	29,6
Su Ürünleri Kooperatifleri	13	6	46,2
Ziraat Odaları	40	9	22,5
Sulama Birlikleri	30	13	43,3
TOPLAM	356	79	22,2

Araştırma alanında bulunan 9 il içinde;

- Nüfus
- Yerleşim yeri sayısı
- Tarım işletmelerinin sayısı
- Tarım işletmelerinin işlediği alan
- Üretici örgütü sayısı
- Üretici örgütü ortak sayısı

gibi araştırma konusu ile doğrudan ilgili önemli ölçütler bakımından 5 il (Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin ve Şanlıurfa) büyük önem taşımaktadır.

- a) Araştırma alanındaki illerin toplam nüfusu 6.128.973'tür. Bu nüfusun % 82,19'u belirtilen beş ilde yaşamaktadır (Adıyaman % 11,07; Diyarbakır % 20,92; Gaziantep % 18,39; Mardin % 10,55; Şanlıurfa % 21,26).
- b) GAP illerinde toplam 3.745 adet yerleşim yeri bulunmaktadır. Bu yerleşim yerlerinin % 80,67'si belirtilen beş ilde yer almaktadır (Adıyaman % 9,55; Diyarbakır % 20,92; Gaziantep % 18,39; Mardin % 10,55; Şanlıurfa % 21,26).
- c) GAP alanında toplam 300.431 adet tarım işletmesi vardır. Bu işletmelerin % 81,98'i belirtilen beş ilde bulunmaktadır (Adıyaman % 14,79; Diyarbakır % 19,54; Gaziantep % 14,40; Mardin % 11,82; Şanlıurfa % 21,43).
- d) GAP alanındaki tarım işletmelerinin işlediği alan miktarı 45.130.531 dekadır. Bu işlenen alanın % 77,29'u belirtilen beş ilde bulunmaktadır (Adıyaman % 5,84; Diyarbakır % 34,42; Gaziantep % 8,08; Mardin % 6,25; Şanlıurfa % 22,70).
- e) Araştırma alanındaki üretici örgütlerinin (Ziraat Odası, Tarım Kredi Kooperatifi, Tarım Satış kooperatifi, Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Sulama Kooperatifi, Su Ürünleri Kooperatifi, Sulama Birliği) sayısı 356'dır. Bu üretici örgütlerinin % 89,86'sı belirtilen beş ilde bulunmaktadır (Adıyaman % 14,60; Diyarbakır % 25,28; Gaziantep % 23,87; Mardin % 6,17; Şanlıurfa % 19,94).
- f) Araştırma alanındaki üretici örgütlerine (Ziraat Odası, Tarım Kredi Kooperatifi, Tarım Satış kooperatifi, Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Sulama Kooperatifi, Su Ürünleri Kooperatifi, Sulama Birliği) üye üretici sayısı 258.567'dir. Bu üye sayısının % 90,74'dü belirtilen beş ilde bulunmaktadır (Adıyaman % 11,92; Diyarbakır % 13,74; Gaziantep % 31,76; Mardin % 8,65; Şanlıurfa % 24,67).

Belirtilen nedenlerle, üretici örgütlerine üye üreticilerle GAP illerini temsilen Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin ve Şanlıurfa'da çalışma yapılması yeterli görülmüştür. Bu illerdeki üretici örgütü üye sayısı, GAP alanındaki üretici örgütü üye sayısını temsil edici nitelikte olduğu kabul edilmiştir. Bu nedenle, Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin ve Şanlıurfa illerindeki üreticilerden kaç tanesi ile görüşülmesi gerektiğini hesaplamak için basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Hesaplama kullanılan eşitlik aşağıda verilmiştir (Çiçek ve Erkan, 1996).

$$n = \frac{N \cdot S^2 \cdot t^2}{(N-1) d^2 + S^2 t^2}$$

Eşitlikte; n: örnek sayısını, N: örnekleme çerçevesine ait toplam birim sayısını, S: Standart sapmayı, t: güven sınırını, d: kabul edilebilir hata sınırını göstermektedir.

Yapılan hesaplamada % 90 güven sınırları ve ortalamadan % 10 sapma hatası ile örnek hacmi 174 olarak bulunmuştur.

Anket çalışması yapılan işletmelerin illere ve arazi büyüklük gruplarına göre dağılımı Çizelge 3.2'de verilmiştir. Örnek işletmeler arazi büyüklük grupları ve iller itibariyle dengeli bir şekilde dağıtılmıştır.

Çizelge 3.2. Araştırma Alanında Anket Çalışması Yapılan İşletmelerin İllere ve İşletme Büyüklük Gruplarına Göre Dağılımı

İLLER	İşletme Büyüklük Grupları (dekar)					Toplam
	1 – 50	51 – 100	101 – 200	201 – 500	501 – +	
Adıyaman	7	10	6	7	4	34
Diyarbakır	12	9	8	4	5	38
Gaziantep	17	10	5	3	–	35
Mardin	6	9	3	2	6	26
Şanlıurfa	12	8	11	6	4	41
Toplam	54	46	33	22	19	174
Oran (%)	31,1	26,4	19,0	12,6	10,9	100,0

3.2.2. Verilerin Analizi ve Değerlendirilmesinde Uygulanan Yöntem

Araştırmanın birinci kısmında, GAP alanındaki illerde tarımsal amaçlı kooperatifler ve diğer üretici örgütlerinin faaliyetlerini inceleyebilmek için, kamu ve diğer kurum ve kuruluşlardan elde edilen veriler incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Araştırmanın ikinci kısmını oluşturan tarımsal amaçlı kooperatif ve diğer üretici örgütlerinin başarı durumları değerlendirilirken, ortaklara yönelik etkinlik ele alınmış ve incelenmiştir. Çünkü kooperatif ve diğer üretici örgütlerinin varoluş nedenleri; kuruluş amaçları doğrultusunda üye/ortaklarına hizmet sunmak, üye/ortakları ile sıkı bir ilişki kurmak, üye/ortaklarının bilgi ve refah düzeyini yükseltmektir. Bu nedenle, üye/ortaklara yönelik etkinlik üzerinde durulmuştur.

Üretici örgütlerinin yöneticileri ve üyelerine uygulanan anketlerin analiz ve değerlendirilmesi için Excel 7.0 paket programında genel bir veri tabanı oluşturulmuş ve sorulan sorulara göre genel bir kodlama planı yapılmıştır. Anketler bu kodlama planına göre bilgisayara girilmiştir. Anket sonuçları çizelgeler haline getirilerek ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Araştırma sonuçlarını, genellikle anlaşılmasının kolay olması nedeni ile sayı ve yüzde oranlarına göre çizelgeler halinde vermek yeterli görülmüştür.

Araştırmada, olanaklar çerçevesinde sağlanabilen verilerin amaç için yeterlilik durumuna göre, üretici örgütlerinin başarı veya etkinliği hesaplanmıştır. Üreticilerin sosyo-ekonomik özellikleri incelenmiş ve üretici örgütlerine bakış açısı değerlendirilmiştir. Ayrıca, incelenen üretici örgütlerinin faaliyetleri, yöneticilerin bazı özellikleri ve yöneticilerin, üreticilerin örgütleri ile olan ilişkilerine ait değerlendirmeleri incelenmiştir.

Araştırma verileri ve diğer verilerden hareket edilerek, GAP alanında üretici örgütlenmesinin nasıl olması gerektiği üzerinde durulmuş ve örgütlenme model önerileri sunulmuştur.

4. ARAŞTIRMA ALANI HAKKINDA GENEL BİLGİLER

4.1. Doğal Yapı

4.1.1. Coğrafi Durum

Araştırma alanı Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerini kapsayan ve Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesinden biri olan Güneydoğu Anadolu bölgesidir.

Yüzölçümü 7.541.000 hektar olup, Türkiye yüzölçümünün % 9,7'sini oluşturmaktadır. Bölge, kuzeyden Güneydoğu Toroslar ve güneyden Suriye ve Irak devlet sınırları ile çevrili, genellikle az engebeli büyük düzlüklerden oluşmaktadır. Fırat ve Dicle nehirleri bölgenin iki büyük akarsuyudur. Bölge yer altı suyu potansiyeli bakımından da oldukça zengindir.

4.1.2. İklim

Güneydoğu Anadolu bölgesi tipik bir kara iklimine sahiptir. Gece ile gündüz arasındaki sıcaklık farklarının yüksek olduğu bölgede, yazlar çok sıcak ve kışlar soğuk geçer. Bölgede yıllık ortalama yağış 200-300 mm'dir. Bunun sonucu olarak su eksikliği en önemli etken olma özelliğini sürdürmektedir. Yağışın % 48'i kış, % 33'ü ilkbahar, % 17'si sonbahar ve % 2'si yaz aylarında düşmektedir. Haziran-Ağustos döneminde ise ortalama yağış 10 mm civarında olmaktadır. Bölgede nispi nem % 54 olmasına rağmen, yaz aylarında % 20'nin altına düşmektedir (TOBB, 1989).

4.1.3. Toprak Özellikleri

Güneydoğu Anadolu bölgesi toprakları daha çok kırmızımsı kahverengi toprak grubuna giren, orta sığ, organik madde ve fosfor bakımından biraz zayıf ve fazla oranda kil (% 49-62) içeren topraklardır (Anonim, 1980).

GAP alanında yer alan 9 ilin 7.541.000 hektar olan arazi varlığının 3.121.000 hektarı (% 41,38) işlemeli tarıma uygundur. Bölgede işlemeli tarıma uygun arazi miktarının % 29,3'ünü I. sınıf, % 26,2'sini II. sınıf, % 23,5'ini III. sınıf ve % 21,0'ini IV. sınıf topraklar oluşturmaktadır. GAP alanında büyük bir potansiyeli oluşturan I. ve II. sınıf toprakların varlığı % 55,5'tir (Saylan, 1989). Bölgede, topraktaki yüzey taşları önemli bir sorundur. Nitekim, arazinin kullanma yetenek sınıflarına göre II., III. ve IV. sınıf toprakların % 37,1'inin taşlarla kaplı olduğu belirtilmektedir (Anonim, 1989).

4.1.4. Su Kaynakları ve Sulama

GAP bölgesinde Fırat ve Dicle gibi iki önemli nehir vardır. Fırat nehrinin yıllık ortalama debisi 30 milyar m³, Dicle nehrinin ise 16,7 milyar m³'tür. Projeler tamamlandığında Fırat nehrinden yılda yaklaşık 9 milyar m³ su çekilecektir. Çekilecek su miktarı Fırat nehrinin yıllık ortalama debisinin yaklaşık % 30'una tekabül etmektedir. Dicle nehrinden çekilecek su miktarı 3,7 milyar m³ olup, bu değer ortalama debinin % 22'sini oluşturmaktadır (Anonim, 1989).

Bölge, yer altı suyu potansiyeli bakımından da oldukça zengindir. Yapılan etüdler sonucunda yıllık güvenilir yer altı suyu potansiyelinin toplam 3,8 milyar m³ olduğu tespit edilmiştir. Bölgedeki tarım alanlarının 82.070 hektarı yer altı suyu ile sulanması planlanmıştır (Anonim, 1986).

GAP bölgesinde 2000 yılı itibarıyla sulamaya açılan alan miktarı 320.937 ha'dır. Bu alanın % 67'si (215.080 ha) kamu tarafından, % 33'ü ise (105.937 ha) halk tarafından sulu tarıma açılmıştır. Kamu tarafından sulu tarıma açılan 215.080 ha arazi, GAP ile sulamaya açılacak alanın % 12'sine tekabül etmektedir (Anonim, 2000). Bölgedeki yer altı sulama alanlarının toplamı 42.000 ha'dır. Yer altı sulamaları

Şanlıurfa ili sınırları içerisinde yer almakta, Akçakale ve Ceylanpınar yer altı sulamaları (YAS) olarak isimlendirilmektedir.

4.2. Bölgenin Sosyal Yapısı

4.2.1. Nüfus Durumu

1997 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre GAP alanındaki illerin nüfusu Çizelge 4.1’de verilmiştir.

GAP alanındaki illerde 1990 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre toplam nüfusu 5.274.714 iken, yaklaşık % 16,2 artarak 1997 yılında 6.128.973 kişiye ulaşmıştır. Bölge nüfusu Türkiye nüfusunun % 9,8’ini oluşturmaktadır. Toplam nüfusun % 35,9’u kırsal alanda yaşarken, % 64,1’i kentlerde yaşamaktadır. Türkiye genelinde bu oran sırasıyla % 35,3 ve % 64,7’dir (Çizelge 4.1).

Çizelge 4.1. GAP Alanındaki İllerde Şehir ve Köy Nüfusu (1997)

İLLER	Şehir Nüfusu		Köy Nüfusu		Toplam		Yıllık Nüfus Artış Hızı (1990-1997) (%)
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	
Adıyaman	394.268	58,1	284.731	41,9	678.999		+ 3,94
Batman	273.095	68,2	127.285	31,8	400.380	100,0	+ 2,13
Diyarbakır	832.605	64,9	450.073	35,1	1.282.678	100,0100,0	+ 2,20
Gaziantep	866.567	76,8	261.119	23,2	1.127.686	0100,010	+ 1,54
Kilis	66.776	60,8	43.132	39,2	109.908	0,0100,01	- 2,38
Mardin	362.434	56,0	284.392	44,0	646.826	00,0100,0	+ 2,07
Siirt	158.831	60,5	103.540	39,5	262.371	100,0	+ 1,05
Şanlıurfa	784.901	60,2	518.688	39,8	1.303.589		+ 3,70
Şırnak	187.032	59,1	129.504	40,9	316.536		+ 2,83
GAP Toplamı	3.926.509	64,1	2.202.464	35,9	6.128.973	100,0	+ 2,43
TÜRKİYE	40.630.435	64,7	22.179.676	35,3	62.810.111	100,0	+ 1,50
GAP’ın Payı (%)	9,7	-	9,9	-	9,8	-	-

Kaynak; Anonim, 2001a.

GAP bölgesinde nüfus artış hızı Türkiye ortalamasının üzerindedir. Türkiye genelinde yıllık nüfus artış hızı % 1,50 (1990-1997) iken, GAP bölgesinde bu oran % 2,43’tür. İllere göre 1990-1997 döneminde en yüksek nüfus artış hızı % 3,94 ile Adıyaman ilinde, en düşük nüfus artış hızı ise % - 2,38 ile Kilis ilinde gerçekleşmiştir (Çizelge 4.1).

GAP alanındaki illerde, 1990 yılı verilerine göre iktisaden faal nüfus 1.846.866 kişidir. İktisaden faal nüfusun % 67,3’ü (1.242.540 kişi) ziraat, orman ve balıkçılık (tarım sektörü) sektörlerinde istihdam edilmektedir. Türkiye genelinde tarım sektöründe istihdam edilen faal nüfus 12.547.796 kişi olup, toplam iktisaden faal nüfusun % 53,7’sini oluşturmaktadır (Çizelge 4.2). İllere göre tarım sektöründe iktisaden faal nüfus oranı % 50,2 ile % 79,2 arasında değişmektedir. Gaziantep ili hariç (% 50,2), tarım sektöründe istihdam edilen faal nüfus oranı Türkiye genel oranının (% 53,7) üzerindedir (Çizelge 4.2).

Çizelge 4.2. GAP Alanındaki İllerde Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı (1990)

İLLER	Tarım Sektörü		Diğer Sektörler		Toplam	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Adıyaman	160.478	79,2	42.213	20,8	202.691	100,0
Batman	78.340	67,0	33.580	33,0	111.920	100,0
Diyarbakır	251.715	69,0	113.292	31,0	365.007	100,0
Gaziantep	191.619	50,2	190.460	49,8	382.078	100,0
Kilis	31.923	66,7	15.929	33,3	47.852	100,0
Mardin	146.346	74,4	50.404	25,6	196.750	100,0
Siirt	62.607	71,6	24.816	28,4	87.423	100,0
Şanlıurfa	249.226	71,2	100.586	28,8	349.812	100,0
Şırnak	70.287	68,0	33.046	32,0	103.333	100,0
GAP Toplamı	1.242.540	67,3	604.326	32,7	1.846.866	100,0
TÜRKİYE	12.547.796	53,7	10.834.097	46,3	23.381.893	100,0

Kaynak; Anonim, 1995a; Anonim, 1995b.

4.2.2. Eğitim Durumu

GAP alanında okuma yazma bilmeyenlerin oranı % 39,55'tir. Bu oran Türkiye ortalamasının yaklaşık 2 katıdır (% 19,50). 1990 yılı itibariyle bölgede erkeklerin % 24,44'ü, kadınların ise % 55,20'si okuma yazma bilmemektedir. Türkiye genelinde ise bu oranlar % 11,18 ve % 28,01'dir (Çizelge 4.3).

Okuma yazma bilmeyenlerin oranı, erkeklerde en yüksek il Şırnak (% 41,57) ve en düşük il Gaziantep'tir (% 14,89). Kadınlarda da okuma yazma bilmeyenlerin oranı en yüksek il Şırnak (% 79,49), en düşük il ise Gaziantep'tir (% 37,49) (Çizelge 4.3). Bu durum, GAP alanında eğitim düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, GAP'ta beklenen hedeflere ulaşılabilmesi için eğitim düzeyinin yükseltilmesi önem arz etmektedir. Çünkü, üreticilerin her yönüyle eğitilip ve yeni teknikler hakkında aydınlatılması gerekir. Eğitim, uygulanacak yeni tarım tekniklerinin başarıyla uygulanmasında en önemli faktördür.

Çizelge 4.3. GAP Alanındaki İllerde Okur Yazarlık Durumu (1990)

İLLER	Okuma Yazma Bilmeyenler (*)						TOPLAM		
	Erkek		Kadın		TOPLAM		Erkek (1)	Kadın (2)	Toplam (1+2)
	(1)	Oran (%)	(2)	Oran (%)	(1+2)	Oran (%)			
Adıyaman	41.014	19,70	95.950	45,35	136.964	32,63	208.153	211.593	419.746
Batman	35.567	25,78	78.860	59,72	114.427	42,38	137.984	132.048	270.032
Diyarbakır	121.139	26,94	264.949	61,17	386.088	43,73	449.659	433.143	882.802
Gaziantep	71.850	14,89	177.339	37,49	249.189	26,09	482.380	473.025	955.405
Mardin	62.496	28,31	137.874	63,52	200.370	45,78	220.719	217.064	437.783
Siirt	27.774	28,82	59.388	63,82	87.162	46,02	96.354	93.050	189.404
Şanlıurfa	112.323	27,21	239.183	61,33	351.506	43,79	412.876	389.991	802.867
Şırnak	45.121	41,57	74.844	79,49	119.965	59,19	108.540	94.153	202.693
GAP Toplam	517.284	24,44	1.128.387	55,20	1.645.671	39,55	2.116.665	2.044.067	4.160.732
TÜRKİYE	2.779.172	11,18	6.808.809	28,01	9.587.981	19,50	24.856.528	24.306.582	49.163.110

(*): 6 ve daha yukarı yaşları kapsar.

Kaynak; Anonim, 1995b.

4.2.3. Ulaşım

GAP bölgesinde toplam karayolu ağı 36.107 km'dir. Bunun % 15,05'i (5.437 km) devlet ve il yolu, % 84,95'i ise (30.670 km) köy yoludur (Anonim, 2000).

GAP bölgesindeki iller birbirine devlet yolları ile bağlı olup, Avrupa ve Türkiye'nin Ortadoğu'ya karayolu ile bağlantısını sağladığı E 24 karayolu Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin ve Şırnak il sınırları içinden geçmektedir. Ayrıca, Tarsus-Adana-Gaziantep otoyolu hizmete girmiş ve toplam 196 km uzunluğundaki Şanlıurfa-Gaziantep otoyolu inşaatı devam etmektedir.

Bölgede 7 adet havaalanı bulunmaktadır. Havaalanlarının bulunduğu iller; Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Siirt ve Şanlıurfa'dır. GAP alanındaki illerden Kilis ve Şırnak illerinde havaalanı bulunmamaktadır. Şanlıurfa ilindeki havaalanından başka, Şanlıurfa ilinde "GAP Uluslararası Havalimanı" inşaatı devam etmektedir.

4.3. Bölgenin Ekonomik Yapısı

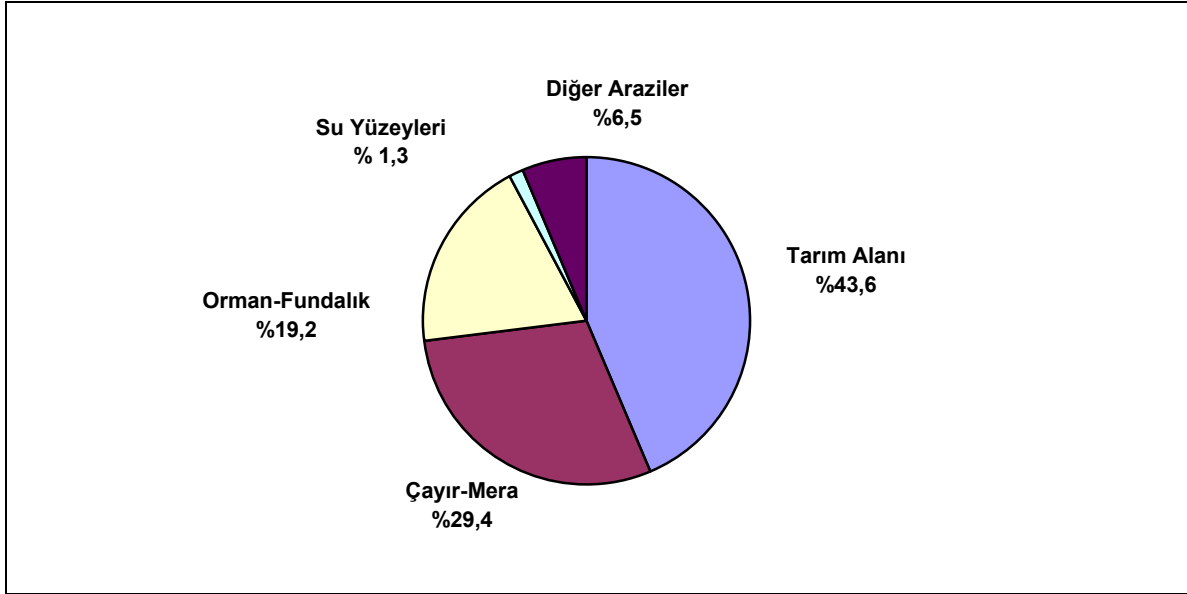
4.3.1. Arazi Varlığı ve Kullanım Şekli

GAP alanının toplam arazi varlığı 7.541.000 ha olup, bunun % 92,2'si kültüre elverişli arazidir. Toplam arazi varlığı içerisinde % 43,6 oranı ile tarım arazisi başta gelmektedir. Bunu sırasıyla; % 29,4 ile çayır-mera arazisi ve % 19,2 ile orman-fundalık arazi izlemektedir (Şekil 1). Türkiye'deki tarım alanlarının % 11,7'si, çayır-mera alanlarının % 10,3'ü ve orman-fundalık alanların % 6,2'si GAP alanında bulunmaktadır (Çizelge 4.4).

Çizelge 4.4. GAP Alanında Arazi Varlığı ve Kullanım Durumu

Arazi Varlığı ve Kullanım Şekli	GAP (*)		Türkiye (**)		GAP'ın Türkiye'deki Payı (%)
	Alan (ha)	Oran (%)	Alan (ha)	Oran (%)	
Tarım Alanı	3.290.575	43,6	28.059.397	36,0	11,7
Çayır-Mera	2.214.473	29,4	21.506.028	27,6	10,3
Orman-Fundalık	1.451.185	19,2	23.248.297	29,8	6,2
Su Yüzeyleri	96.672	1,3	1.159.207	1,5	8,3
Diğer Araziler	488.095	6,5	3.972.271	5,1	12,3
TOPLAM	7.541.000	100,0	77.945.200	100,0	9,7

Kaynak ; (*) Karlı, 1999a ; (**) Anonim, 1996.

Şekil 1. GAP Alanında Arazi Kullanım Durumu

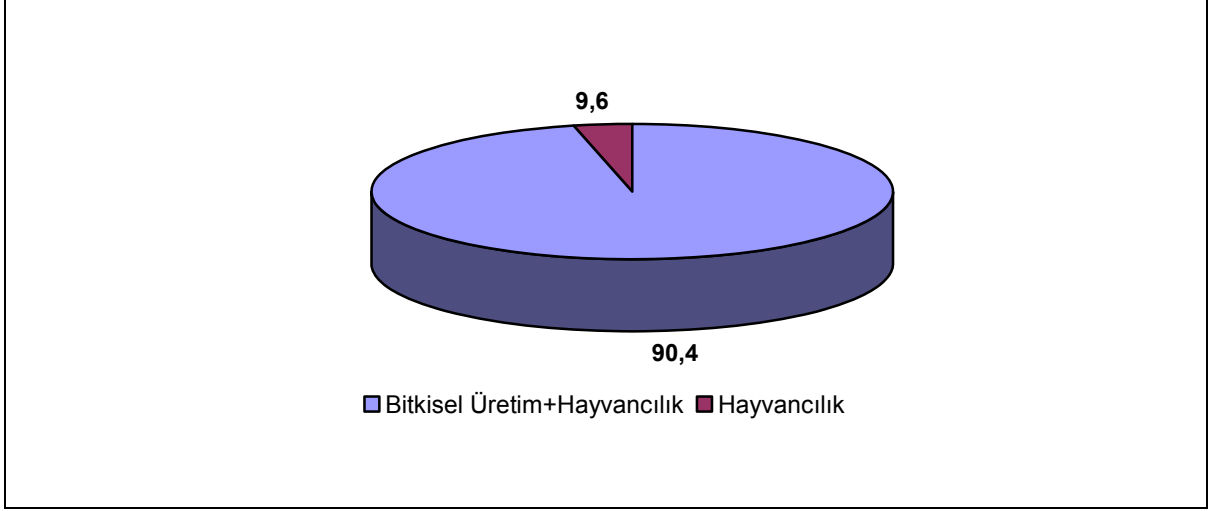
Tarım sayımı sonuçlarına göre GAP alanındaki toplam yerleşim yeri sayısı 3.745'tir. Bölgedeki toplam yerleşim yeri sayısı, Türkiye'deki toplam yerleşim yeri sayısının % 10,3'ünü oluşturmaktadır. Bölgedeki toplam hane halkı sayısı 357.743 olup, Türkiye'deki toplam hane halkı sayısının % 7,5'ini teşkil etmektedir (Çizelge 4.5).

1991 Genel Tarım Sayımı sonuçlarına göre GAP alanında tarımsal faaliyette bulunan hane halkı sayısı 324.740'tır. Toplam hane halkı sayısının % 90,4'ü bitkisel üretim, bitkisel üretim ve hayvancılık faaliyetinde, % 9,6'sı ise sadece hayvancılık faaliyetinde bulunmaktadır (Şekil 2). Türkiye genelinde bu oranlar ise % 96,4 ve % 3,6'dır. GAP alanında yalnız hayvancılık üretim faaliyetinde bulunan işletmelerin oranı % 5,0 ile % 18,5 arasında değişmektedir (Çizelge 4.5).

Çizelge 4.5. GAP Alanında Yerleşim Yeri ve Tarımsal Faaliyette Bulunan Hane Halkı Sayısı (1991)

İLLER	Toplam Yerleşim Yeri Sayısı	Toplam Hane Halkı Sayısı	Tarımsal Faaliyette Bulunan Hane Halkı Sayısı				TOPLAM
			Bitkisel Üretim / Bitkisel Üretim ve Hayvancılık	Oran (%)	Yalnız Hayvancılık	Oran (%)	
Adıyaman	358	47.967	42.384	95,0	2.226	5,0	44.610
Batman	254	21.532	18.558	94,5	1.079	5,5	19.637
Diyarbakır	746	71.307	58.273	89,5	6.826	10,5	65.099
Gaziantep	616	52.926	44.040	94,4	2.595	5,6	46.635
Mardin	515	46.683	36.049	89,3	4.326	10,7	40.375
Siirt	264	17.874	15.223	91,6	1.400	8,4	16.623
Şanlıurfa	772	78.290	63.440	87,4	9.127	12,6	72.567
Şırnak	220	21.164	15.643	81,5	3.551	18,5	19.194
GAP Toplamı	3.745	357.743	293.610	90,4	31.130	9,6	324.740
TÜRKİYE	36.371	4.764.006	3.943.340	96,4	148.190	3,6	4.091.530
Oran (%)	10,3	7,5	7,4	-	21,0	-	7,9

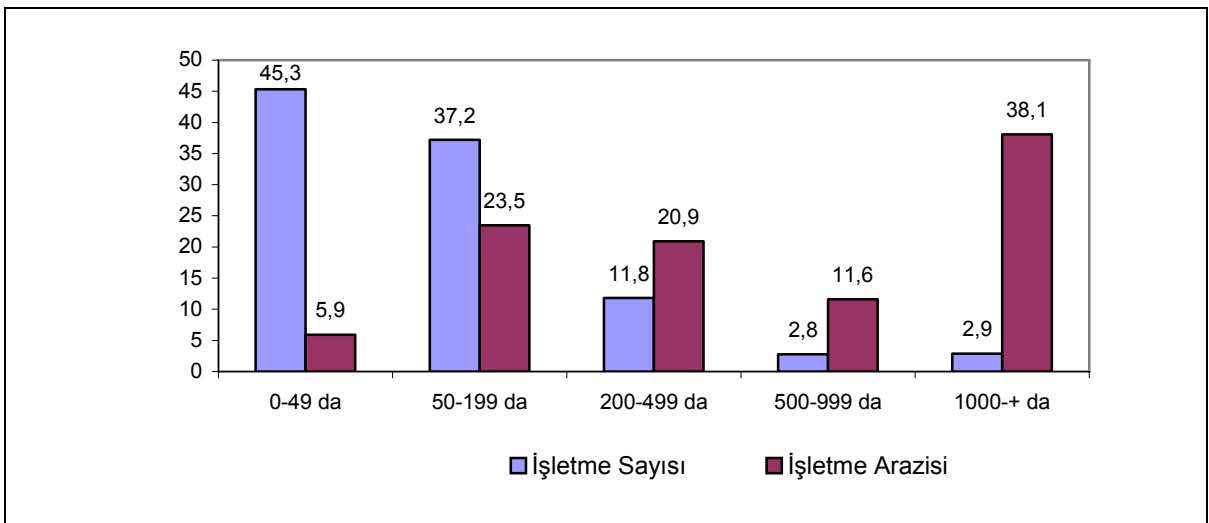
Kaynak ; Anonim, 1995a.

Şekil 2. GAP Alanında Tarımsal Faaliyette Bulunan Hane Halkı Sayısı (%)

Tarım sayım sonuçlarına göre bölgedeki işletme sayıları ve işlenen alan işletme büyüklük grupları itibariyle Çizelge 4.6 ve 4.7’de verilmiştir. 1991 Genel Tarım Sayımı sonuçlarına göre bölgede mevcut 300.431 adet tarım işletmesinin % 45,3’ü 1- 49 dekar, % 37,2’si 50-199 dekar, % 11,8’i 200- 499 dekar, % 2,8’i 500-999 dekar ve % 2,9’u 1000 dekar ve daha geniş büyüklüktedir. Söz konusu işletmelerin sahip olduğu toplam alanın; birinci gruptakiler % 5,9’unu, ikinci gruptakiler % 23,5’ini, üçüncü gruptakiler % 20,9’unu, dördüncü gruptakiler % 11,6’sını, son gruptakiler ise % 38,1’ini elinde bulundurmaktadırlar. Bu oranlar, bölgede arazi dağılımında bir dengesizlik olduğunu açıkça ortaya koymaktadır (Şekil 3).

Ortalama işletme büyüklükleri; Adıyaman’da 59,3 da, Batman’da 123,5 da, Diyarbakır’da 264,5 da, Gaziantep’te 84,4 da, Mardin’de 79,5 da, Siirt’te 120,8 da, Şanlıurfa’da 159,0 da ve Şırnak’ta 315,9 da’dır. GAP alanında ortalama işletme büyüklüğü 150,2 da iken, Türkiye’de ise 56,8 dekadır. Bölgedeki ortalama işletme büyüklüğü Türkiye ortalamasının yaklaşık üç katıdır.

Şekil 3. GAP Alanındaki İllerde Tarım İşletmelerinin Mevcut Durumu (%)

Cizelge 4.6. GAP Alanındaki İllerde Tarımsal İşletme Büyüklükleri

İLLER		İşletme Büyüklükleri (Dekar)					Toplam
		0-49	50-199	200-499	500-999	1000+	
Adıyaman	A	30.179	11.355	2.154	552	221	44.461
	B	560.160	936.942	580.260	300.862	259.177	2.637.401
Batman	A	10.205	5.878	2.239	612	364	19.298
	B	179.399	594.394	581.228	373.395	654.833	2.383.249
Diyarbakır	A	18.844	25.497	9.052	1.829	3.510	58.732
	B	480.024	2.626.148	2.410.838	1.153.685	8.863.759	15.534.454
Gaziantep	A	22.726	16.026	3.689	430	401	43.272
	B	485.491	1.427.044	968.368	283.165	486.470	3.650.538
Mardin	A	23.236	9.211	1.960	713	401	35.521
	B	257.999	869.268	519.070	439.003	741.590	2.826.930
Siirt	A	9.940	4.207	1.346	110	388	15.991
	B	176.481	370.043	366.536	55.931	963.265	1.932.256
Şanlıurfa	A	18.082	32.872	9.167	2.732	1.556	64.409
	B	448.459	3.008.784	2.442.696	1.691.474	2.654.937	10.246.350
Şırnak	A	2.833	6.797	5.784	1.381	1.952	18.747
	B	80.582	749.711	1.565.897	960.355	2.565.858	5.922.353
GAP Toplamı	A	136.045	111.843	35.391	8.359	8.793	300.431
	B	2.668.595	10.582.334	9.434.893	5.254.870	17.189.839	45.130.531

A: İşletme Sayısı B: İşletme Arazisi
Kaynak ; Anonim, 1995a.

Cizelge 4.7. GAP Alanındaki İllerde Tarımsal İşletme Büyüklükleri (%)

İLLER		İşletme Büyüklükleri (Dekar)						GAP'taki Payı
		0-49	50-199	200-499	500-999	1000+	Toplam	
Adıyaman	A	67,9	25,5	4,8	1,3	0,5	100,0	14,8
	B	21,2	35,6	22,0	11,4	9,8	100,0	5,8
Batman	A	52,9	30,4	11,6	3,2	1,9	100,0	6,4
	B	7,5	24,9	24,4	15,7	27,5	100,0	5,3
Diyarbakır	A	32,1	43,4	15,4	3,1	6,0	100,0	19,5
	B	3,1	16,9	15,5	7,4	57,1	100,0	34,4
Gaziantep	A	52,5	37,0	8,5	1,0	1,0	100,0	14,4
	B	13,3	39,1	26,5	7,8	13,3	100,0	8,1
Mardin	A	65,4	25,9	5,5	2,0	1,2	100,0	11,8
	B	9,1	30,8	18,4	15,4	26,3	100,0	6,3
Siirt	A	62,2	26,3	8,4	0,7	2,6	100,0	5,3
	B	9,1	19,2	19,0	2,9	49,8	100,0	4,3
Şanlıurfa	A	28,1	51,0	14,2	4,3	2,4	100,0	21,5
	B	4,4	29,4	23,8	16,5	25,9	100,0	22,7
Şırnak	A	15,1	36,3	30,8	7,4	10,4	100,0	6,3
	B	1,4	12,7	26,4	16,2	43,3	100,0	13,1
GAP Toplamı	A	45,3	37,2	11,8	2,8	2,9	100,0	100,0
	B	5,9	23,5	20,9	11,6	38,1	100,0	100,0

A: İşletme Sayısı B: İşletme Arazisi
Kaynak ; Anonim, 1995a.

4.3.2. Bitkisel Üretim

GAP alanında yetiştirilen tarım ürünleri içerisinde buğday ve arpa ilk sırayı almaktadır. Bunları kırmızı mercimek, pamuk, nohut, tütün ve susam izlemektedir. GAP alanında 1998 yılı itibarıyla 1.175.179 hektar arazide buğday, 585.863 hektar arazide arpa, 435.326 hektar arazide kırmızı mercimek, 88.908 hektar arazide nohut, 47.490 hektar arazide tütün ve 42.237 hektar arazide susam üretimi yapılmıştır (Anonim, 2001b).

Türkiye'deki kırmızı mercimek ekim alanının % 98,7'si, susam ekim alanının % 61,2'si, pamuk ekim alanının % 40,6'sı, tütün ekim alanının % 17,3'ü, arpa ekim alanının % 15,6'sı, nohut ekim alanının % 13,4'ü ve buğday ekim alanının % 12,5'i GAP alanında bulunmaktadır. GAP alanında bitkisel üretim alanları içerisinde en fazla ekiliş alanına sahip üretim dalı tahıldır. Bunu sırasıyla; baklagiller, endüstri bitkileri, meyveler, sebzeler, yağlı tohumlar ve yumru bitkiler izlemektedir. Üretim değeri itibarıyla incelendiğinde, tahıllar ilk sırayı almaktadır. Tahılları sırasıyla endüstri bitkileri, sebzeler, meyveler, baklagiller, yumru bitkiler ve yağlı tohumlar izlemektedir (Çizelge 4.8, 4.9).

GAP'ın Türkiye tahıl üretimindeki payı % 12,0 iken, ekim alanındaki payı ise % 12,6'dır. Bu değerler sırasıyla baklagillerde % 33,0 ve % 31,9, endüstri bitkilerinde % 2,2 ve % 21,7, yağlı tohumlarda % 23,6 ve % 7,1, yumru bitkilerde % 1,5 ve % 2,1, sebzelerde % 8,3 ve % 10,7'dir. Meyve üretim miktarının % 5,0'i ve ağaç sayısının % 7,8'i GAP alanındadır (Çizelge 4.8).

Türkiye'deki tahıl üretim değerinin % 12,8'i, baklagiller üretim değerinin % 35,3'ü, endüstri bitkileri üretim değerinin % 18,7'si, yağlı tohumlar üretim değerinin % 2,4'ü, yumru bitkiler üretim değerinin % 1,6'sı, sebze üretim değerinin % 7,4'ü ve meyve üretim değerinin % 5,1'i GAP alanından sağlanmaktadır. Türkiye bitkisel üretim değeri içerisinde GAP'ın payı % 9,8'dir (Çizelge 4.9).

Çizelge 4.8. GAP Alanında Yetiştirilen Tarla Ürünleri, Sebze ve Meyvelere Ait Bilgiler (1998)

Cinsi	GAP		Türkiye		GAP'ın Payı	
	Ekim Alanı (ha)	Üretim (ton)	Ekim Alanı (ha)	Üretim (ton)	Ekim Alanı (%)	Üretim (%)
Tahıllar	1.771.887	3.962.877	14.074.700	33.060.472	12,6	12,0
Baklagiller	528.357	528.511	1.657.770	1.599.360	31,9	33,0
Endüstri Bitkileri	360.017	511.964	1.660.190	23.485.669	21,7	2,2
Yağlı Tohumlar	50.455	565.042	713.190	2.391.105	7,1	23,6
Yumru Bitkiler	6.781	116.503	321.600	7.720.000	2,1	1,5
Sebzeler	83.689	1.748.519	783.183	21.151.592	10,7	8,3
Meyveler *	46.213.183	703.256	593.804.700	13.933.034	7,8	5,0

(*) Meyve : Toplam Ağaç Sayısı
Kaynak ; Anonim, 2001b.

Çizelge 4.9. GAP Alanında Yetiştirilen Tarla Ürünleri, Sebze ve Meyvelerin Üretim Değeri (1998)

Cinsi	GAP		Türkiye		GAP'ın Payı (%)
	Milyon TL	Oran (%)	Milyon TL	Oran (%)	
Tahıllar	201.693.936	28,5	1.572.084.532	21,6	12,8
Baklagiller	80.792.856	11,4	228.867.554	3,2	35,3
Endüstri Bitkileri	181.522.999	25,6	972.102.601	13,4	18,7
Yağlı Tohumlar	4.082.196	0,6	169.529.954	2,3	2,4
Yumru Bitkiler	9.603.333	1,3	597.676.831	8,2	1,6
Sebzeler	127.366.569	18,0	1.710.222.178	23,6	7,4
Meyveler	103.360.516	14,6	2.011.147.925	27,7	5,1
Toplam	708.421.805	100,0	7.261.631.575	100,0	9,8

Kaynak; Anonim, 2001b.

4.3.3. Hayvansal Üretim

GAP alanında bugünkü tarımsal yapı içerisinde hayvansal üretim önemli oranda yer almaktadır. Hayvancılık genelde meraya dayalı olup, ekstansif hayvancılık karakterini taşımaktadır. Hayvan ırkları içerisinde yerli ırklar önemli oranda bulunduğundan, birim hayvan başına verim düşüktür. Hayvansal üretim faaliyetleri içerisinde büyük ve küçük baş hayvan yetiştiriciliği ağırlıklı ve öncelikli olarak önemini korumaktadır (Karlı, 1991).

GAP alanındaki hayvan sayısı ve hayvanların cinslerine göre dağılımı Çizelge 4.10'da verilmiştir.

Bölgede, hayvan varlığı içinde 4.043.920 baş ile koyun ilk sırayı almaktadır. Bunu sırasıyla; 1.416.650 baş ile kıl keçisi, 455.390 baş ile sığır (yerli), 142.590 baş ile sığır (melez), 52.870 baş ile tiftik keçisi, 29.150 baş ile sığır (kültür) ve 4.650 baş ile manda izlemektedir. Ayrıca, 3.161.000 adet yumurta tavuğu, 458.000 adet et tavuğu ve 124.650 adet arı kovani bulunmaktadır. Bölgedeki hayvan varlığını Türkiye toplamıyla karşılaştırdığımızda, ülkemizdeki küçük baş hayvan varlığının % 14,7'si, büyük baş hayvan varlığının % 5,6'sı, tavuk varlığının % 1,5'i ve arı kovanının % 3,0'ü GAP bölgesinde bulunmaktadır (Çizelge 4.10).

Çizelge 4.10. GAP Alanında Hayvan Varlığı (1998)

Hayvan Cinsi	GAP		Türkiye		GAP'ın Payı (%)
	Baş	Oran (%)	Baş	Oran (%)	
Koyun	4.043.920	73,3	29.435.000	78,5	13,7
Kıl Keçisi	1.416.650	25,7	7.523.000	20,1	18,8
Tiftik Keçisi	52.870	1,0	534.000	1,4	9,9
Küçük Baş Hayvan Top.	5.513.440	100,0	37.492.000	100,0	14,7
Sığır (Yerli)	455.390	72,1	4.603.000	41,1	9,9
Sığır (Melez)	142.590	22,6	4.695.000	41,9	3,3
Sığır (Kültür)	29.150	4,6	1.733.000	15,4	1,7
Manda	4.605	0,7	176.000	1,6	2,6
Büyük Baş Hayvan Top.	631.780	100,0	11.207.000	100,0	5,6
Et Tavuğu	458.000	12,7	167.275.380	70,6	0,3
Yumurta Tavuğu	3.161.000	87,3	69.722.271	29,4	4,5
Tavuk Toplamı	3.619.000	100,0	236.997.651	100,0	1,5
Arı Kovani	124.650	-	4.199.351	-	3,0

Kaynak; Anonim, 2001b.

GAP alanındaki hayvansal ürünlerin üretim miktarı ve değeri Çizelge 4.11'de verilmiştir.

GAP alanında 1998 yılı itibariyle; 629.198 ton süt, 36.099 ton kırmızı et, 24.451 ton yumurta, 4.832 ton beyaz et ve 1.167 ton bal üretilmiştir. Bölgedeki hayvansal üretim değerinin; % 56,3'ü süt üretim değerinden, % 34,3'ü kırmızı et üretim değerinden, % 6,0'sı yumurta üretim değerinden, % 1,9'u beyaz et üretim değerinden ve % 1,5'i bal üretim değerinden oluşmaktadır.

Türkiye'deki süt üretim değerinin % 6,8'i, kırmızı et üretim değerinin % 5,8'i, yumurta üretim değerinin % 3,2'si, bal üretim değerinin % 2,3'ü ve beyaz et üretim değerinin % 0,9'u GAP alanındaki illerden sağlanmaktadır. Türkiye'deki hayvansal üretim değeri içerisinde GAP'ın payı % 5,3'tür.

Bölgedeki tarımsal üretim değeri toplamı 1998 yılı itibariyle 836.715.810 milyon TL olup, bunun % 84,7'sini (708.421.805 milyon TL) bitkisel üretim değeri, % 15,3'ünü ise (128.294.005 milyon TL) hayvansal üretim değeri oluşturmaktadır. Aynı yıl itibariyle Türkiye'deki tarımsal üretim değerinin % 74,9'unu bitkisel üretim değeri, % 25,1'ini ise hayvansal üretim değeri oluşturmaktadır.

Çizelge 4.11. GAP Alanındaki İllerde Hayvansal Ürünlerin Üretim Miktarı ve Üretim Değeri (1998)

Cinsi	GAP			TÜRKİYE			GAP'ın Payı (%)	
	Üretim Miktarı (ton)	Üretim Değeri (Milyon TL)	Oran (%)	Üretim Miktarı (ton)	Üretim Değeri (Milyon TL)	Oran (%)	Üretim Miktarı	Üretim Değeri
Et (Kırmızı)	36.099	43.951.897	34,3	532.504	704.326.559	31,5	6,8	5,8
Et (Beyaz)	4.832	2.409.645	1,9	487.488	271.138.319	11,2	1,0	0,9
Süt	629.198	72.255.376	56,3	9.970.531	1.066.216.829	43,9	6,3	6,8
Yumurta *	24.451	7.725.797	6,0	867.992	244.530.726	10,0	2,8	3,2
Bal	1.167	1.951.290	1,5	67.490	83.912.796	3,4	1,7	2,3
Toplam	-	128.294.005	100,0	-	2.430.125.229	100,0	-	5,3

(*): 16.000 adet yumurta 1 ton kabul edilmiştir.

Kaynak ; Anonim, 2001b.

4.3.4. Tarım Tekniği ve Girdi Kullanım Düzeyi

GAP bölgesinde modern tarım teknikleri kısmen de olsa uygulanmakla birlikte, halen geleneksel tarım yöntemlerinin uygulanması yaygın olarak devam etmektedir. Kuru koşullarda buğday-nadas-buğday, buğday-mercimek-buğday, buğday-nadas-arpa, ekim nöbeti uygulaması yaygın olarak bulunmaktadır. Sulu koşullarda genelde pamuk ekimi yapılmakta, az da olsa pamuk-buğday münavebesi uygulanmaktadır.

GAP alanındaki mekanizasyon düzeyi Türkiye ortalamasının altındadır. 1998 yılı itibariyle ülkemizde ortalama 1.000 hektar tarım alanına 32,16 traktör düşerken, GAP alanında 13,95 traktör düşmektedir. Diğer bir ölçütle karşılaştırma yaptığımızda Türkiye’de bir traktöre ortalama 31,09 hektar arazi düşerken, GAP alanında ise 71,68 hektar arazi düşmektedir (Çizelge 4.12).

Çizelge 4.12’de GAP alanında ve Türkiye’de 1.000 hektara düşen alet makine varlığı ile bir alet makineye düşen arazi miktarı (ha) verilmiştir. GAP alanında 1998 yılı itibariyle traktör başına düşen tarım alanı 71,68 hektardır. Bu rakam biçerdöverde 8.546,94 ha, kulaklı pullukta 91,32 ha, kültivatörde 98,19 ha, tahıl mibzerinde 387,26 ha, kimyevi gübre dağıtıcısında 280,12 ha, kuyruk milinden hareketli pülverizatörde 622,50 ha, römorkta 79,78 ha’dır.

Çizelge 4.12’den de görülebileceği gibi, GAP alanındaki mekanizasyon düzeyi hem 1.000 hektara düşen alet-makine varlığı yönünden hem de bir alet-makineye düşen arazi miktarı (GAP alanında bir alet-makineye Türkiye ortalamasından daha fazla arazi düşmektedir) bakımından Türkiye ortalamasının altındadır.

Çizelge 4.12. GAP Alanında Alet ve Makine Varlığı (1998)

Cinsi	GAP			TÜRKİYE		
	Adet	1000 ha’a Düşen Alet Makine (Adet)	1 Alet Makineye Düşen Arazi (ha)	Adet	1000 ha’a Düşen Alet Makine (Adet)	1 Alet Makineye Düşen Arazi (ha)
Traktör	45.905	13,95	71,68	902.513	32,16	31,09
Biçerdöver	385	0,11	8.546,94	12.564	0,44	2.233,30
Kulaklı Pulluk	36.031	10,94	91,32	849.396	30,27	33,03
Döner Kulaklı Pulluk	1.136	0,34	2.896,63	19.425	0,69	1.444,49
Diskli Pulluk	6.744	2,04	487,92	57.867	2,06	484,89
Toprak Frezesi	594	0,18	5.539,68	30.166	1,07	930,16
Kültivatör	33.509	10,18	98,19	383.488	13,66	73,16
Merdane	3.903	1,19	843,08	57.201	2,03	490,54
Çapa Makinesi	2.280	0,69	1.443,23	118.070	4,20	237,65
Tahıl Mibzeri	8.497	2,58	387,26	81.222	2,89	345,46
Kombine Tahıl Mibzeri	8.250	2,50	398,85	139.212	4,96	201,55
Kimyevi Gübre Dağıtıcısı	11.747	3,56	280,12	278.204	9,91	100,85
Sırt Pülverizatörü	14.471	4,39	227,39	555.647	19,80	50,49
Kuyruk Milinden Hareketli Pül.	5.286	1,60	622,50	202.101	7,20	138,83
Motorlu Pülverizatör	1.543	0,46	2.132,58	65.760	2,34	426,69
Römork	41.245	12,53	79,78	886.972	31,61	31,63
Su Tankeri (Tarımda Kullanılan)	17.068	5,18	192,79	150.290	5,42	184,24

GAP alanında 1998 yılı itibariyle azotlu, fosforlu ve potaslı gübre kullanımı toplamı 1.164.135 tondur. Bunun % 58,6’sını azotlu, % 41,3’ünü fosforlu ve % 0,1’ini potaslı gübreler oluşturmaktadır. Türkiye ortalaması olarak dekara 39,00 kg gübre tüketildiği halde, bölgede bu miktar 35,37 kg’dır. GAP alanında tüketilen gübre miktarının Türkiye tüketimindeki payı; azotlu gübrelerde % 10,3, fosforlu gübrelerde % 11,6, potaslı gübrelerde ise % 0,7’dir (Çizelge 4.13).

GAP alanında birim tarım alanına kullanılan gübre miktarı, azotlu gübrelerde 20,73 kg, fosforlu gübrelerde 14,60 kg ve potaslı gübrelerde 0,04 kg'dır. Türkiye genelinde ise azotlu gübrelerde 23,66 kg, fosforlu gübrelerde 14,71 kg ve potaslı gübrelerde 0,63 kg'dır.

Çizelge 4.13. GAP Alanında Kimyevi Gübre Kullanımı (1998)

Cinsi	GAP			TÜRKİYE			GAP'ın Payı (%)
	Miktar (ton)	Oran (%)	Birim Tarım Alanına (kg/da)	Miktar (ton)	Oran (%)	Birim Tarım Alanına (kg/da)	
% 21 Azotlu	682.226	58,6	20,73	6.640.952	60,7	23,66	10,3
% 16-18 Fosforlu	480.753	41,3	14,60	4.127.847	37,7	14,71	11,6
% 48-52 Potaslı	1.156	0,1	0,04	177.017	1,6	0,63	0,7
Toplam	1.164.135	100,0	35,37	10.945.816	100,0	39,00	10,6

Bölgede tarımsal mücadele ilaçları kullanımı düşük seviyededir. Sulu alanlarda kuru alanlara nazaran daha fazla tarımsal ilaç kullanılmaktadır.

GAP alanında çiftçiler toprak işleme, tarımsal ilaç kullanımı, gübreleme ve sertifikalı tohum kullanımında yeterli bilgiye sahip değildir. Ayrıca, tarım alet ve makine kullanımı yaygın olmayıp, traktör başına düşen ekipman sayısı sınırlıdır.

Harran ovasında yapılan bir araştırmada üreticilerin % 8,60'ının tohum çeşidi seçiminde, % 7,53'ünün dekara atılacak tohum miktarını belirlemede, % 12,90'ının gübre kullanımında, % 26,59'unun tarımsal ilaç kullanımında, % 4,26'sının sulama konusunda teknik elemanlara danıştıkları tespit edilmiştir (Karlı, 2001b). Araştırma sonucu da göstermektedir ki üreticiler bilinçli üretim yapmamaktadır. Bilinçli üretim yapılmamasının en önemli nedeni üreticilerin eğitim düzeyinin düşük olmasıdır.

5. TÜRKİYE VE GAP ALANINDAKİ KOOPERATİFLER HAKKINDA GENEL BİLGİLER

5.1. Türkiye’de Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerin Mevcut Durumu

Birçok gelişmiş ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi, ülkemizde de kooperatifçilik hareketi içinde tarımsal kooperatifçiliğin ayrı bir yeri vardır. Çünkü ülkemiz ekonomisinde tarım sektörü ekonomik ve sosyal yönden büyük önem taşımaktadır. Bu durum, Türkiye’de tarımsal kooperatifçiliğin önemini daha da arttırmaktadır. Ayrıca ülkemizde tarım işletmelerinin çoğunluğunun küçük işletmelerden oluşması, bu işletmelerin ekonomik ve sosyal yönden kalkındırılmaları için en önemli aracın tarım kooperatifleri olduğunu da ortaya çıkarmaktadır. Bu itibarla tarımsal amaçlı kooperatifler, piyasaya etki edemeyen üreticiler adına hem piyasalarda fiyat oluşumunda etkili olabilmekte, hem de araçlara giden kazancın büyük bir kısmının üreticinin eline geçmesini sağlayabilmektedir (Anonim, 1997).

Ülkemizde tarımsal kooperatiflerin kuruluş ve işleyişleri dört farklı kanun ile yürütülmektedir. Bu kanunlar, 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu ve bunu değiştiren 3223 sayılı Kanun, 2834 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri Kanunu ve bunu değiştiren 3186 sayılı Kanun, 1196 sayılı Tütün Tarım Satış Kooperatifleri Kanunu ve 1163 sayılı Kooperatifler kanunlarıdır. Ülkemizde 1163 sayılı Kooperatifler Kanununa tabi olan kooperatifler; Tarımsal Kalkınma, Su Ürünleri, Sulama ve Pancar Ekicileri Kooperatifleridir.

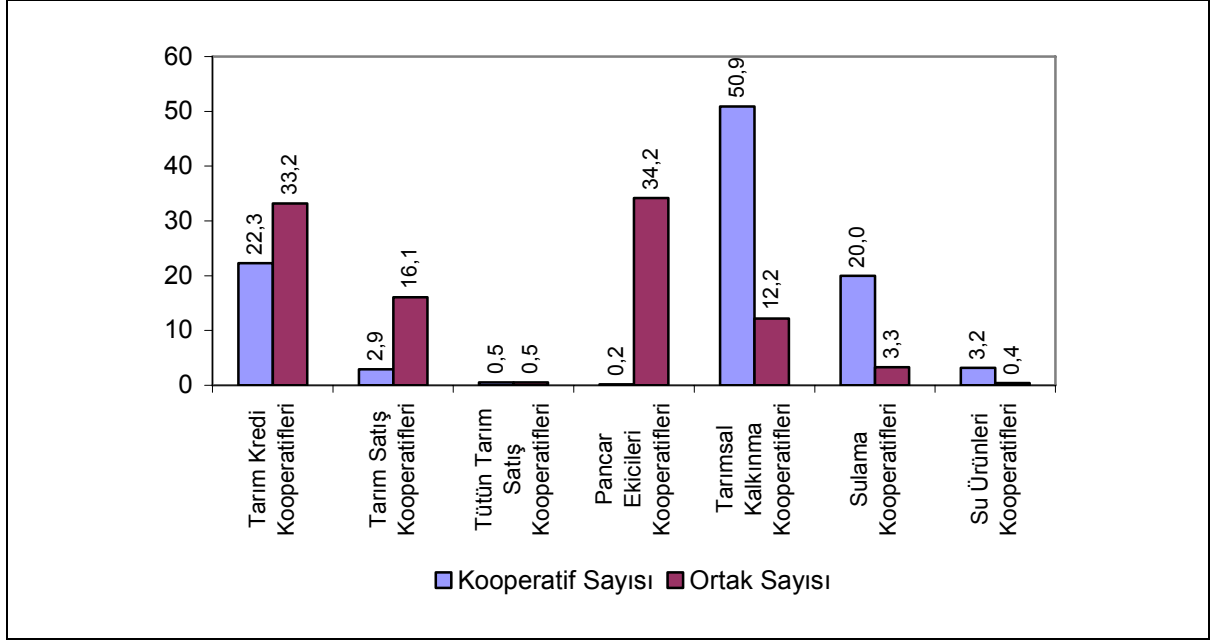
Türkiye’de 1999 yılı itibariyle tarım sektöründe yedi çeşit kooperatif faaliyetini sürdürmektedir. Tarım kooperatifleri iki bakanlığın sorumluluğunda olup, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri ile Tütün Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’nın, diğerleri ise Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nın denetimi altındadır.

Ülkemizde 11.427 adet tarımsal kooperatif faaliyet göstermektedir. Bu kooperatiflere ortak üretici sayısı ise 4.613.361’dir. Tarımsal kooperatifler 71 birlik ve 1 merkez birliği olarak örgütlenmişlerdir. Ancak bu merkez birliği sadece Tarım Kredi Kooperatifleri’ne aittir. 1999 yılı itibariyle 11.427 adet kooperatifin % 50,9’unu Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, % 22,3’ünü Tarım Kredi Kooperatifleri, % 20,0’ini Sulama Kooperatifleri, % 2,9’unu Tarım Satış Kooperatifleri, % 3,2’sini Su Ürünleri Kooperatifleri, % 0,5’ini Tütün Tarım Satış Kooperatifleri, % 0,2’sini ise Pancar Ekicileri Kooperatifleri oluşturmaktadır (Şekil 4), (Çizelge 5.1).

Çizelge 5.1. Türkiye’de Tarımsal Amaçlı Kooperatifler ve Sayıları (1999 Yılı Sonu İtibariyle)

Kooperatif Çeşitleri	Tabi Olduğu Yasa	Kooperatif Sayısı		Ortak Sayısı		Kooperatif Birliği		Merkez Birliği	
		Sayı	%	Sayı	%	Birlik Sayısı	Ortak Koop. Sayısı	Birlik Sayısı	Ortak Koop. Sayısı
1.Tarım Kredi Kooperatifleri	1518	2.546	22,3	1.533.711	33,2	16	2.513	1	16
2.Tarım Satış Kooperatifleri	3186	330	2,9	742.317	16,1	13	416	-	-
3.Tütün Tarım Satış Kooperatifleri	1196	52	0,5	25.121	0,5	-	-	-	-
4.Pancar Ekicileri Kooperatifleri	1163	27	0,2	1.579.984	34,2	1	27	-	-
5.Tarımsal Kalkınma Koop.	1163	5.822	50,9	562.048	12,2	33	3.465	-	-
6. Sulama Kooperatifleri	1163	2.281	20,0	153.542	3,3	3	315	-	-
7. Su Ürünleri Kooperatifleri	1163	369	3,2	16.638	0,4	5	525	-	-
TOPLAM	-	11.427	100,0	4.613.361	100,0	71	7.261	1	16

Kaynak ; Anonim 2001c; Anonim, 2001d

Şekil 4. Türkiye’de Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerin Dağılımı (%)

Tarımsal kooperatiflere ortak üreticilerin % 34,2’si Pancar Ekicileri Kooperatiflerine, % 33,2’si Tarım Kredi Kooperatiflerine, % 16,1’i Tarım Satış Kooperatiflerine, % 12,2’si Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine, % 3,3’ü Sulama Kooperatiflerine, % 0,5’i Tütün Tarım Satış Kooperatiflerine ve % 0,4’ü Su Ürünleri Kooperatiflerine üyedir (Çizelge 5.1). Tarımsal kooperatifler ortaklarının tarımsal girdilerini temin etmesi, kredi ihtiyaçlarını karşılaması, tarımsal ürünleri satın alması, işlemesi, değerlendirmesi ve yurtdışı pazarlara sunması açısından önemli görevler üstlenmektedir.

Ülkemizde Tarım Satış Kooperatiflerine bağlı birlik sayısı 13 ve bu birliklere bağlı kooperatif sayısı 330’dur. Kooperatiflerin ortak sayısı ise 742.317’dir. Birliklerin faaliyet alanına giren ürünler değişiklik arz etmektedir. Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerine ait bilgiler aşağıda özet olarak verilmiştir.

Birlik Adı : ANTBİRLİK
Kuruluş Yılı : 1952
Birlik Merkezi : Antalya
Bağlı Kooperatif Sayısı : 6
Ortak Sayısı : 29.172
Faaliyet Konusu Ürün : Turunçgiller, pamuk

Birlik Adı : ÇUKOBİRLİK
Kuruluş Yılı : 1940
Birlik Merkezi : Adana
Bağlı Kooperatif Sayısı : 40
Ortak Sayısı : 63.001
Faaliyet Konusu Ürün : Pamuk, yerfıstığı, soya fasulyesi

Birlik Adı : FİSKOBİRLİK
Kuruluş Yılı : 1938
Birlik Merkezi : Giresun

Bağlı Kooperatif Sayısı : 49
Ortak Sayısı : 230.221
Faaliyet Konusu Ürün : Fındık

Birlik Adı : GÜLBİRLİK

Kuruluş Yılı : 1954
Birlik Merkezi : Isparta
Bağlı Kooperatif Sayısı : 6
Ortak Sayısı : 7.392
Faaliyet Konusu Ürün : Gül çiçeği

Birlik Adı : GÜNEYDOĞUBİRLİK

Kuruluş Yılı : 1968
Birlik Merkezi : Gaziantep
Bağlı Kooperatif Sayısı : 14
Ortak Sayısı : 21.572
Faaliyet Konusu Ürün : Üzüm, baklagiller, natürel zeytinyağı, antepfıstığı

Birlik Adı : KARADENİZBİRLİK

Kuruluş Yılı : 1978
Birlik Merkezi : Samsun
Bağlı Kooperatif Sayısı : 21
Ortak Sayısı : 68.897
Faaliyet Konusu Ürün : Ayçiçeği, soya fasulyesi

Birlik Adı : KAYISIBİRLİK

Kuruluş Yılı : 1992
Birlik Merkezi : Malatya
Bağlı Kooperatif Sayısı : 6
Ortak Sayısı : 8.178
Faaliyet Konusu Ürün : Kayısı

Birlik Adı : KOZABİRLİK

Kuruluş Yılı : 1940
Birlik Merkezi : Bursa
Bağlı Kooperatif Sayısı : 5
Ortak Sayısı : 10.342
Faaliyet Konusu Ürün : İpek kozası

Birlik Adı : MARMARABİRLİK

Kuruluş Yılı : 1954
Birlik Merkezi : Bursa
Bağlı Kooperatif Sayısı : 8
Ortak Sayısı : 43.847

Faaliyet Konusu Ürün	: Zeytin
Birlik Adı	: TARİŞ
Kuruluş Yılı	: İncir Birliği 1937
	: Üzüm Birliği 1937
	: Pamuk Birliği 1949
	: Zeytin Birliği 1949
Birlik Merkezi	: İzmir
Bağlı Kooperatif Sayısı	: 106
Ortak Sayısı	: 127.628
	: İncir Birliği 6.673
	: Üzüm Birliği 27.367
	: Pamuk Birliği 66.524
	: Zeytin Birliği 27.064
Faaliyet Konusu Ürün	: Kuru incir, çekirdeksiz kuru üzüm, pamuk, zeytin, zeytinyağı
Birlik Adı	: TASKOBİRLİK
Kuruluş Yılı	: 1958
Birlik Merkezi	: Nevşehir
Bağlı Kooperatif Sayısı	: 9
Ortak Sayısı	: 4.310
Faaliyet Konusu Ürün	: Üzüm
Birlik Adı	: TİFTİKBİRLİK
Kuruluş Yılı	: 1969
Birlik Merkezi	: Ankara
Bağlı Kooperatif Sayısı	: 12
Ortak Sayısı	: 18.449
Faaliyet Konusu Ürün	: Tiftik
Birlik Adı	: TRAKYABİRLİK
Kuruluş Yılı	: 1966
Birlik Merkezi	: Edirne
Bağlı Kooperatif Sayısı	: 48
Ortak Sayısı	: 109.308
Faaliyet Konusu Ürün	: Ayçiçeği

5.2. GAP Bölgesinde Üretici Örgütlenmesi

GAP bölgesi üretici örgütlenmesi bakımından zayıf bir yapıya sahiptir. Bölge illerinde tarım kooperatifleri gerek birim kooperatif sayısı gerekse ortak sayısı, ziraat odaları hem sayı hem de üye açısından diğer bölgelerimize oranla fazla gelişme gösterememiştir. GAP bölgesindeki üretici örgütleri Ziraat Odaları, Tarım Kredi Kooperatifleri, Tarım Satış Kooperatifleri, Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, Sulama

Kooperatifleri, Su ürünleri Kooperatifleri, Sulama Birlikleri, Köylere Hizmet Götürme Birlikleri ve Çiftçi Derneği'nden oluşmaktadır.

5.2.1. GAP Bölgesindeki İllerde Üretici Örgütleri

GAP alanında yer alan Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerindeki üretici örgütleri Çizelge 5.2'de verilmiştir.

Çizelge 5.2'den de görüleceği üzere, GAP alanında 431 adet üretici örgütü hizmet vermektedir. Bu üretici örgütleri; Ziraat Odaları, Tarım Kredi Kooperatifleri, Tarım Satış Kooperatifleri, Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, Sulama Kooperatifleri, Su Ürünleri Kooperatifleri, Sulama Birlikleri, Köylere Hizmet Götürme Birlikleri ve Çiftçi Derneğidir. Bölgedeki üretici örgütlerinin % 31,8'ini Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri oluşturmaktadır. Bunu sırasıyla Tarım Kredi Kooperatifleri (% 20,4), Köylere Hizmet Götürme Birlikleri (% 16,9), Ziraat Odaları (% 9,3), Sulama Birlikleri (% 7,0), Sulama Kooperatifleri (% 6,3), Tarım Satış Kooperatifleri (% 5,1), Su Ürünleri Kooperatifleri (% 3,0) ve Çiftçi Derneği (%0,2) takip etmektedir (Şekil 5).

Çizelge 5.2. GAP Alanındaki Üretici Örgütleri (1999)

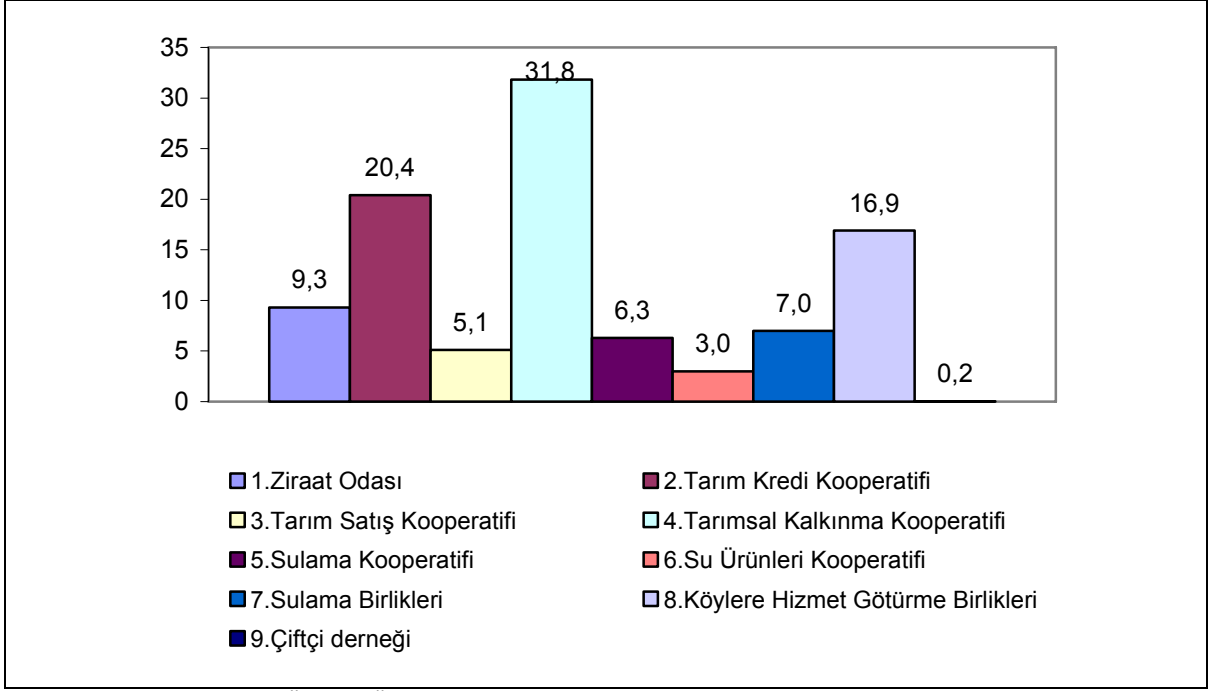
İLLER	Ziraat Odası		Tarım Kredi Kooperatifi		Tarım Satış Kooperatifi		Tarımsal Kalkınma Kooperatifi		Sulama Kooperatifi		Su Ürünleri Kooperatifi		Sulama Birlikleri		Köylere Hizmet Götürme Birlikleri		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Adıyaman	4	10,0	14	15,9	2	9,1	19	13,9	5	18,5	8	61,5	-	-	8	11,0	60	13,9
Batman	3	7,5	3	3,4	1	4,5	2	1,5	-	-	-	-	-	-	6	8,2	15	3,5
Diyarbakır	8	20,0	7	8,0	3	13,7	61	44,5	4	14,8	2	15,4	5	16,6	12	16,5	102	23,7
Gaziantep	8	20,0	25	28,4	5	22,7	32	23,4	12	44,5	1	7,7	2	6,7	9	12,3	94	21,8
Kilis	1	2,5	8	9,1	1	4,5	2	1,5	1	3,7	-	-	-	-	5	6,8	18	4,2
Mardin	5	12,5	7	8,0	3	13,7	5	3,6	-	-	-	-	2	6,7	10	13,7	32	7,4
Siirt	1	2,5	2	2,2	1	4,5	7	5,1	-	-	-	-	-	-	7	9,6	18	4,2
Şanlıurfa(*)	8	20,0	22	25,0	6	27,3	8	5,8	5	18,5	2	15,4	21	70,0	11	15,1	82	19,5
Şırnak	2	5,0	-	-	-	-	1	0,7	-	-	-	-	-	-	5	6,8	8	1,8
TOPLAM	40	100	88	100	22	100	137	100	27	100	13	100	30	100	73	100	431	100
GAP'taki Payı (%)	9,3	-	20,4	-	5,1	-	31,8	-	6,3	-	3,0	-	7,0	-	16,9	-	100,0	-

(*) Şanlıurfa ilinde bir adet önder çiftçi derneği mevcut olup GAP'taki payı % 0,2'dir.

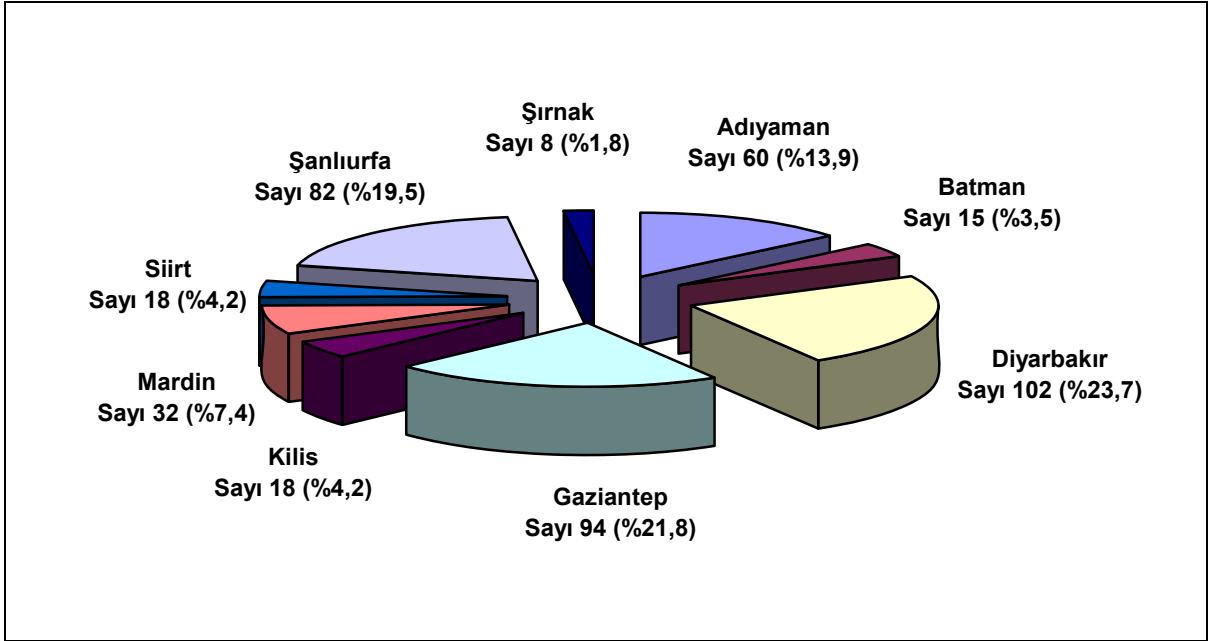
NOT: GAP Alanındaki üretici örgütleri ile ilgili tüm veriler, kamu kurum ve kuruluşlarından elde edilmiş ve araştırıcı tarafından düzenlenmiştir.

GAP alanındaki üretici örgütlerinin % 23,7'si Diyarbakır, % 21,8'i Gaziantep, % 19,5'i Şanlıurfa, % 13,9'u Adıyaman, % 7,4'ü Mardin, % 4,2'si Siirt, % 4,2'si Kilis, % 3,5'i Batman ve % 1,8'i Şırnak ilinde bulunmaktadır. Şırnak ili üretici örgütlenmesinin en zayıf olduğu ildir (Şekil 6).

Araştırma alanındaki Ziraat Odaları (40 adet), Tarım Kredi Kooperatifleri (88 adet), Tarım Satış Kooperatifleri (22 adet), Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri (137 adet), Sulama Kooperatifleri (27 adet) ve Su Ürünleri Kooperatifleri (13 adet) toplam 258.567 üreticiye hizmet vermektedir. Elbette ki bazı üreticiler birden fazla üretici örgütüne katılmışlardır. Bölgede, 1997 yılı nüfus tespiti sonuçlarına göre toplam 6.128.973 kişi yaşamaktadır. Kırsal alanda yaşayan nüfus ise 2.202.464'tür. Kırsal alanda yaşayan nüfusun % 11,7'si üretici örgütlerinden herhangi bir tanesine üye olmuştur. Eğer kadın ve çocukları bu hesabın içine dahil etmezsek, bu oran daha da yüksek olacaktır.

Şekil 5. GAP Alanında Üretici Örgütlerinin Faaliyet Konusuna Göre Dağılımı (%)

Şekil 6. GAP Alanında Üretici Örgütlerinin İllere Göre Dağılımı (%)

5.2.1.1. Faaliyet Alanlarına Göre GAP Alanındaki Üretici Örgütlerinin Değerlendirilmesi

Araştırma alanında faaliyet gösteren üretici örgütleri farklı konularda üreticilere hizmet vermektedir. Bu faaliyetleri üretici örgütlerine göre aşağıdaki konu başlıklarında sıralayabiliriz.

5.2.1.1.1. Ziraat Odaları

Tarım ile uğraşanların yasal kuruluşu olan ziraat odalarının görevi; çiftçi kütükleri tutmak, kayıtlı üyelerine girdi temin etmek ve dağıtmak, biçerdöver kayıt ve tescil işlemleri yapmak, diğer tarım kuruluşları ile ortaklaşa tarım kursları düzenlemek, tarımsal toplantılar yapmak veya bu tür toplantılara katılmak ve

sosyal amaçlı çalışmalara destek olmaktır (Anonim,1997). Ülkemizde, 6964 sayılı Kanunun değişik 2. Maddesine göre kurulan ve çalışma alanları her ilin merkez ilçesi ve ile bağlı ilçeler ziraat odasının faaliyet alanı olmasına rağmen, toplam 528 ziraat odası vardır. Türkiye’deki mevcut 921 ilçenin % 57,3’ünde ziraat odası kurulmuştur.

GAP alanındaki illerde Ziraat Odalarının dağılımı Çizelge 5.3’te verilmiştir.

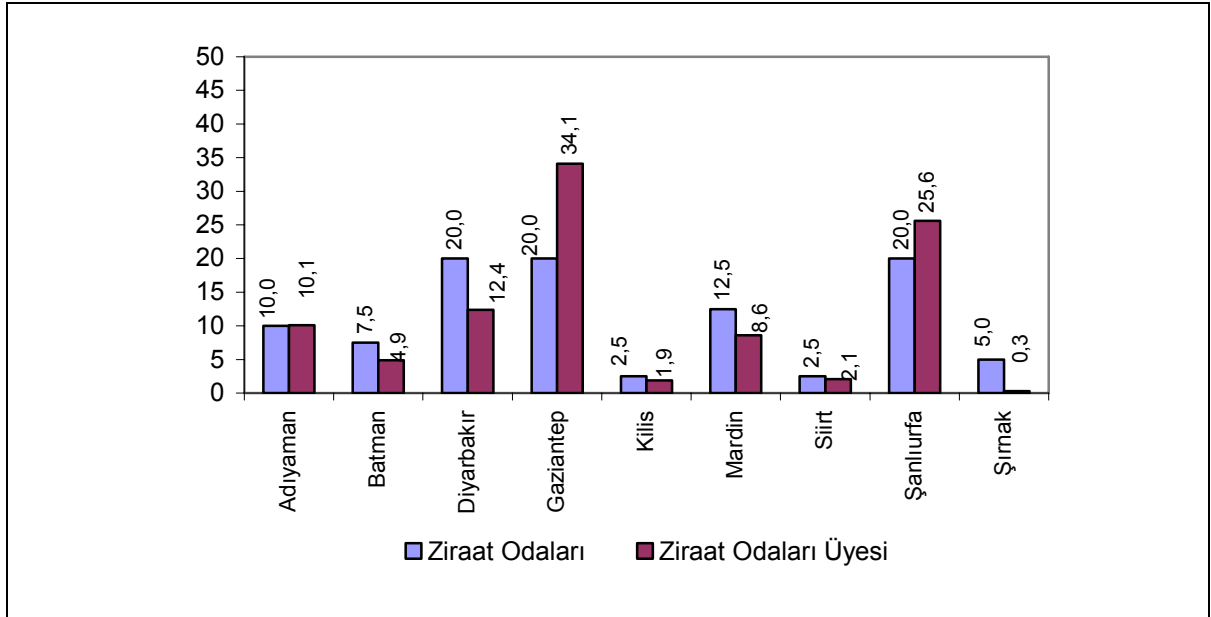
Türkiye genelinde olduğu gibi, GAP alanında da ziraat odaları teşkilatlanması sınırlı sayıda olmuştur. Bölgedeki ziraat odası sayısının % 10,0’u Adıyaman, % 7,5’i Batman, % 20,0’si Diyarbakır, % 20,0’si Gaziantep, % 2,5’i Kilis, % 12,5’i Mardin, % 2,5’i Siirt, % 20,0’si Şanlıurfa ve % 5,0’i Şırnak ilindedir.

Çizelge 5.3. GAP İllerinde Ziraat Odaları ve Üye Sayıları (1999)

İLLER	Ziraat Odaları		Ziraat Odaları Üyesi	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
Adıyaman	4	10,0	15.958	10,1
Batman	3	7,5	7.733	4,9
Diyarbakır	8	20,0	19.563	12,4
Gaziantep	8	20,0	53.785	34,1
Kilis	1	2,5	3.000	1,9
Mardin	5	12,5	13.593	8,6
Siirt	1	2,5	3.218	2,1
Şanlıurfa	8	20,0	40.320	25,6
Şırnak	2	5,0	483	0,3
TOPLAM	40	100,0	157.653	100,0

Kaynak: Anonim, 2000a.

Ziraat odalarına kayıtlı üye sayısı 157.653’tür. En fazla üyeye sahip il Gaziantep’tir. Bu ili sırasıyla; Şanlıurfa, Diyarbakır, Adıyaman, Mardin, Batman, Siirt, Kilis ve Şırnak izlemektedir (Şekil 7).

Şekil 7. GAP Alanında İllere Göre Ziraat Odaları ve Üye Sayısı (%)

Ülkemizde ziraat odalarına kayıtlı çiftçi sayısı yaklaşık 3 milyondur. Bölgedeki ziraat odalarına kayıtlı çiftçi sayısı, Türkiye'deki kayıtlı çiftçi sayısının % 5,2'sidir. 1991 tarım sayımı sonuçlarına göre bölgede bitkisel üretim ve hayvancılık faaliyetinde bulunan çiftçi sayısı 293.610'dur. Bu çiftçilerin % 53,7'si ziraat odasına kayıtlıdır.

GAP alanındaki illerde 77 ilçe olmasına rağmen, toplam ilçe sayısının % 51,9'unda (40 adet ziraat odası) ziraat odası mevcuttur. GAP alanındaki ilçeler ülkemizdeki ilçelerin % 8,3'üne sahip olduğu halde, kurulu oda sayısının % 7,5'ine sahip bulunmaktadır.

Ziraat odaları, üyelerinin; ihtiyaçlarını karşılamak, mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak, haklarını korumak, sorunlarını takip etmek ve çözüme kavuşturmak, çiftçilerin birbirleri ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni temin etmek amacıyla kurulmuş en önemli üretici örgütüdür.

Ülke genelinde olduğu gibi, GAP alanında da ziraat odaları yeterince etkin çalışmamaktadır. Burada en önemli etken, üretici-ziraat odası bağının yeterli düzeyde sağlanamaması ve odaların finansman güçlüğü çekmesidir.

GAP alanında ziraat odalarının teşkilatlanmasının gerekliliği, kuşkusuz bölgede tarımsal yapının geliştirilmesi ve bölgenin kalkınması açısından önem taşımaktadır. Diğer taraftan ziraat odalarının gelir kaynaklarının yeterli olmaması, bölgedeki çiftçilerin gelir seviyesinin düşüklüğü, mevcut odaların faaliyetinin yetersizliği ve çiftçilerin istenilen bilince ulaşamaması teşkilatlanmayı olumsuz yönde etkilemektedir (TOBB, 1994).

Bölgede sulu tarımla birlikte daha büyük önem kazanacak tarımsal hizmetlerin çiftçilere götürülmesinde ziraat odalarının etkin çalışmalar yapmasına gereksinim artacaktır. Ziraat odalarının güçlü bir örgüt haline getirilmesi, kurucu üyeler ile yeni üyelerin katılımı ve ziraat odaları ile üyeler arasındaki koordinasyonun sağlanması ile mümkün görülmektedir (Bülbül ve Fidan, 1992).

GAP alanında sulamanın başlaması ve sulama projelerinin kademeli olarak devreye girmesi ile, bölgede yeni ziraat odaları kurulmuş ve odalara kayıtlı üye sayısında artış olmuştur. 1989 yılı itibariyle 17 oda sayısı 2,35 kat artarak 40'a, 61.214 olan üye sayısı ise 2,57 kat artarak 157.653'e ulaşmıştır.

5.2.1.1.2. Tarım Kredi Kooperatifleri

5.2.1.1.2.1. GAP Alanında Tarım Kredi Kooperatiflerinin Mevcut Durumu

Tarım Kredi Kooperatiflerinin esas gayesi ortaklarının her türlü ihtiyaçlarını karşılamak ve onların ekonomik gücünü artırarak daha iyi koşullarda üretim yapmalarını sağlamak, ortaklarının ürünlerini en iyi şekilde değerlendirerek üreticinin eline geçen fiyatları artırmak olmalıdır. Bilindiği üzere Tarım Kredi Kooperatiflerinin amaç ve görevleri bu fikir etrafında yoğunlaşmaktadır (Karlı, 1999b). Ancak, Tarım Kredi Kooperatifleri ülke genelinde çok sayıda sanayi işletmesi kurmuş veya kurulu olanlara iştirak etmesine rağmen, genelde ortaklarına tarımsal girdi temin etmekte ve kredi kullanmaktadır. Türkiye genelinde olan etkinliğini GAP alanında aynı ölçüde sürdürememektedir.

Türkiye'de en iyi teşkilatlanmış ve yayılmış tarımsal amaçlı kooperatif Tarım Kredi Kooperatifleridir. Tarım Kredi Kooperatifleri, ülke geneline yayılmış kooperatif birimleriyle Türk çiftçisinin 66 yıldır hizmetinde olup, ortaklarının kredi ve tarımsal girdi ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

GAP alanındaki tarım kredi kooperatifleri, Gaziantep ve Malatya Bölge Birliği Müdürlükleri faaliyet alanı içinde yer almaktadır. Adıyaman, Gaziantep, Kilis ve Şanlıurfa illerindeki kooperatifler Gaziantep

Bölge Birliği Müdürlüğüne; Batman, Diyarbakır, Mardin, Siirt ve Şırnak illerindeki kooperatifler ise Malatya Bölge Birliği Müdürlüğüne bağlıdır. Şırnak ilinde Tarım Kredi Kooperatifi bulunmamaktadır.

1999 yılı itibarıyla, GAP alanındaki illerde bulunan Tarım Kredi Kooperatiflerinin mevcut durumu Çizelge 5.4'te verilmiştir.

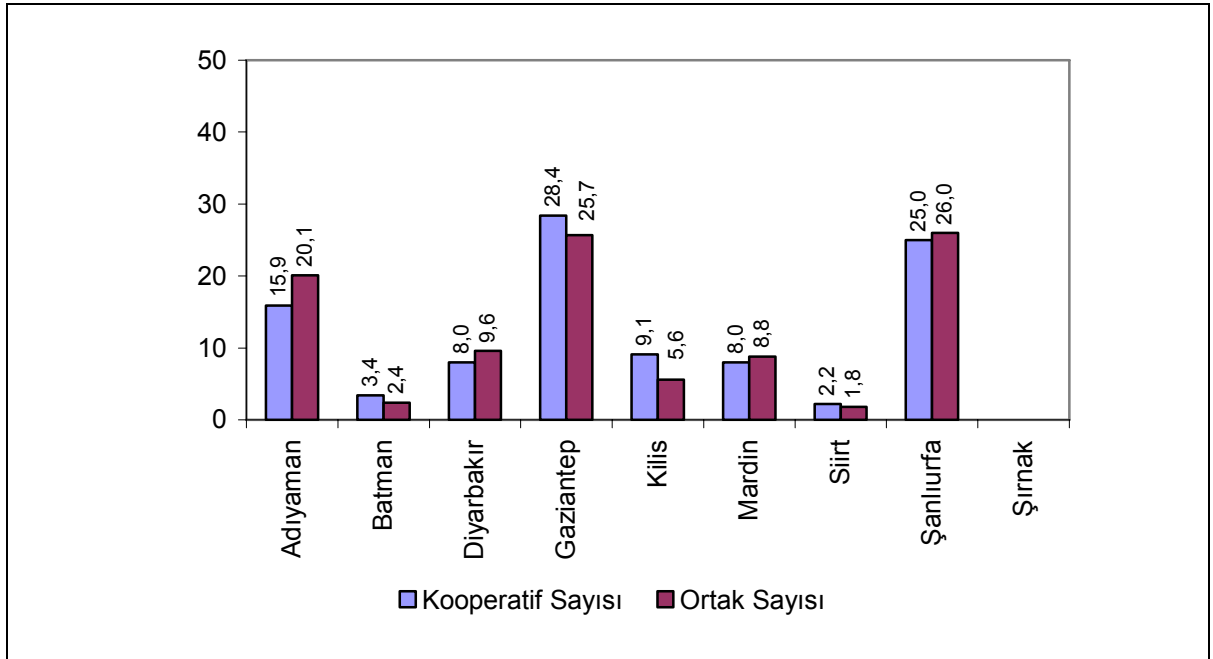
Çizelge 5.4. GAP Alanındaki İllerde Tarım Kredi Kooperatiflerinin Mevcut Durumu (1999)

İLLER	Kooperatif Sayısı		Ortak Sayısı		Çalışma Alanına Giren Köy Sayısı	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
Adıyaman	14	15,9	10.411	20,1	282	12,3
Batman	3	3,4	1.238	2,4	70	3,1
Diyarbakır	7	8,0	4.961	9,6	331	14,4
Gaziantep	25	28,4	13.312	25,7	459	20,0
Kilis	8	9,1	2.933	5,6	137	5,9
Mardin	7	8,0	4.550	8,8	138	6,0
Siirt	2	2,2	958	1,8	68	3,0
Şanlıurfa	22	25,0	13.446	26,0	810	35,3
Şırnak	-	-	-	-	-	-
Toplam	88	100,0	51.809	100,0	2.295	100,0
Türkiye	2.546	-	1.533.711	-	36.231	-
GAP'ın Payı (%)	3,4	-	3,4	-	6,3	-

GAP alanındaki illerde 88 adet Tarım Kredi Kooperatifi vardır. Bu kooperatiflere ortak olan çiftçi sayısı ise 51.809 kişidir. Kooperatif başına düşen ortalama ortak sayısı 588,7 kişidir. Kooperatiflere ortak olan üreticilerin % 26,0'sı Şanlıurfa'da, % 25,7'si Gaziantep'te, % 20,1'i Adıyaman'da, % 9,6'sı Diyarbakır'da, % 8,8'i Mardin'de, % 5,6'sı Kilis'te, % 2,4'ü Batman ve % 1,8'i Siirt'tedir (Şekil 8).

Bölgedeki 88 adet Tarım Kredi Kooperatifinin çalışma alanına giren köy sayısı 2.295'tir. Bu köylerin 810'u Şanlıurfa'da, 459'u Gaziantep'te, 331'i Diyarbakır'da, 282'si Adıyaman'da, 138'i Mardin'de, 137'si Kilis'te, 70'i Batman'da ve 68'i Siirt'te bulunmaktadır.

Ülkemizdeki Tarım Kredi Kooperatiflerinin % 3,4'ü, ortak sayısının % 3,4'ü, çalışma alanına giren köy sayısının ise % 6,3'ü GAP alanında bulunmaktadır.

Şekil 8. GAP Alanında İllere Göre Tarım Kredi Kooperatifleri ve Ortak Sayısı (%)

5.2.1.1.2.2. GAP Alanında Tarım Kredi Kooperatiflerinin Teşkilatlanma Etkinliği

Tarım Kredi Kooperatifleri, öncelikle ortaklarına istenilen hizmeti verebilmeleri için kurumsal olarak teşkilatlanmalarını tamamlamaları gerekir. Kooperatiflerde hizmet birimlerinin; nitelikli ve yeterli personele, ihtiyaçlarını giderebilecek büyüklükte depo kapasitesine ve ekonomik açıdan güçlü bir sermayeye sahip olmaları, ortaklara verilecek hizmeti etkileyen en önemli unsurlardır. Bu unsurlar tamam olduğu sürece kooperatiflerin başarısı artacak ve daha fazla üretici kooperatiflere ortak olmaya çalışacaktır.

Bölgede bulunan 88 Tarım Kredi Kooperatifinin çalışma alanına giren köy sayısı 2.295'tir. Kooperatif başına düşen köy sayısı 26,1'dir. İller itibariyle kooperatif başına düşen köy sayısı Adıyaman'da 20,1, Batman'da 23,3, Diyarbakır'da 47,3, Gaziantep'te 18,4, Kilis'te 17,1, Mardin'de 19,7, Siirt'te 34,0 ve Şanlıurfa'da 36,8'dir. Türkiye genelinde ise 14,2'dir (Çizelge 5.5).

Çizelge 5.5'den görüleceği üzere, 1999 yılı verilerine göre, GAP alanındaki illerde kooperatif başına düşen ortak sayısı 588,7'dir. Türkiye genelinde ise 602,4'tür. Kooperatif başına düşen ortak sayısının en fazla olduğu il 743,6 kişi ile Adıyaman, en az olduğu il ise 366,6 kişi ile Kilis'tir.

Çizelge 5.5. GAP Alanındaki İllerde Tarım Kredi Kooperatiflerinin Teşkilatlanma Durumu (1999)

İLLER	Koop. Başına Düşen Köy Sayısı	Koop. Başına Düşen Ortak Sayısı	Personel Sayısı (Kişi)	Personel Başına Düşen Ortak Sayısı	Koop. Başına Düşen Personel Sayısı	Depo Sayısı (Adet)	Koop. Başına Düşen Depo Sayısı	Depo Kapasitesi (Ton)	Koop. Başına Düşen Depo Kapasitesi (ton)
Adıyaman	20,1	743,6	44	236,6	3,1	11	0,8	3.400	171,4
Batman	23,3	412,7	6	206,3	2,0	1	0,3	1.280	426,6
Diyarbakır	47,3	708,7	28	177,2	4,0	8	1,1	7.500	1.071,4
Gaziantep	18,4	532,5	67	198,7	2,7	20	0,8	4.650	186,0
Kilis	17,1	366,6	17	172,5	2,1	8	1,0	1.600	200,0
Mardin	19,7	650,0	11	413,6	1,6	3	0,4	700	100,0
Siirt	34,0	479,0	3	319,3	1,5	-	-	-	-
Şanlıurfa	36,8	611,2	50	268,9	2,3	16	0,7	3.450	156,8
Toplam	26,1	588,7	226	229,2	2,6	67	0,8	22.580	256,6
Türkiye	14,2	602,4	6.384	240,2	2,5	-	-	915.290	359,5

Bölge illerindeki Tarım Kredi Kooperatiflerinde çalışan personel sayısı toplamı 226'dır. Bu rakam Türkiye genelinde çalışan personel sayısının % 3,5'idir. Bölgede kooperatif başına düşen personel 2,6'dır. Ülke genelinde ise 2,5'tir. İller itibariyle bakıldığında, kooperatif başına düşen personel sayısı; Adıyaman'da 3,1, Batman'da 2,0, Diyarbakır'da 4,0, Gaziantep'te 2,7, Kilis'te 2,1, Mardin'de 1,6, Siirt'te 1,5 ve Şanlıurfa'da 2,3'tür.

Türkiye genelinde olduğu gibi, bölgedeki kooperatiflerde de personel dağılımının dengesiz ve yetersiz olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle teknik personelde yetersizlik daha fazladır. Yetersiz personel ile ortaklara etkin hizmet sunulması mümkün görülmemektedir. Nitekim, bölge illerinde personel başına düşen ortak sayısı ortalama 172,5 ortakla en düşük Kilis ilinde iken, 413,6 ortakla en yüksek Mardin ilinde bulunmaktadır. Bu rakam GAP alanında 229,2 ve Türkiye genelinde 240,2'dir.

Kooperatiflerin çalışmalarında başarılı olabilmeleri, ortaklarına daha fazla hizmet götürebilmeleri ve arzu edilen hizmeti sunulabilmeleri için, kooperatif hizmet binalarının yeterli olması ve yeterli sayıda ve yeterli miktarda depolama kapasitesine sahip depoların bulunması gerekmektedir. Bölgedeki 88 Tarım Kredi Kooperatifinin 60 adet hizmet binası ve 70 adet lojmanı bulunmaktadır. Diğer taraftan, bölgedeki

kooperatiflerde 67 adet depo mevcut olup, mevcut depoların depolama kapasitesi 22.580 tondur. Siirt ilindeki Tarım Kredi Kooperatiflerinin deposu yoktur. GAP alanındaki illerde kooperatif başına düşen depo kapasitesi 256,6 ton iken, Türkiye genelinde 359,5 tondur. GAP alanındaki illerde bulunan Tarım Kredi Kooperatiflerinin sermaye durumu Çizelge 5.6'da verilmiştir.

Bölgedeki Tarım Kredi Kooperatifleri ortaklarının taahhüt ettikleri toplam sermaye miktarı 1.527.242 milyon TL, ödedikleri sermaye ise 944.234 milyon TL'dir. Ödenen sermayenin taahhüt edilen sermayeye oranı % 61,8'dir. Kooperatiflerde, kooperatif başına taahhüt edilen sermaye miktarı ortalama 17.355 milyon TL, ödenen miktar ise ortalama 10.730 milyon TL'dir. Ortak başına taahhüt edilen sermaye miktarı ortalama 29,5 milyon TL, ödenen sermaye miktarı ortalama 18,2 milyon TL'dir. Ortak başına taahhüt edilen sermaye miktarı ortalama 23,4 milyon TL ile en düşük Kilis ilinde ve en yüksek 47,8 milyon TL ile Diyarbakır ilindedir. Ortak başına ödenen sermaye miktarı ortalama 15,3 milyon TL ile en düşük Kilis ilinde, en yüksek 30,7 milyon TL ile Diyarbakır ilinde gerçekleşmiştir. GAP illerindeki Tarım Kredi Kooperatifleri ortakları taahhüt ettikleri sermayenin % 61,8'ni ödemişlerdir.

Çizelge 5.6. GAP Alanındaki İllerde Tarım Kredi Kooperatiflerinin Sermaye Durumu (1999)

İLLER	Kooperatif Sermayesi		Kooperatif Başına		Ortak Başına	
	Taahhüt Edilen Sermaye (Milyon TL)	Ödenen Sermaye (Milyon TL)	Taahhüt Miktarı (Milyon TL)	Ödenen Miktar (Milyon TL)	Taahhüt Miktarı (Milyon TL)	Ödenen Miktar (Milyon TL)
Adıyaman	299.507	172.248	21.393	12.303	28,7	16,5
Batman	56.110	34.578	18.703	11.526	45,3	27,9
Diyarbakır	237.148	152.204	33.878	21.743	47,8	30,7
Gaziantep	340.028	217.171	13.601	8.687	25,5	16,3
Kilis	68.576	45.109	8.572	5.639	23,4	15,3
Mardin	135.725	99.004	19.389	14.143	29,8	21,8
Siirt	35.915	15.137	17.957	7.569	37,5	15,8
Şanlıurfa	354.233	208.783	16.101	9.490	26,3	15,5
Toplam	1.527.242	944.234	17.355	10.730	29,5	18,2

Kaynak; Anonim, 2000b; Anonim, 2000c (Kayıtlardan yararlanılarak düzenlenmiştir).

5.2.1.1.2.3. GAP Alanındaki Tarım Kredi Kooperatiflerinin Finansman Etkinliği

Tarım Kredi Kooperatifleri, ortaklarına tarım işletmesinin büyüklüğüne ve ürettiği ürünün çeşidine göre kısa ve orta vadeli tarımsal krediler vermektedir. Kısa vadeli tarımsal krediler; genel amaçlı, tohumluk, kimyevi gübre, tarımsal mücadele ilacı ve hayvan yemi kredileridir. Orta vadeli tarımsal krediler ise; alet makine, hayvancılık ve diğer donanım kredileridir. Üreticilere verilen krediler ayni ve nakdi kredi şeklindedir.

Bölgedeki Tarım Kredi Kooperatiflerinin ortaklarına açtığı nakdi ve ayni kredi miktarı toplamı 39.008.715 milyon TL'sidir. Bölgede, kooperatif başına açılan ortalama kredi miktarı 443.280 milyon TL'sidir. Kooperatif başına açılan kredi miktarı Siirt ilinde en yüksek (783.273 milyon TL), Mardin ilinde ise en düşüktür (95.024 milyon TL). Yine aynı yıl itibarıyla, bölge illerinde kooperatif ortağı başına açılan ortalama kredi miktarı 752,9 milyon TL'sidir. Kooperatif başına açılan ortalama kredi miktarında olduğu gibi, ortak başına açılan ortalama kredi miktarında da en yüksek il Siirt, en düşük il ise Mardin'dir (Çizelge 5.7).

GAP alanındaki Tarım Kredi Kooperatiflerinin ortaklarına açtıkları kredi miktarı içinde vadesi geldiği halde tahsil edemedikleri kredi miktarı toplamı 20.014.844 milyon TL'sidir. Vadesi geldiği halde tahsil edilemeyen kredi miktarının toplam açılan kredi miktarına oranı % 51,3'tür. Yani açılan kredinin yarısı

tahsil edilememiştir. Bu oran % 64,5 ile Şanlıurfa ilinde en yüksektir. Bölge illerinde kredinin geriye dönüş oranı son derece düşüktür. Bu durum, kooperatiflerin çalışmalarını olumsuz etkilemekte ve ortaklara verilecek hizmetlerin yetersiz kalmasına yol açmaktadır.

Çizelge 5.7. GAP Alanındaki İllerde Tarım Kredi Kooperatiflerinin Ortaklarına Kullandırdığı Kredi Miktarı (1999)

İLLER	Toplam Açılan Kredi Miktarı (1)			Vadesi Gelip Tahsil Edilemeyen Kredi Miktarı (2)			3 = (2 / 1) (%)
	Kredi Miktarı (Milyon TL)	Kooperatif Başına Ortalama Kredi Miktarı (Milyon TL)	Ortak Başına Ortalama Kredi Miktarı (Milyon TL)	Kredi Miktarı (Milyon TL)	Kooperatif Başına Ortalama Kredi Miktarı (Milyon TL)	Ortak Başına Ortalama Kredi Miktarı (Milyon TL)	
Adıyaman	7.242.262	517.311	695,6	2.846.412	203.315	273,4	39,3
Batman	1.226.913	408.971	991,0	298.963	99.654	241,5	24,4
Diyarbakır	4.544.227	649.175	916,0	1.759.327	251.332	354,6	38,7
Gaziantep	8.888.697	355.548	667,7	4.721.092	188.844	354,6	53,1
Kilis	2.116.619	264.577	721,6	1.288.895	161.112	439,4	60,9
Mardin	665.171	95.024	146,2	215.570	30.795	47,4	32,4
Siirt	1.566.546	783.273	1.635,2	651.338	325.669	679,9	41,6
Şanlıurfa	12.758.180	579.917	948,8	8.233.247	374.238	612,3	64,5
GAP Toplamı	39.008.715	443.280	752,9	20.014.844	227.441	386,3	51,3

5.2.1.1.2.4. GAP Alanındaki Tarım Kredi Kooperatiflerinin Tarımsal Girdi Temin Etme Etkinliği

Bölgedeki Tarım Kredi Kooperatiflerinin ortaklarına dağıttığı; kimyevi gübre miktarı, tarımsal mücadele ilacı miktarı, tohum miktarı, hayvan yemi miktarı ve tarım alet makine adedi Çizelge 5.8’de verilmiştir. Tarım Kredi Kooperatiflerinin başarısında rol oynayan ve ortaklara yönelik başarısını ortaya koyan kriterlerden birisi de ortaklarına yönelik etkinliktir.

GAP alanındaki illerde 1999 yılı itibarıyla Tarım Kredi Kooperatifleri ortaklarına toplam 60.628.727 kg kimyevi gübre, 196.189 kg tarımsal mücadele ilacı, 1.625.683 kg tohumluk, 4.886.065 kg hayvan yemi ve 1.973 adet tarım alet makinesi temin etmiştir. Tarım Kredi Kooperatiflerinin bölgede sattığı tarımsal girdilerin Türkiye’deki payı; kimyevi gübrede % 4,1, tarımsal mücadele ilacında % 1,9, tohumlukta % 3,5, hayvan yeminde % 1,2 ve tarım alet makinede % 0,2’dir. GAP alanında ortak başına ortalama 1.170,2 kg kimyevi gübre, 3,8 kg tarımsal mücadele ilacı, 31,4 kg tohumluk ve 94,3 kg hayvan yemi düşerken, Türkiye genelinde ise 964,5 kg kimyevi gübre, 6,8 kg tarımsal mücadele ilacı, 30,0 kg tohumluk ve 265,8 kg hayvan yemi düşmektedir.

Bölgedeki Tarım Kredi Kooperatiflerinde ortak başına düşen kimyevi gübre ve tohumluk miktarı ile Türkiye genelindeki ortak başına düşen miktarlar birbirine yakındır. Farklılık tarımsal mücadele ilacı ve hayvan yemindedir. Bu farklılığın olması doğal sayılabilir. Çünkü, tarımsal mücadele ilacı kullanımı; bölge, iklim, ürün deseni ve o yıl ki hastalıklara ve zararlılara, hayvan yemi kullanımı ise ortakların hayvan sayısına ve yetiştiricilik şekillerine (süt veya besi hayvancılığı gibi) bağlı olarak değişmektedir.

5.2.1.1.3. Tarım Satış Kooperatifleri

Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin esas amacı; faaliyet konusuna giren tarım ürünlerini üreticilerden satın almak, işlemek, standart hale getirmek ve ambalajlayarak iç ve dış pazarlarda pazarlamak, üreticilerin tarımsal girdilerini karşılamak ve görev verilmesi durumunda devlet adına üreticilerden alım yapmak ve dış alım yapmaktır (Yurdakul ve ark., 1994).

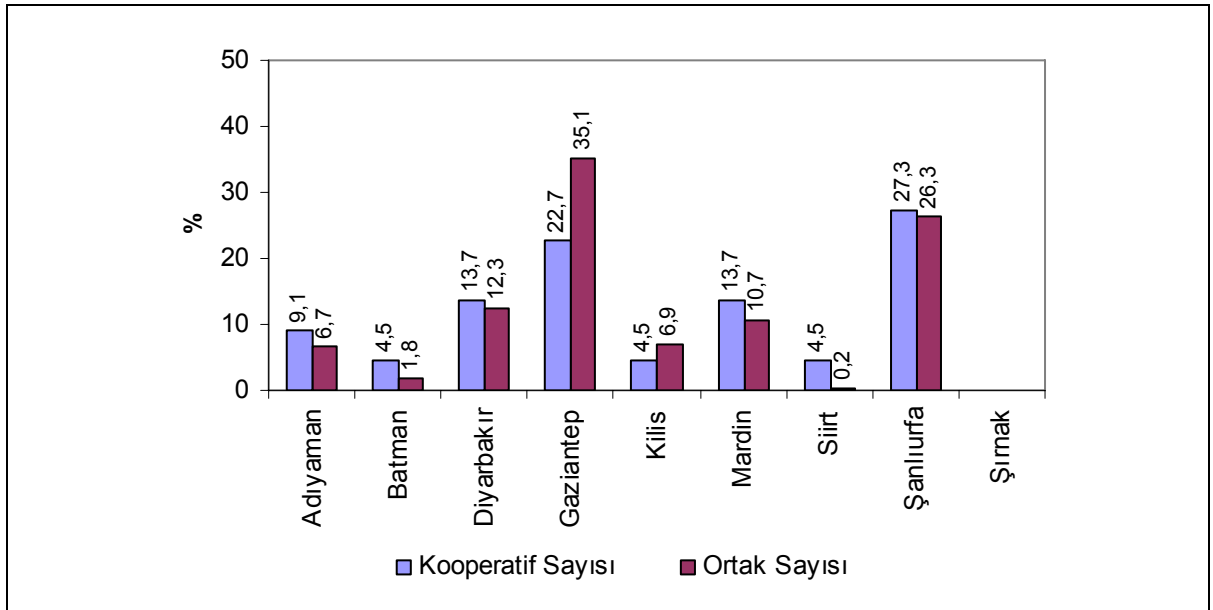
GAP alanındaki illerde 4 Tarım Satış Kooperatifleri Birliği faaliyet göstermektedir. Bunlar Güneydoğubirlik, Çukobirlik, Karadenizbirlik ve GAP Birlik'tir. GAP Birlik 2000 yılında kurulmuş ve kuruluş işlemlerini tamamlamış, ancak kooperatifçilik faaliyetlerini henüz yapamayan Tarım Satış Kooperatifleri Birliği'dir. GAP Birlik'in merkezi Şanlıurfa'dır.

Çizelge 5.8. GAP Alanındaki İllerde Tarım Kredi Kooperatiflerinin Tarımsal Girdi Satış Durumu (1999)

İLLER	Kimyevi Gübre (Kg)		Tarımsal Mücadele İlacı (Kg)		Tohum (Kg)		Hayvan Yemi (Kg)		Tarım Alet ve Makine (Adet)
	Toplam	Ortak Başına	Toplam	Ortak Başına	Toplam	Ortak Başına	Toplam	Ortak Başına	Toplam
Adıyaman	8.012.561	769,6	11.932	1,1	87.250	8,4	2.491.435	239,3	610
Batman	5.618.000	4.537,9	2.200	1,7	220.750	178,3	83.480	67,4	9
Diyarbakır	18.982.950	3.826,4	7.343	1,5	2.400	0,5	63.500	12,8	62
Gaziantep	11.290.250	848,1	71.143	5,3	487.833	36,6	1.344.916	101,0	142
Kilis	2.007.766	684,5	78.385	26,7	58.000	19,8	213.480	72,8	163
Mardin	6.213.250	1.365,5	5.666	1,2	-	-	-	-	31
Siirt	1.667.200	1.740,3	-	-	10.500	10,9	-	-	-
Şanlıurfa	6.836.750	508,5	19.520	1,4	758.950	56,4	689.254	51,3	956
GAP Toplamı	60.628.727	1.170,2	196.189	3,8	1.625.683	31,4	4.886.065	94,3	1.973
TÜRKİYE	1.479.319.897	964,5	10.475.176	6,8	45.992.543	30,0	407.687.535	265,8	1.199.256
GAP'ın Payı (%)	4,1	-	1,9	-	3,5	-	1,2	-	0,2

Karadenizbirlik'in GAP alanında Diyarbakır Merkez İlçede 1 adet kooperatifi bulunmaktadır. Yağlık ayçiçeği alımı yapan bu kooperatifin 2.542 ortağı vardır.

GAP alanındaki illerde Tarım Satış Kooperatifleri Birliğine bağlı bulunan Tarım Satış Kooperatiflerinin % 27,3'ü Şanlıurfa ilinde, % 22,7'si Gaziantep ilinde, % 13,7'si Diyarbakır ilinde, yine % 13,7'si Mardin ilinde, % 9,1'i Adıyaman ilinde bulunmaktadır. Bunu % 4,5 oranları ile Batman, Kilis ve Siirt illeri izlemektedir. Aynı dönemde, Tarım Satış Kooperatifleri Birliğine bağlı bulunan Tarım Satış Kooperatiflerine üye olan ortakların % 35,1'i Gaziantep ilinde, % 26,3'ü Şanlıurfa ilinde, % 12,3'ü Diyarbakır ilinde, % 10,7'si Mardin ilinde, % 6,9'u Kilis ilinde, % 6,7'si Adıyaman ilinde, % 1,8'i Batman ilinde ve % 0,2'si ise Siirt ilinde bulunmaktadır. (Şekil 9).

Şekil 9. GAP Alanındaki İllerde Tarım Satış Kooperatifleri ve Ortak Sayısı (%)

5.2.1.1.3.1. Güneydoğubirlik

Güneydoğubirlik (Güneydoğu Tarım Satış Kooperatifleri Birliği) 1968 yılında kurulmuş ve merkezi Gaziantep'tedir. Çalışma alanına; Adıyaman, Gaziantep, Kilis, Hatay, İçel, Malatya, Kahramanmaraş, Mardin, Siirt ve Şanlıurfa illeri girmektedir. Birliğin faaliyet konusu ürünler; üzüm, baklagiller, kırmızı biber, zeytin yağı ve antepfıstığıdır.

Güneydoğubirlik'in GAP alanındaki illerde 9 adet kooperatifi bulunmaktadır. Kooperatiflerin buldukları yerler ve ortak sayıları Çizelge 5.9'da verilmiştir.

Güneydoğubirlik Türkiye genelinde 14 adet kooperatifiyle faaliyetini sürdürmekte ve toplam ortak sayısı 21.572'dir. GAP alanındaki kooperatiflerin payı % 64,3, ortakların payı ise % 80,1'dir. GAP alanındaki Güneydoğubirlik'e bağlı kooperatiflerdeki toplam 17.273 ortağın; % 64,0'ü Gaziantep'te, % 14,4'ü Kilis'te, % 11,8'i Şanlıurfa'da, % 6,5'i Adıyaman'da, % 2,9'u Mardin'de, % 0,4'ü ise Siirt'tedir.

Çizelge 5.9. GAP Alanında Güneydoğu Birlik'e Bağlı Kooperatifler ve Ortak Sayıları (31.12.1999)

Kooperatifler		Ortak Sayısı (Kişi)	GAP'taki Payı (%)
İli	İlçesi		
Adıyaman	Besni	1.120	6,5
Gaziantep	Merkez	3.833	22,2
Gaziantep	İslahiye	1.560	9,0
Gaziantep	Nizip	5.669	32,8
Kilis	Merkez	2.484	14,4
Mardin	Kızıltepe	509	2,9
Siirt	Merkez	67	0,4
Şanlıurfa	Merkez	1.402	8,2
Şanlıurfa	Birecik	629	3,6
GAP Toplamı	9	17.273	100,0
Güneydoğubirlik	14	21.572	-
GAP'in Payı (%)	64,3	80,1	-

Kaynak; Anonim, 2000d.

Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin amaçları arasında ortaklarına tarımsal girdi temin etme olmasına rağmen, son yıllarda tarımsal girdi dağıtımını yapılmamıştır. Tarımsal girdi dağıtımının yapılamamasında, kooperatiflerin karşılaştığı finansal güçlükler ve ortak borçlarının tahsilindeki gecikmeler rol oynamıştır.

Güneydoğubirlik 1999 / 2000 kampanya döneminde ortaklarından 5.722.730 kg kırmızı mercimek, 976.104 kg kırmızı biber, 1.062.275 kg antepfıstığı ve 85.382 kg natürel zeytinyağı satın almıştır.

5.2.1.1.3.2. Çukobirlik

Çukobirlik (Çukurova Pamuk, Yerfıstığı ve Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birliği) 1940 yılında kurulmuş ve merkezi Adana'dadır. Çalışma alanına Adana, Antalya, Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, İçel, Hatay, Kahramanmaraş, Mardin, Elazığ ve Şanlıurfa illeri girmektedir. Birliğin faaliyet konusu ürünler; pamuk , yerfıstığı ve soya fasulyesidir.

Çukobirlik Türkiye genelinde 40 adet kooperatif ile faaliyetini sürdürmektedir. Bu kooperatiflere toplam 63.001 çiftçi ortaktır. GAP alanındaki illerde Çukobirlik'e bağlı kooperatif sayısı 11 ve bu

kooperatiflere üye üretici sayısı ise 16.324'tür. Türkiye genelindeki Çukobirlik'e bağlı kooperatiflerin % 27,5'i ve ortak sayısının % 25,9'u GAP alanında bulunmaktadır (Çizelge 5.10).

Çizelge 5.10. GAP Alanında Çukobirlik'e Bağlı Kooperatifler ve Ortak Sayıları (31.12.1999)

Kooperatifler		Ortak Sayısı (Kişi)	GAP'taki Payı (%)
İli	İlçesi		
Adıyaman	Merkez	1.293	7,9
Batman	Merkez	669	4,1
Diyarbakır	Merkez	1.149	7,0
Diyarbakır	Bismil	753	4,6
Gaziantep	Araban	586	3,6
Gaziantep	Nizip	1.039	6,4
Mardin	Kızıltepe	1.932	11,8
Mardin	Nusaybin	1.423	8,7
Şanlıurfa	Merkez	3.753	23,0
Şanlıurfa	Akçakale	1.269	7,8
Şanlıurfa	Suruç	2.458	15,1
GAP Toplamı	11	16.324	100,0
Çukobirlik	40	63.001	-
GAP'ın Payı (%)	27,5	25,9	-

Kaynak; Anonim, 2000e.

GAP alanında Çukobirlik'e bağlı kooperatiflere ortak üretici sayısı 16.324'tür. Kooperatiflere ortak 16.324 üreticinin; % 45,9'u Şanlıurfa, % 20,5'i Mardin, % 11,6'sı Diyarbakır, % 10,0'u Gaziantep, % 7,9'u Adıyaman, % 4,1'i ise Batman ilindedir (Çizelge 5.10).

Çukobirlik'e bağlı kooperatiflerdeki ortak sayısının yaklaşık yarısı Şanlıurfa ilindeki kooperatif ortaklarıdır. Bunun nedeni, bölgedeki kooperatiflerin kütlü pamuk alımı yapmaları ve bölgede pamuk üretimin en fazla Şanlıurfa ilinde olması gösterilebilir.

Çukobirlik ortaklarına nakdi yardım (nakdi kredi) yapmakta ve tohumluk, kimyevi gübre, tarımsal mücadele ilacı dağıtmaktadır. Birlik 1998 / 1999 faaliyet döneminde GAP alanındaki kooperatifler aracılığı ile üreticilere 655.674 milyon TL nakdi yardımda bulunmuştur. Ortak başına yapılan ortalama yardım miktarı kooperatiflere göre 2.070.000 TL ile 122.510.000 TL arasında değişmektedir. GAP ortalaması olarak bu değer 40.166.000 TL'dir (Çizelge 5.11).

Çizelge 5.11. GAP Alanında Çukobirlik'e Bağlı Kooperatiflerin Ortaklarına Yaptığı Nakdi Yardım

Kooperatifler	Nakdi Yardım (Milyon TL)	GAP'taki Payı (%)	Ortak Başına Ortalama Nakdi Yardım (000 TL)
Adıyaman – Merkez	33.850	5,16	26.179
Batman – Merkez	35.000	5,33	52.316
Diyarbakır – Merkez	140.765	21,46	122.510
Diyarbakır – Bismil	47.820	7,30	63.505
Gaziantep – Araban	28.394	4,33	48.453
Gaziantep – Nizip	35.000	5,33	33.686
Mardin – Kızıltepe	4.000	0,61	2.070
Mardin – Nusaybin	45.000	6,86	31.623
Şanlıurfa – Merkez	130.000	19,83	34.638
Şanlıurfa – Akçakale	71.890	10,99	56.650
Şanlıurfa – Suruç	83.955	12,80	34.155
GAP Toplamı	655.674	100,00	40.166

Bölgedeki Çukobirlik'e bağlı Tarım Satış Kooperatifleri 1998 / 1999 faaliyet döneminde ortaklarına 465.535 kg tohumluk çığit, 8.615.950 kg kimyevi gübre ve 10.091 kg tarımsal mücadele ilacı dağıtmıştır. Ortak başına düşen ortalama tohumluk çığit miktarı 28,5 kg, kimyevi gübre miktarı 527,8 kg, tarımsal mücadele ilacı miktarı ise 0,6 kg'dır (Çizelge 5. 12).

Çukobirlik bölgedeki kooperatifleri aracılığı ile 1999 yılında 63.245.290 kg kütlü pamuk alımını gerçekleştirmiştir Bu miktarın; % 43,3'ü Şanlıurfa, % 16,0'sı Mardin, % 15,1'i Diyarbakır, % 10,1'i Adıyaman, % 8,4'ü Gaziantep ve % 7,1'i Batman ilindeki kooperatiflerce alınmıştır (Anonim, 2000e).

Çizelge 5.12. GAP Alanında Çukobirlik'in Tohumluk, Kimyevi Gübre ve Tarımsal İlaç Dağıtımı (kg)

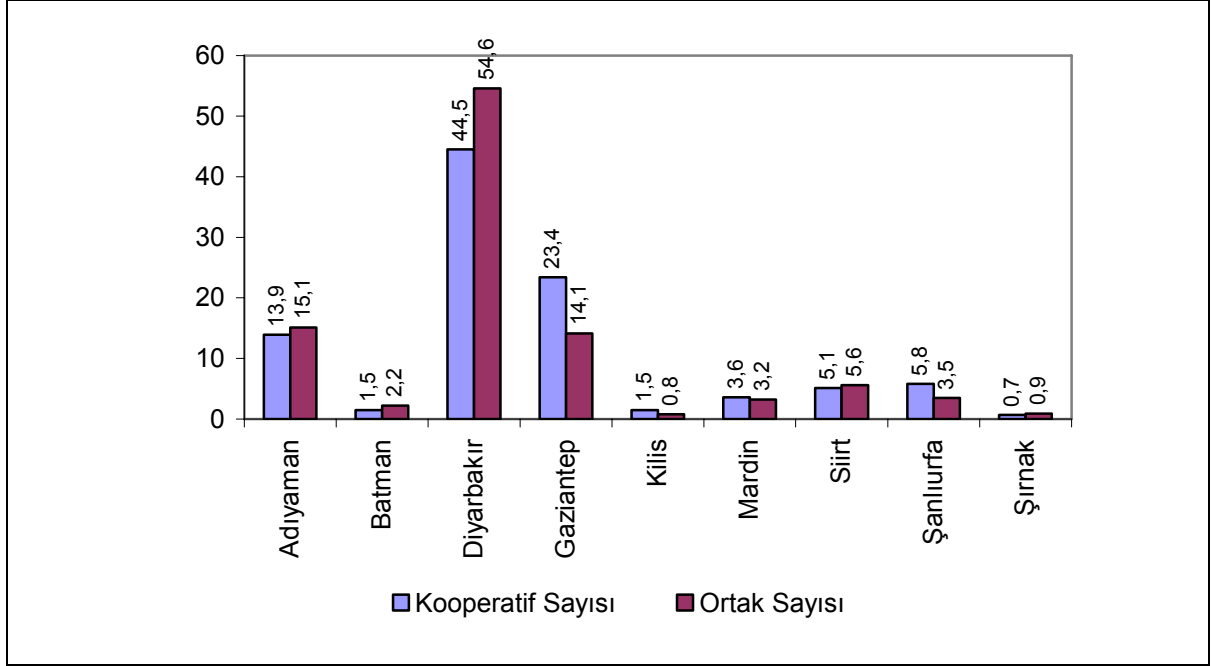
Kooperatifler	Tohumluk	Kimyevi Gübre	Tarımsal İlaç
Adıyaman – Merkez	14.850	145.000	360
Batman – Merkez	21.400	250.000	305
Diyarbakır – Merkez	116.890	2.380.950	2.893
Diyarbakır – Bismil	62.475	731.000	108
Gaziantep – Araban	26.700	248.000	548
Gaziantep – Nizip	5.900	326.900	784
Mardin – Kızıltepe	10.000	542.000	–
Mardin – Nusaybin	146.630	1.307.950	1.017
Şanlıurfa – Merkez	36.980	1.461.400	1.816
Şanlıurfa – Akçakale	14.970	835.850	1.410
Şanlıurfa – Suruç	8.740	386.900	850
GAP Toplamı	465.535	8.615.950	10.091

5.2.1.1.4. Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri

Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, 1163 sayılı yasaya göre kurulan, bir tek konuda faaliyet göstermek yerine çok amaçlı bir faaliyet göstererek, ortaklarının girdi ihtiyaçlarını karşılayan ve ürünlerini değerlendirerek pazarlanmasını sağlayan kooperatiflerdir. Bu kooperatifler, 1163 sayılı yasaya göre kurulan ve işleyen kooperatifler içinde en önemli kooperatiflerdir. Bu amaçla, tarımın gelişmesine, çeşitli konularda tesisler kurarak sanayileşmeye ve istihdamın artmasına katkıda bulunmuşlardır. Türkiye'de Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri 1999 yılı sonu itibariyle, 562.048 ortak sayısı ve 5.822 adet kooperatif sayısı ile belli bir güce ulaşmıştır.

Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin amacı; ortaklarının her türlü bitkisel, hayvancılık, ormancılık konularındaki üretimini geliştirmek ve ihtiyaçlar ile ilgili temin, tedarik, işletme, pazarlama, değerlendirme faaliyetlerinde bulunmak, ortakların ekonomik gücünü artırmak için tabii kaynaklardan faydalanmak, el ve ev sanatları ile tarımsal sanayinin gelişmesini sağlayıcı tedbirler almaktır (İnan ve ark., 1999).

GAP alanında tarımsal kalkınma kooperatifleri dokuz ilde de genelde aynı konularda faaliyet göstermektedir. Bu kooperatifler; süt inekçiliği, besicilik, tavukçuluk, el sanatları ve tarım ürünlerinin işlenmesi konularında faaliyet göstermektedir. Bölgede kooperatif sayısı bakımından ilk sırayı, ortak sayısı bakımından ise üçüncü sırayı alan tarımsal kalkınma kooperatifleri, 137 adet kooperatifi ile 11.495 ortağına hizmet vermektedir (Şekil 10).

Şekil 10. GAP Alanındaki İllerde Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri ve Ortak sayısı (%)

Tarımsal kalkınma kooperatifleri Diyarbakır, Gaziantep ve Adıyaman illerinde daha fazla gelişme imkanı bulmuştur. Bölgedeki tarımsal kalkınma kooperatiflerinin % 81,8'i ve ortaklarının % 83,8'i bu üç ilde bulunmaktadır. Diğer illerde hem kooperatif sayısı hem de ortak sayısı bakımından fazla bir gelişme sağlanamamıştır (Çizelge 5.13).

Çizelge 5.13. GAP Alanında Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin Mevcut Durumu (1999)

İLLER	Kooperatif Sayısı		Ortak Sayısı	
	Sayı	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Adıyaman	19	13,9	1.735	15,1
Batman	2	1,5	257	2,2
Diyarbakır	61	44,5	6.273	54,6
Gaziantep	32	23,4	1.618	14,1
Kilis	2	1,5	93	0,8
Mardin	5	3,6	373	3,2
Siirt	7	5,1	638	5,6
Şanlıurfa	8	5,8	408	3,5
Şırnak	1	0,7	100	0,9
GAP Toplamı	137	100,0	11.495	100,0
TÜRKİYE	5.822	-	562.048	-
GAP'in Payı (%)	2,35	-	2,04	-

5.2.1.1.5. Sulama Kooperatifleri

Ülkemizde sulama kooperatifleri 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'na göre kurulmakta ve faaliyetlerini sürdürmektedir. Sulama kooperatifleri 1963 yılından itibaren "Toprak – Su Kooperatifleri" adı altında kurulmaya başlamış ve 1990'dan sonra Toprak – Su Kooperatiflerinin adı "Sulama Kooperatifleri" olarak değiştirilmiştir (Çıkmın ve Karacan, 1994). Sulama kooperatiflerinin asıl amacı; devlet tarafından inşa edilmiş veya edilecek sulama tesislerinden alınabilecek veya diğer yollarla tarım alanlarından çıkarılacak olan suyun tarımda kullanılması ile ilgili arazi tesviyesi, tarla başı kanalları, tarla içi geliştirme yatırımları,

sulama ve drenaj kanalları gibi sulama tesislerini kurmak veya kurulmuş tesisleri işletmek, işlettirmek, bakım ve onarımlarını yapmaktır (Özçelik ve ark., 1999).

Bölgede sulama tesislerinin işletilmesinde faaliyet gösteren 27 adet sulama kooperatifi ve bu kooperatiflerin 1.152 ortağı bulunmaktadır. Bu kooperatifler Gaziantep (12 adet), Adıyaman (5 adet), Şanlıurfa (5 adet), Diyarbakır (4 adet) ve Kilis (1 adet) illerindedir. Sulama kooperatiflerine ortak üreticilerin 149 kişisi Adıyaman, 205 kişisi Diyarbakır, 705 kişisi Gaziantep, 15 kişisi Kilis ve 30 kişisi Şanlıurfa ilinde bulunmaktadır. Ülkemizdeki sulama kooperatiflerinin (2.281 adet) % 1,18'i ve ortak sayısının (153.542 kişi) % 0,75'i GAP alanında bulunmaktadır.

5.2.1.1.6. Su Ürünleri Kooperatifleri

Türkiye'de üretici tabanına dayanan ve üreticilerin önderliğinde yönlendirilen çok amaçlı kooperatiflerden birisi de su ürünleri kooperatifleridir. Ülkemizde, 1999 yılı itibariyle 369 adet olan su ürünleri kooperatiflerinin 16.638 ortağı bulunmaktadır. Bölgede, Atatürk Baraj gölü ve diğer su havzalarında, su ürünleri avlak bölgelerinde su ürünleri üretimini düzenlemek, elde edilen su ürünlerini değerlendirmek ve pazarlamak amacıyla 13 adet su ürünleri kooperatifi kurulmuştur. Bu kooperatifler 319 ortağına hizmet vermektedir.

GAP alanındaki su ürünleri kooperatiflerinin 8 adedi (163 ortak) Adıyaman, 2 adedi Diyarbakır (100 ortak), 2 adedi Şanlıurfa (30 ortak) ve 1 adedi Gaziantep (26 ortak) ilinde bulunmaktadır. Ülkemizdeki su ürünleri kooperatiflerinin % 3,5'i ve ortak sayısının % 1,9'u GAP alanında bulunmaktadır.

5.2.1.1.7. Sulama Birlikleri

Ülkemizde Devlet Su İşlerine (DSİ) ait sulama tesislerinin işletme, bakım ve onarım hizmetlerinin devredilmesinde üzerinde en çok durulan işletmecilik şekillerinden birisi de sulama birlikleridir. Sulama birlikleri, sulama hizmetlerinin birden fazla köy veya beldeye gitmesi durumunda tesislerin işletilmesi, bakım ve onarımlarının sağlanması amacı ile 1580 Sayılı Belediye Kanunu (Md. 133-148), 442 Sayılı Köy Kanunu (Md. 47-48) ve 5442 Sayılı İller İdaresi Kanunu (Md. 56) ile İçişleri Bakanlığı Tip Birlik Tüzüğü'ne göre kurulmaktadır. Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu'nun 11.01.1991 gün ve 2990 / 98 Sayılı kararı ile tip tüzük bağlayıcı olmaktan çıkmış, yol gösterici bir hüviyet kazanmıştır. Birden fazla köy veya belediye arazisini sulayabilen tesisler, oluşturulan sulama birliklerine devredilmekte ve işletmeleri sağlanmaktadır.

Sulama birliklerinde; birlik meclisi, birlik başkanı ve birlik encümeni birliğin yönetim organlarını oluşturmaktadır. Yönetim organları, birliğin kurulması ve Resmi Gazete'de yayınlanmasından sonra en geç bir ay içerisinde oluşturulmaktadır.

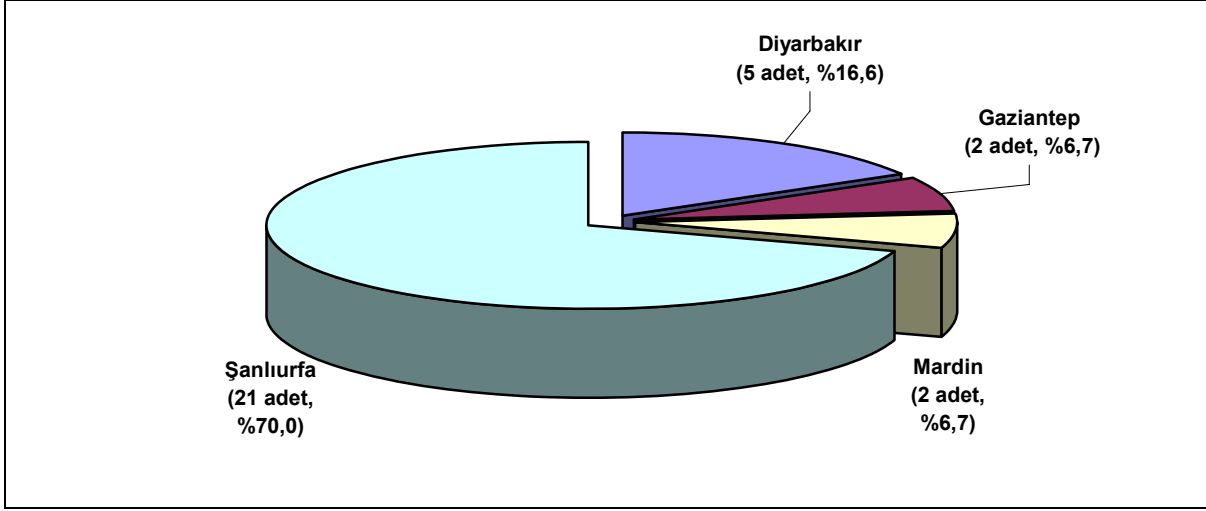
Sulama tesislerinin işletilmesi, su dağıtım elemanları tarafından yürütülmektedir. Sulama mevsiminden önce, sulama birliği faaliyet alanındaki sulamadan faydalanacak üreticilerin listeleri çıkarılmakta ve su dağıtım planlaması yapılmaktadır. Birlikler, bu hizmetlerin yürütülmesi karşılığında, kullanıcılardan her yıl birlik bütçesinde belirlenen ücret tarifesine göre ücret talep etmektedir.

Sulama birlikleri mevcut yapıları ile gerçek bir üretici örgütü olarak tanımlanamamasına rağmen, faaliyetlerini başarıyla yürütmektedirler. Bu başarının artması için birliklerin, üreticinin kendi öz yönetimi ve denetimiyle oluşturulan demokratik yapıya kavuşturulması gerekmektedir.

Yapılan çalışmalarda, sulama randımanının DSİ'ce işletilen sulama tesislerinde % 29, sulama birlikleri tarafından işletilen sulama tesislerinde ise % 43; fayda / masraf oranı DSİ tarafından işletilen

sulama tesislerinde 2,65, sulama birlikleri tarafından işletilen sulama tesislerinde ise 4,83 olarak bulunmuştur (Erdem ve Karlı, 2000). Bu durum sulama birliklerinin başarılı hizmetler yaptığını göstermektedir.

GAP alanında 30 adet sulama birliği mevcut olup, bu birliklerin 21 adedi Şanlıurfa'da (% 70,0), 5 adedi Diyarbakır'da (% 16,6), 2 adedi Gaziantep'te (% 6,7) ve 2 adedi Mardin (% 6,7) ilindedir (Şekil 11).

Şekil 11. GAP Alanındaki İllerde Sulama Birliklerinin Sayısı (%)

5.2.1.1.8. Köylere Hizmet Götürme Birlikleri

Ülkemizde tarımda 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren görülmeye başlayan bir örgütlenme biçimidir. Tamamen üreticilerin yapması gerekenlerin devletin yöneticilerinin yapması şeklinde değerlendirebileceğimiz bu birlikler maalesef gerçek anlamda kooperatifçilik yapmamaktadır. Bu birlikler kuruldukları bölgeye göre illerde mülki idare amiri olan Vali'nin, ilçelerde ise Kaymakam'ın yönetimindedir (İnan ve ark., 1999).

Köylere hizmet götürme birlikleri üç farklı yasaya dayandırılarak İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak kurulmaktadır. Birliklerin kuruluş amaçları şu şekilde belirtilmiştir. Birlikler, üye köylere kanunlarla verilen hizmetlerin yerine getirilmesinde yardımcı olur ve gerektiğinde hizmetleri bizzat yapar. İlçe ve köy halkının yararına olan ekonomik, sosyal, eğitimsel, kültürel, sınai tesis ve hizmetleri yaptığı gibi ilçenin ekonomik ve sosyal kalkınmasını sağlayacak, ürünleri değerlendirecek her türlü sanayi ve ticari kuruluşları kurar, işletir veya kuranlara yardımcı olur, ortak olur. Köylülere üretilen bitkisel ve hayvansal nitelikli her türlü ürünün değerlendirilmesi, pazarlanması faaliyetlerini yürütür, bu konularda diğer kuruluşlarla işbirliği yapar. İlçe ve köylerdeki yol, su, okul, lojman, cami, sağlık tesisi, köy konağı, kanalizasyon ve bunlara benzer her türlü hizmet ve yatırımları yapar veya yapanlara yardımcı olur. İlçedeki kamu kurum ve kuruluşlarının, spor kuruluş ve faaliyetlerine yardım eder. İlçedeki resmi kuruluşlara ait binaları yapar, yaptırır, yapanlara yardım eder, müteahhitliğini veya taşeronluğunu yapar. Bu hizmetleri yapmak için personel istihdam eder, her türlü araç, gereç alır ve organizasyonlar kurar. Üye köyler, birliğinin amacı kapsamına giren ve birlik tarafından yapılması kararlaştırılan hizmetlerin yapılması için yardımcı olurlar, bu konuda yasalarla verilen görev ve yetkileri birliğe devrederler.

Köylere hizmet götürme birlikleri ilk bakışta çok amaçlı tarımsal kalkınma kooperatiflerine benzemeleri ve üreticiler yararına çalışmalar yapmalarına karşın, bu örgütlerde üreticilerin ortaklığı veya üyeliği olmayıp mahalli idari birimlerinin üyeliği söz konusudur (Anonim,1999). Bu nedenle, bu örgütü üreticilerin bir araya gelerek oluşturdukları kooperatiflere benzer bir örgütlenme modeli olarak ifade etmek oldukça güçtür.

Ülkemizde, 1997 yılı itibariyle 368 adet köylere hizmet götürme birliği vardır (İnan ve ark.,1999). GAP alanında 2000 yılı itibariyle toplam 73 adet köylere hizmet götürme birliği mevcut olup, bu birliklerin; 8'i Adıyaman, 6'sı Batman, 12'si Diyarbakır, 9'u Gaziantep, 5'i Kilis, 10'u Mardin, 7'si Siirt, 11'i Şanlıurfa ve 5'i Şırnak ilinde bulunmaktadır.

6. ARAŞTIRMA BULGULARI

6.1. ÜRETİCİLER İLE İLGİLİ ARAŞTIRMA BULGULARI

6.1.2. İşletmelerin Sosyo-Ekonomik Yapısı

6.1.2.1. İncelenen İşletmelerde Nüfus Varlığı

Sosyo-ekonomik hayatın vazgeçilmez bir unsuru olan nüfus, bütün sektörlerde işgücü kaynağı olarak kullanıldığı gibi, çeşitli sektörlerin ürettiği mal ve hizmetleri tüketmesi bakımından da önem arz etmektedir (Erkuş ve ark. 1995). Tarım sektöründe işgücünün asıl kaynağını oluşturan nüfusun yapısının bilinmesi ve incelenmesi, işletmelerin işgücü yapılarının ortaya konulması bakımından önem taşımaktadır.

İncelenen işletmelerde işletme genişlik gruplarına göre, işletme başına düşen nüfus sayısı 6,0 kişi ile 8,7 kişi arasında değişmekte olup, bütün işletmeler ortalamasında 6,6 kişiden oluşmaktadır (Çizelge 6.1).

Gerek araştırma alanında gerekse bölgede yapılan çeşitli araştırmalarda, işletme birimi veya çiftçi ailesine düşen nüfus sayısı yüksek bulunmuştur. Nitekim, Erkuş ve ark. tarafından yapılan bir araştırmada 7,9 (Erkuş ve ark., 1986), Karlı tarafından yapılan bir araştırmada 9,67 (Karlı 1991), Yurdakul ve ark. tarafından yapılan bir araştırmada 10,61 (Yurdakul ve ark., 1990), Erkan ve ark. tarafından yapılan bir araştırmada 9,43 (Erkan ve ark., 1989). Karlı ve ark. tarafından yapılan bir araştırmada, sulu tarım işletmelerinde 8,78 ve kuru tarım işletmelerinde 8,70 (Karlı ve ark., 1992) Yurdakul ve ark. tarafından yapılan diğer bir araştırmada; sulanacak alanlardaki tarım işletmelerinde 9,15, kuruda kalacak alanlardaki tarım işletmelerinde 8,72 ve GAP alanındaki tarım işletmelerinde 8,99 (Yurdakul ve ark., 1994) ve Karlı tarafından yapılan bir araştırmada 6,9 (Karlı, 2001b) olarak bulunmuştur.

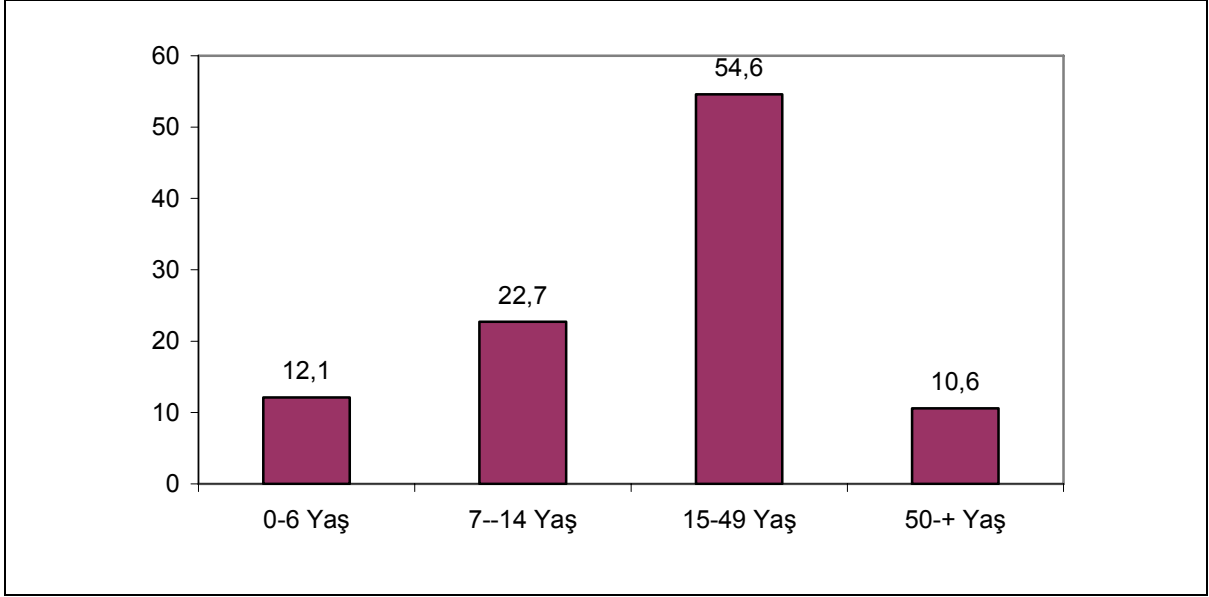
Araştırma alanı ve bölgedeki tarım işletmelerinde, işletme birimine düşen nüfus sayısının diğer bölgelerden ve Türkiye ortalamasından yüksek olduğunu, çeşitli araştırma sonuçlarına dayalı olarak söylemek mümkündür. Bölgede işletme birimine düşen nüfus sayısının yüksek olmasına neden olarak, işletme sahiplerinin genelde birden fazla kadınla evli olması ve çok çocuk sahibi olma arzusu gösterilebilir.

İşletmelerde aile nüfusu 0-6, 7-14, 15-49, 50 ve daha yukarı yaş grupları şeklinde dört ayrı yaş grubuna ayrılarak incelenmiştir (Çizelge 6.1).

Çizelge 6.1. İncelenen İşletmelerde Nüfus Varlığı

İşletme Büüklük Grupları (da)	Yaş Grupları								Toplam	
	0 – 6		7 – 14		15 – 49		50 – +			
	Adet	Oran (%)	Adet	Oran (%)	Adet	Oran (%)	Adet	Oran (%)	Adet	Oran (%)
1 – 50	1,0	16,4	1,1	18,0	3,4	55,8	0,6	9,8	6,1	100,0
51 – 100	0,8	13,3	1,1	18,3	3,2	53,4	0,9	15,0	6,0	100,0
101 – 200	0,6	8,8	1,6	23,5	3,8	55,9	0,8	11,8	6,8	100,0
201 – 500	0,9	10,3	2,8	32,2	4,1	47,1	0,9	10,4	8,7	100,0
501 – +	0,5	7,7	1,6	24,6	4,3	66,2	0,1	1,5	6,5	100,0
İşletmeler Ortalaması	0,8	12,1	1,5	22,7	3,6	54,6	0,7	10,6	6,6	100,0

İncelenen işletmelerde işletmeler ortalamasına göre 6,6 kişi olan aile nüfusunun % 12,1'ini 0-6 yaş grubu, % 22,7'sini 7-14 yaş grubu, % 54,6'sını 15-49 yaş grubu ve % 10,6'sını 50 ve daha yukarı yaş grubu oluşturmaktadır. Yaş grupları oranı işletme genişlik gruplarında farklılık göstermektedir (Şekil, 12).

Şekil 12. İncelenen İşletmelerde Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (%)

Araştırma sonucu bulunan 15-49 yaş grubundaki nüfus sayısı, Türkiye ortalamasına ve diğer araştırma sonuçlarına paralellik göstermektedir. Nitekim, 1997 Genel Nüfus Sayımı Sonuçlarına göre 15-49 yaş grubundaki nüfus sayısı toplam nüfusun % 50,8'ini oluşturmaktadır. Bölgede yapılan diğer araştırmalarda işletmelerdeki toplam nüfus içinde 15-49 yaş grubunun oranı; Karlı tarafından yapılan bir araştırmada % 41,98 (Karlı, 1991), Karlı ve ark. tarafından yapılan bir araştırmada, sulu tarım işletmelerinde % 44,8 ve kuru tarım işletmelerinde % 45,9 (Karlı ve ark., 1992) ve Yurdakul ve ark. tarafından yapılan bir araştırmada % 41,1 (Yurdakul ve ark., 1990) olarak bulunmuştur. Bu değerler, ülkemizde ve bölgede nüfusun büyük bölümünün aktif nüfus yapısına sahip olduğunu göstermektedir.

6.1.1.2. İşletme Yöneticilerinin Yaş Durumları

Tarımda teknolojik gelişmelerin benimsenmesinde, çevre işletmelere yayılmasında, çevredekileri etkileme ve inandırma açısından çiftçilerin belirli bir yaşa ulaşmış olmaları gerekir (Tatlıdil, 1984). Kırsal toplumlarda tarımsal yeniliklerin benimsenip uygulanması hususunda üreticilerin yaşlarının önemli rol oynadığı bir çok literatürde ortaya konulmuştur. Genellikle genç üreticilerin, yaşlı üreticilere kıyasla tarımsal yenilikleri daha kısa sürede benimsedikleri ve uyguladıkları belirlenmiştir (Çiçek ve ark.1998; Esengün ve Sivashgil, 1993) Diğer taraftan tarımsal yeniliklerin benimsenip uygulanması konusunda yaş faktörünün önemli olmadığını tespit eden araştırmaların bulunduğu (Çiçek ve ark, 1998; Doğanca, 1975) ve bir diğer araştırmada da orta yaş grubundaki üreticilerin yenilikleri daha fazla benimsedikleri belirlenmiştir (Çiçek ve ark, 1998). Yaş aynı zamanda insanların verimliliği açısından da önemli faktörlerden birisidir (Planck, 1972).

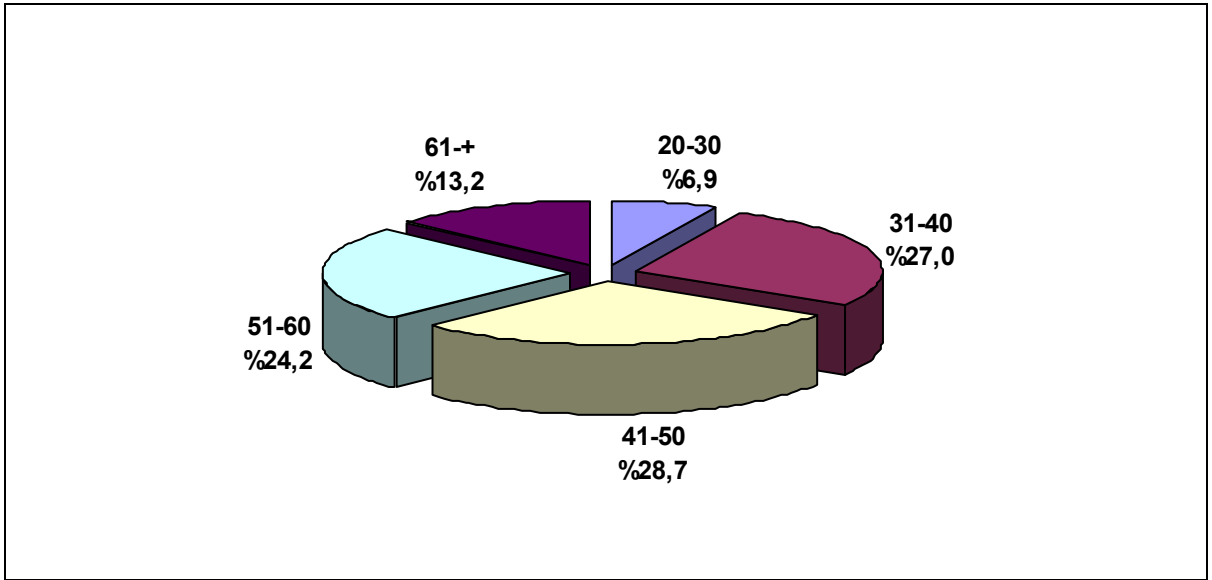
Tarım işletmelerinde üreticilerin ve özellikle işletme yöneticilerinin yaş durumu işletme faaliyet sonuçlarına değişik şekillerde etki etmektedir. Genç ve eğitilmiş işletme yöneticileri yeniliklere daha açık olmakla beraber, işletme yönetiminde tecrübe eksikliği bulunmaktadır. Diğer taraftan yaşlı veya belli yaşın üzerindeki işletme yöneticilerinde mesleki tecrübe olmasına rağmen, yeniliklere yaklaşım genç işletme yöneticilerine göre biraz daha temkinli veya yavaş olmaktadır (Karlı, 2001b).

İncelenen işletmelerde, işletme yöneticilerinin yaş durumu incelendiğinde, işletmeler ortalamasında, işletme yöneticilerinin % 28,7'sinin 41-50 yaş grubunda olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla % 27,0 ile 31-40 yaş

grubu, % 24,2 ile 51-60 yaş grubu, % 13,2 ile 61 ve daha büyük yaş grubu ve % 6,9 ile 20-30 yaş grubu takip etmektedir (Şekil 13). Yöneticilerin yaş grupları oranı işletme genişlik gruplarında farklılık göstermektedir (Çizelge 6.2).

Çizelge 6.2. Üreticilerin Yaş Durumları

Yaş Durumu	İşletme Büyüklük Grupları (da)										İşletmeler Toplamı	
	1 – 50		51 – 100		101 – 200		201 – 500		500 – +		Üretici Sayısı	Oran (%)
	Üretici Sayısı	Oran (%)	Üretici Sayısı	Oran (%)	Üretici Sayısı	Oran (%)	Üretici Sayısı	Oran (%)	Üretici Sayısı	Oran (%)		
20 – 30	4	7,4	3	6,5	2	6,1	1	4,6	2	10,6	12	6,9
31 – 40	21	38,9	10	21,7	6	18,2	6	27,3	4	21,0	47	27,0
41 – 50	15	27,8	8	17,4	10	30,3	7	31,8	10	52,6	50	28,7
51 – 60	11	20,4	13	28,3	10	30,3	5	22,7	3	15,8	42	24,2
61 – +	3	5,5	12	26,1	5	15,1	3	13,6	–	–	23	13,2
Toplam	54	100,0	46	100,0	33	100,0	22	100,0	19	100,0	174	100,0

Şekil 13. İşletmelerde Üreticilerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Çizelge 6.2’den de görüleceği üzere, üretici örgütlerine üye/ortak üreticilerin % 55,7’si 31-50 yaş grubundadır. Trakya bölgesinde yapılan bir araştırmada, üretici örgütlerine üye üreticilerin % 68,4’ü 31-50 yaş grubunda olduğu belirlenmiştir (İnan ve ark., 1999). Karlı tarafından Harran ovasında yapılan bir araştırmada ise işletme yöneticilerinin % 55,32’sinin 31-50 yaş grubunda olduğu tespit edilmiştir (Karlı, 2001).

Modern teknolojilerin tarımda uygulanmasında ve yayılmasında yaş önemli bir faktördür. Nitekim, Tekirdağ İlinde yapılan bir araştırmada “Önder Çiftçi Derneğine” üye üreticilerin, “Önder Çiftçi Derneğine” üye olmayan üreticilere oranla daha genç ve daha verimli çağda olan üreticilerden oluştuğu belirlenmiştir (Gürel ve ark., 1998).

6.1.1.3. İşletme Yöneticilerinin Eğitim Durumu

Eğitim; insanların kişilik, düşünce becerisi ve ruh yapılarında meydana getirdiği değişimdir (Karlı, 2001b). Gerek örgütsel çalışmayı benimsemeye (Tatlıdil, 1978) ve gerekse teknolojik gelişmelerin

benimsenmesinde ve yayılmasında (Taluğ, 1974), kırsal toplumun ekonomik ve sosyal gelişmesinde (Hunder, 1969) eğitim etken faktörlerden biridir.

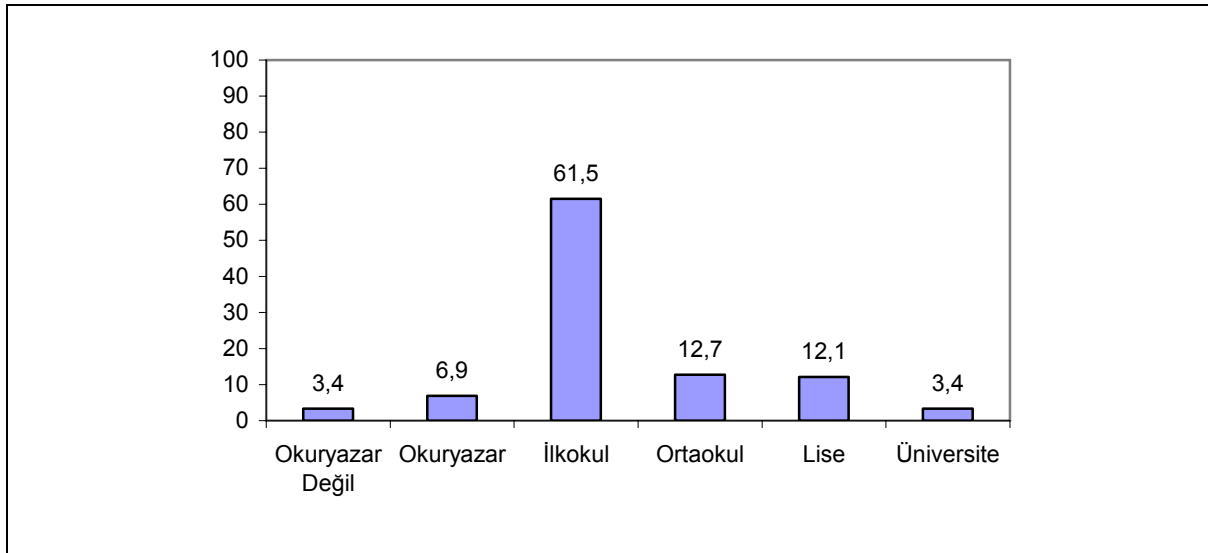
İnsan kaynağını geliştirip zenginleştirmek için insanların ekonomik performanslarını yükseltmelerine yardımcı olacak bilgi ve beceriye sahip olmaları çağdaş dünyanın zorunlu ihtiyacı haline gelmiştir. Bu amacı gerçekleştirecek olanda eğitimidir. Bu nedenle, günümüzde özellikle gelişmiş ülkelerde çiftçiler en azından ortaöğretim düzeyinde tarım eğitimi görmektedirler (İnan 1994). Diğer taraftan ülkemizde tarım kesiminde yaşayan ve tarımla uğraşan nüfusun yeterince eğitilemediği ve büyük çoğunun ancak ilkokul mezunu olduğu bilinen bir gerçektir.

İşletmelerde nüfusun eğitim durumu işletme başarısını etkileyebilecek önemli bir faktördür. Özellikle üretime ilişkin kararları almada daha etkin rolü olan işletme yöneticisinin eğitim düzeyinin incelenmesinde yarar görülmüştür (Karlı ve ark., 1992).

İncelenen işletmelerde işletme yöneticilerinin eğitim durumları incelendiğinde, üreticilerin % 3,4'ü okuma-yazma bilmemekte, % 6,9'u okur-yazar, % 61,5'i ilkokul mezunu, % 12,7'si ortaokul, % 12,1'i lise ve % 3,4'ü üniversite mezunudur (Çizelge 6.3, Şekil 13).

Çizelge 6.3. Üreticilerin Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	İşletme Genişlik Grupları (dekar)					İşlet. Ort Oran (%)
	1-50 Oran (%)	51-100 Oran (%)	101-200 Oran (%)	201-500 Oran (%)	501-+ Oran (%)	
Okuryazar Değil	3,7	-	6,1	9,1	-	3,4
Okuryazar	5,6	10,9	6,1	4,5	5,3	6,9
İlkokul	64,8	67,4	57,5	59,1	47,4	61,5
Ortaokul	7,4	17,4	15,1	18,2	5,3	12,7
Lise	18,5	4,3	9,1	-	31,5	12,1
Üniversite	-	-	6,1	9,1	10,5	3,4
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Şekil 14. İşletmelerde İşletme Yöneticilerinin Eğitim Durumu (%)

Üreticilerin % 71,8 gibi büyük bir kısmını okuma-yazma bilmeyen, okuma-yazma bilen ve ilkokul mezunu üreticiler oluşturmaktadır. Bu da işletme yöneticilerinin eğitim düzeylerinin düşük olduğunu göstermektedir.

Yapılan araştırmalarda okuma yazma bilmeyen, okuma yazma bilen ve ilkokul mezunu olan işletme yöneticilerinin oranının yüksek olduğu görölmektedir. Nitekim, İnan ve ark. tarafından yapılan bir araştırmada bu oranın % 76,1 (İnan ve ark., 1999), Karlı ve ark. tarafından bölgede yapılan bir araştırmada % 82,2 (Karlı ve ark.1992) ve Karlı tarafından Harran ovasında yapılan bir araştırmada ise % 73,41 (Karlı, 2001b) olarak bulunmuştur.

İşletme yöneticilerinin eğitim düzeyinin düşük oluşu, bölgede yapılacak eğitim-yayım çalışmalarında dikkate alınması gereken önemli bir faktördür.

6.1.1.4. İncelenen İşletmelerde Arazi Varlığı

Diğer üretim faaliyetlerinden farklı olarak tarımsal üretimde arazi vazgeçilmez üretim faktörlerinden biridir. Tarıma elverişli arazi miktarının sınırlı olmasına karşılık, araziye olan talebin nüfus artışına dayalı olarak gittikçe artması arazi mülkiyeti ve kullanma şeklinin önemini artırmaktadır (Erkan ve ark. 1989). Toprağın mülkiyet şekli, bu işle uğraşan çiftçi üzerinde büyük rol oynar. Genel olarak araziye sahip olan çiftçi, mülkiyeti başkasına ait olan işletmelerde çalışan çiftçilerden daha verimli olmaktadır (Erkuş ve ark. 1995).

Araştırmada, işletme arazisi büyüklüğu mülk araziden ortağa ve kiraya verilen arazi miktarı çıkarılmış, işlenen mülk araziye ortağa ve kiraya tutulan arazi miktarı eklenerek hesaplanmıştır.

İncelenen işletmelerde, işletmeler ortalaması olarak işletme arazisi genişliği 261,0 dekardır. Bunun % 73,3'ü mülk arazi, % 14,3'ü ortağa tutulan arazi, % 12,4'ü ise kiraya tutulan araziden oluşmaktadır. İşletme büyüklük gruplarında, işletme arazisi içinde mülk arazinin payı % 71,6 ile % 83,4 arasında değişmekte ve işletme büyüklük gruplarında mülk arazi oranı değişiklik arzmetmektedir (Çizelge 6.4). Ortağa tutulan arazinin işletme arazisi içindeki payı işletme büyüklük gruplarında, % 3,8 ile % 15,8 arasında değişmekte ve işletme büyüklük gruplarında, işletme büyüklüğüne paralel olarak, ortağa tutulan arazi miktarında bir artış olduğu belirlenmiştir.

İşletme arazisi içinde kiraya tutulan arazinin payı işletme büyüklük gruplarında % 4,6 ile % 13,7 arasında değişmektedir. Kiraya tutulan arazi oranı 1-50 da ile 500 da ve daha fazla araziye sahip işletmelerde en yüksek oranda iken, bu oran 51-100 dekar işletme büyüklük grubunda en düşük düzeydedir. Araştırma sonucu elde edilen değerler GAP alanında tarımsal kooperatiflere üye üreticilerin önemli oranda kiracılık ve ortaklılıkla arazi işlediklerini ortaya koymaktadır.

Çizelge 6.4. Üreticilerin Arazi Tasarruf Durumları

İşletme Büyüklük Grupları (dekar)	Mülk Arazi		Kiraya Tutulan Arazi		Ortağa Tutulan Arazi		Toplam İşletme Arazisi	
	Miktar (da)	Oran (%)	Miktar (da)	Oran (%)	Miktar (da)	Oran (%)	Miktar (da)	Oran (%)
1 – 50	25,9	82,5	4,3	13,7	1,2	3,8	31,4	100,0
51 – 100	66,0	83,4	3,6	4,6	9,5	12,0	79,1	100,0
101 – 200	114,2	75,9	17,4	11,6	18,9	12,5	150,5	100,0
201 – 500	229,2	71,6	40,4	12,6	50,6	15,8	320,2	100,0
501 – +	1.054,2	58,5	200,0	11,1	223,7	12,4	1.477,9	100,0
İşletmeler Ortalaması	191,2	73,3	32,5	12,4	37,3	14,3	261,0	100,0

Bölgede, Karlı tarafından yapılan bir araştırmada ortalama işletme genişliği 223,25 dekar bulunmuş, bunun % 89,79'unu mülk arazi, % 2,39'unu kiraya tutulan arazi ve % 7,82'sini ortaklılıkla işlenen arazi olduğu tespit edilmiştir (Karlı, 1991). Yurdakul ve ark. tarafından yapılan bir araştırmada ortalama işletme genişliği 248,8 dekar bulunmuş, bu alanın % 88,3'ünü mülk arazi, % 4,1'ini kiraya tutulan arazi ve % 7,6'sını ortağa tutulan arazi olduğu saptanmıştır (Yurdakul ve ark., 1990). Yurdakul ve ark.

tarafından yapılan diğ er bir araştırmada ise ortalama işletme genişliği 175,63 dekar bulunmuştur. Ortalama işletme arazisi içinde mülk araziler % 81,29, kiracılıkla işletilen araziler % 4,79 ve ortaklılıkla işletilen araziler % 13,92 paya sahip olduğu belirlenmiştir (Yurdakul ve ark., 1994).

6.1.1.5. İncelenen İşletmelerde rn Deseni

İncelenen işletmelerde, işletme arazisinde yetiştirilen ürünlerin dağılımı incelendiğinde, işletme arazisinde % 85,3'le büyük oranda tarla ürünlerinden buğday, arpa, kırmızı mercimek, pamuk, nohut, şeker pancarı yetiştirilmektedir. Diğ er taraftan işletme arazisinde meyvelerden fıstık ve zeytin % 3,7 oranında, fıstık+bağ % 1,5 oranında, bağ arazisi % 0,3 oranında, sebzeler % 0,5 oranında yer almaktadır. Nadasa bırakılan arazi ise işletme arazisinin % 8,7'sini oluşturmaktadır (izelge 6.5 ve 6.6).

Çizelge 6.5. İncelenen İşletmelerde Yetiştirilen rnler ve Ekim Alanları (da)

rnler	İşletme Büyüklük Grupları (dekar)					İşletmeler Ortalaması
	1 – 50	51 – 100	101 – 200	201 – 500	501 – +	
Pamuk	9,1	14,3	53,9	77,4	214,0	50,0
Buğday	6,8	23,8	31,2	105,9	685,0	102,5
Arpa	5,7	12,0	19,5	54,5	213,2	38,8
Mercimek	0,8	0,7	5,8	31,8	164,2	23,4
Nohut	–	0,2	–	5,9	–	0,8
şeker Pancarı	–	1,0	0,7	–	–	0,4
Bağ	0,5	0,4	1,7	–	2,6	0,9
Fıstık	3,3	9,2	2,1	3,0	3,9	4,7
Fıstık + Bağ	–	3,0	12,5	5,9	–	3,9
Sebze	0,3	0,4	0,1	8,2	–	1,3
Tütün	0,7	3,9	5,2	4,4	36,8	6,8
Zeytin	2,1	5,6	1,9	–	–	2,5
Fıstık + Zeytin	2,0	2,1	6,1	–	–	2,3
Nadas	0,1	2,5	9,8	23,2	158,2	22,7
Toplam	31,4	79,1	150,5	320,2	1477,9	261,0

Çizelge 6.6. İncelenen İşletmelerde Yetiştirilen rnler ve Ekim Alanları (%)

rnler	İşletme Büyüklük Grupları (dekar)					İşletmeler Ortalaması
	1 – 50	51 – 100	101 – 200	201 – 500	501 – +	
Pamuk	29,0	18,1	35,8	24,2	14,5	19,2
Buğday	21,7	30,1	20,7	33,1	46,3	39,3
Arpa	18,1	15,2	13,0	17,1	14,4	14,8
Mercimek	2,5	0,9	3,9	9,9	11,1	9,0
Nohut	–	0,3	–	1,8	–	0,3
şeker Pancarı	–	1,2	0,4	–	–	0,1
Bağ	1,6	0,5	1,1	–	0,2	0,3
Antepfıstığı	10,5	11,6	1,4	0,9	0,3	1,8
Antepfıstığı + Bağ	–	3,8	8,3	1,8	–	1,5
Sebze	1,0	0,5	0,1	2,6	–	0,5
Tütün	2,2	4,9	3,5	1,4	2,5	2,6
Zeytin	6,7	7,1	1,3	–	–	1,0
Antepfıstığı + Zeytin	6,4	2,6	4,1	–	–	0,9
Nadas	0,3	3,2	6,4	7,2	10,7	8,7
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

İncelenen işletmelerde işletmeler ortalaması olarak, ürünler bazında % 39,3 ile buğday, % 19,2 ile pamuk, % 14,8 ile arpa ve % 9,0 ile kırmızı mercimek en fazla yetiştirilen ürünlerdir. Bu rnleri; tütün, nohut, şekerpancarı izlemektedir. Diğ er taraftan işletmelerde, meyvelerden fıstık, zeytin, bağ ve sebzelerden domates, biber, patlıcan yetiştiriciliği de yapılmaktadır.

İncelenen işletmelerde, işletme büyüklük grupları itibariyle yetiştirilen ürünlerin ekiliş alanları ve işletme arazisi içindeki payı farklılık arz etmektedir. Özellikle işletme arazisinde büyük oranda yer alan ürünlerden buğdayın payı işletme büyüklük gruplarında % 20,7 ile % 46,3; pamuğun payı % 14,5 ile % 35,8; arpanın payı % 13,0 ile % 18,1; kırmızı mercimeğin payı ise % 0,9 ile % 11,1 arasında değişmektedir. Yetiştirilen diğer meyve-sebze ve tarla ürünlerinin oranları da işletme büyüklük gruplarında değişiklik göstermektedir.

Nadasa bırakılan alanın işletme arazisine oranı, işletme büyüklük gruplarında giderek artmakta ve işletme büyüklük gruplarında nadasa bırakılan alanın payı % 0,3 ile % 10,7 arasında değişmektedir.

Yurdakul ve ark. tarafından bölgede yapılan bir araştırmada, işletmelerde ortalama ekiliş alanının % 29,90'ında buğday, % 14,95'inde arpa, % 10,21'inde kırmızı mercimek, % 28,63'ünde pamuk, % 6,07'sinde antepfıstığı, % 2,00'inde antepfıstığı+bağ, % 4,29'unda nadas ve % 1,00'inde diğer ürünler yetiştirildiği belirlenmiştir (Yurdakul ve ark., 1994).

6.1.1.6. İncelenen İşletmelerde Hayvan Varlığı

İncelenen işletmelerde bitkisel üretim faaliyeti yanında hayvancılıkta yapılmaktadır. Sadece hayvansal üretim faaliyetinde bulunan işletmeye rastlanılmamıştır. Araştırma alanında işletmelerde hayvancılığa yer verilmesinin nedeni, ailenin hayvansal ürünler ihtiyacını karşılamaya yönelik çabalarıdır. Buna rağmen, işletmelerde hayvancılığın yeterli düzeyde olmadığını söylemek mümkündür. İncelenen işletmelerde, işletme başına 1,55 baş büyük baş hayvan (süt ineği, düve, tosun, dana) ve 4,36 baş büyük baş hayvan (koyun, keçi) düşmektedir (Çizelge 6.7).

İncelenen işletmelerde işletme büyüklük gruplarında hayvan varlığı farklılık arz etmektedir. Özellikle, 101-200 da ve 201-500 da işletme büyüklük gruplarında işletme başına birden fazla süt ineği düşerken, 1-50 da, 51-100 da ve 501 da ve daha fazla araziye sahip işletme büyüklük gruplarında işletme başına bir süt ineği dahi düşmemektedir. Koyun varlığı ise 501 dekar ve daha fazla araziye sahip işletme büyüklüğünde 10,11 adet baş ile en fazla iken, diğer işletme büyüklük gruplarında hemen hemen birbirine yakın sayıda bulunmaktadır.

İşletmelerde koyun ve süt ineği varlığından sonra üçüncü sırada yer alan tosun varlığı özellikle Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine üye üreticilerin işletmelerinde bulunmaktadır. Bu üreticilerin besi sığırcılığı yapması nedeniyle, bazı işletmelerde 5 baş ile 20 baş arasında değişen sayıda tosun bulunduğu gözlenmiştir. İşletmeler ortalaması olarak 0,46 baş tosun bulunduğu tespit edilmiştir (Çizelge 6.7).

Çizelge 6.7. İncelenen İşletmelerde Hayvan Varlığı (Baş)

İşletme Büyüklük Grupları (dekar)	Hayvan Cinsi					
	İnek	Düve	Tosun	Dana	Koyun	Keçi
1 - 50	0,64	-	0,13	0,21	2,41	0,28
51 - 100	0,79	-	0,36	0,17	3,96	-
101 - 200	1,07	0,11	0,22	0,11	2,59	0,55
201 - 500	1,41	-	2,29	0,29	3,82	-
501 - +	0,79	-	-	0,21	10,11	0,47
İşletmeler Ortalaması	0,88	0,02	0,46	0,19	4,09	0,27

6.1.1.7. İncelenen İşletmelerde Sermaye Yapısı

Tarımsal faaliyette tabiat faktörü daimi olarak bulunmakta ve bundan yararlanma işgücü ve sermaye sayesinde mümkün olabilmektedir. Tabiat ve işgücünü bir araya getirerek üretimde bulunmak

mümkünse de, zamanımızda yoğun üretimi gerçekleştirebilmek için sermayenin bulunması şarttır (Erkuş ve ark. 1995).

İncelenen işletmelerde sermaye fonksiyonlarına göre sınıflandırılmış ve buna göre işletme büyüklük gruplarında sermaye durumu Çizelge 6.8’ de verilmiştir.

6.1.1.7.1. Aktif Sermaye

Aktif sermaye işletmeye yatırılmış bulunan bütün sermaye unsurlarının toplamı olup, çiftlik sermayesi ile işletme sermayesinden oluşmaktadır. Kiracılık ya da ortaklık yapan işletmelerde mülk arazi dışındaki kira ve ortaklıkla işlenen arazinin değeri de aktif sermaye içerisinde gösterilmektedir. Ortaklıkta bir kısım girdiler arazi sahibi tarafından ortağa verildiğinden, bunların değeri de aktifte (işletme sermayesi) yer almaktadır. Öte yandan, bu sermayeler pasif sermayenin borçları kısmında gösterilmektedir. Bu şekilde işletmelerin bağımsız birimler halinde incelenmesi ve karşılaştırılması mümkün olmaktadır (İnan 1994).

İncelenen işletmelerde aktif sermaye unsurlarından toprak, arazi ıslahı, bina, bitki, alet-makine, hayvan, malzeme-mühimmat ve para mevcudu sermayelerine rastlanılmış ve bu sermaye unsurları toplanarak aktif sermaye hesaplanmıştır.

İncelenen işletmelerde aktif sermaye toplamı işletme büyüklük gruplarında 17.658.494.000 TL ile 538.692.153.000 TL arasında işletme büyüklüğüne paralel olarak artış göstermektedir. İşletmeler ortalaması olarak, işletme başına düşen aktif sermaye toplamı ise 103.757.173.000 TL’ sidir.

Çizelge 6.8. İncelenen İşletmelerin Sermaye Yapısı (000 TL)

Sermaye Unsurları	İşletme Büyüklük Grupları (da)						İşletmeler Ortalaması
	1 – 50	51 – 100	101 – 200	201 – 500	500 – +		
Çiftlik Sermayesi							
Toprak (Değer)	10.214.100	27.510.700	53.425.930	98.758.820	469.421.100	84.320.700	
(%)	57,8	69,8	73,8	82,3	87,2	81,3	
Arazi Islahı (Değer)	1.066.667	1.107.100	1.137.037	98.758.820	469.421.100	84.320.700	
(%)	6,1	2,8	1,6	82,3	87,2	81,3	
Bina (Değer)	2.600.000	3.642.850	4.966.667	5.152.941	14.026.320	4.895.033	
(%)	14,7	9,2	6,8	4,3	2,7	4,7	
Bitki (Değer)	1.169.640	2.789.570	6.422.297	3.557.647	8.607.895	3.708.246	
(%)	6,6	7,1	8,9	3,0	1,6	3,6	
Çiftlik Sermayesi (Değer)	15.050.407	35.050.220	65.951.931	110.746.118	515.160.575	96.591.430	
Toplamı (%)	85,2	88,9	91,1	92,3	95,6	93,1	
İşletme Sermayesi							
Alet Makine (Değer)	1.182.051	2.922.680	4.444.444	5.610.588	16.818.420	4.528.296	
(%)	6,7	7,4	6,2	4,6	3,1	4,4	
Hayvan (Değer)	813.077	832.500	966.667	2.050.000	1.128.947	1.167.820	
(%)	4,6	2,1	1,3	1,7	0,2	1,1	
Malzeme Mühimmat (Değer)	374.359	205.350	718.519	1.414.706	3.981.579	920.380	
(%)	2,1	0,6	1,0	1,2	0,7	0,9	
Para (Değer)	238.600	399.000	320.926	195.000	2.602.632	549.247	
(%)	1,4	1,0	0,4	0,2	0,4	0,5	
İşletme Sermayesi (Değer)	2.608.087	4.359.530	6.450.556	9.270.294	24.531.578	7.165.743	
Toplamı (%)	14,8	11,1	8,9	7,7	4,4	6,9	
Toplam Aktif Sermaye (Değer)	17.658.494	39.409.750	72.402.487	120.016.412	538.692.153	103.757.173	
(%)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	

İncelenen işletmelerde aktif sermaye unsurlarından toprak, arazi ıslahı, bina, bitki, alet-makine, hayvan, malzeme-mühimmat ve para mevcudu sermayelerine rastlanılmış ve bu sermaye unsurları toplanarak aktif sermaye hesaplanmıştır.

İncelenen işletmelerde aktif sermaye toplamı işletme büyüklük gruplarında 17.658.494.000 TL ile 538.692.153.000 TL arasında işletme büyüklüğüne paralel olarak artış göstermektedir. İşletmeler ortalaması olarak, işletme başına düşen aktif sermaye toplamı ise 103.757.173.000 TL'sidir.

6.1.1.7.1.1. Çiftlik Sermayesi

İncelenen işletmelerde gerek miktar ve gerekse oran itibarıyla aktif sermayenin en önemli bölümünü çiftlik sermayesi oluşturmaktadır. Nitekim, işletmeler ortalamasına göre 96.591.430.000 TL olan çiftlik sermayesinin aktif sermaye içindeki oranı % 93,1'dir. Bu oran işletme büyüklük grupları itibarıyla % 85,2 ile % 95,6 arasında değişmektedir (Çizelge 6.8).

Çiftlik sermayesinin aktif sermaye içinde bu denli yüksek olmasının nedeni, araştırma alanında GAP sebebiyle arazi kıymetlerinin oldukça yüksek olması, bölgede sulu tarımın tamamen başlaması ile arazinin daha da değer kazanacak olması ve diğer sermaye unsurlarının yeterli düzeyde bulunmamasıdır. Bölgede yapılan çeşitli araştırmalarda çiftlik sermayesinin aktif sermaye içindeki payı yüksek bulunmuştur. Erkan ve ark. tarafından Aşağı Mardin-Ceylanpınar ovalarındaki tarım işletmeleri üzerinde yapılan araştırmada % 90,89 (Erkan ve ark., 1989), Karlı tarafından yapılan bir araştırmada % 90,44 (Karlı, 1991), Karlı ve ark. tarafından yapılan bir araştırmada kuru tarım işletmelerinde % 84,67 ve sulu tarım işletmelerinde % 84,57 (Karlı ve ark., 1992), Yurdakul ve ark. tarafından yapılan bir araştırmada sulanacak alandaki işletmelerde % 87,17, kuruda kalacak alandaki işletmelerde % 84,57 ve GAP alanındaki işletmelerde % 86,42 (Yurdakul ve ark., 1994) ve Harran ovasında yapılan diğer bir araştırmada % 89,31 (Çelik, 2000) olarak bulunmuştur. Araştırma sonucu elde edilen bulgu ile diğer araştırma bulguları benzerlik göstermektedir.

6.1.1.7.1.1.1. Toprak Sermayesi

İncelenen işletmelerde toprak sermayesi, aktif ve çiftlik sermaye içinde en yüksek değere sahip sermaye unsurudur. İşletme büyüklük gruplarına paralel olarak artan toprak sermayesi, işletme büyüklük gruplarında 10.214.100.000 TL ile 469.421.100.000 TL arasında değişmekte olup, işletmeler ortalamasında 84.320.700.000 TL düzeyindedir (Çizelge 6.8).

İşletme büyüklük grupları büyüdükçe, işletme birimine düşen toprak sermayesi değeri yükseldiği gibi toprak sermayesinin aktif sermayeye oranı da yükselmektedir.

Toprak sermayesinin aktif sermaye içindeki payı işletme büyüklük gruplarında % 57,8 ile % 87,2 arasında değişmekte, işletmeler ortalamasında ise % 81,3'dür. Bölgede yapılan çalışmalarda bu oran % 79,49 (Erkan ve ark., 1989), % 76,47 (Karlı 1991), % 75,56 (Paksoy 1998) ve % 81,61 (Çelik 2000) olarak tespit edilmiştir.

6.1.1.7.1.1.2. Arazi Islahı Sermayesi

Arazi ıslahı sermayesi, işletmedeki sulama ve drenaj tesisatı, çeşitli koruma inşaatları ve toprak verimini artırmak amacıyla yapılan bütün yapıların değerlerinden oluşmaktadır (Erkuş ve ark. 1995).

İncelenen işletmelerde arazi ıslahı sermayesini, sulama amacıyla açılan kuyu tesisleri, sulama arkları, bahçe önü çitleri ve koruma inşaatları oluşturmaktadır. Arazi ıslahı sermayesi, işletme büyüklük gruplarına paralel olarak artmakta ve 1.066.667.000 TL ile 22.105.260.000 TL arasında değişmektedir. İşletmeler ortalamasında ise 3.667.450.000 TL'dir (Çizelge 6.8).

İşletmeler ortalaması olarak aktif sermaye içinde arazi ıslahı sermayesinin payı % 3,5 düzeyinde bulunmaktadır. İşletme büyüklük gruplarında ise % 1,6 ile % 6,1 arasında değişmektedir. Bölgede yapılan araştırmalarda bu oran % 9,16 (Karlı, 1991) ve % 3,52 (Yurdakul ve ark., 1994) olarak bulunmuştur.

6.1.1.7.1.1.3. Bina Sermayesi

Bina sermayesini, işletmede üretilen ürünler ile işletmede bulunan canlı ve cansız demirbaşın muhafazası ve işletme sahibinin ikameti için yapılmış olan binalar oluşturmaktadır.

İncelenen işletmelerde, ortalama 4.895.033.000 TL bina sermayesi bulunmaktadır. Bina sermayesinin aktif sermayeye oranı % 2,7 ile % 14,7 arasında değişmekte, işletmeler ortalamasında ise % 4,7'dir (Çizelge 6.8).

6.1.1.7.1.1.4. Bitki Sermayesi

Bitki sermayesi meyveli ağaçlar, meyvesiz ağaçlar, bağ, toprakta bulunan bitkiler ve tarla demirbaşı değerinden oluşmaktadır.

İncelenen işletmelerde bitki sermayesi işletme büyüklük gruplarında 1.169.640.000 TL ile 8.607.895.000 TL arasında değişmektedir. İşletmeler ortalamasında ise bu değer 3.708.246.000 TL'dir. Bitki sermayesinin aktif sermaye içindeki payı işletme büyüklük gruplarında % 1,6 ile % 8,9 arasında değişmekte ve işletmeler ortalamasında ise % 3,6 düzeyinde bulunmaktadır (Çizelge 6.8).

6.1.1.7.1.2. İşletme Sermayesi

İşletme sermayesi, tarımsal üretimde çiftlik sermayesini daha üretken hale getirmek için gerekli olan sermayedir. İşletme sermayesini alet-makine sermayesi, hayvan sermayesi, malzeme ve mühimmat sermayesi ve para sermayesi oluşturmaktadır.

İncelenen işletmelerde işletme sermayesi işletme büyüklük gruplarında 2.608.087.000 TL ile 24.531.578.000 TL arasında değişmekte, işletmeler ortalamasında ise bu değer 7.165.743.000 TL'dir (Çizelge 6.8).

İşletme sermayesinin aktif sermaye içindeki payı işletme büyüklük gruplarında % 4,4 ile % 14,8 arasında değişmekte ve işletme büyüklüğüne paralel olarak azalış göstermektedir. İşletmeler ortalamasında ise bu oran % 6,9 düzeyinde bulunmaktadır. İşletme sermayesinin işletme büyüklüğüne paralel olarak oransal düşüş göstermesinin temel nedeni, işletme büyüklüğüne paralel olarak aktif sermaye içinde toprak sermayesinin yükselmesidir.

İşletmelerde çiftlik sermayesi ile işletme sermayesinin dengeli olması gerekmekte, aksi takdirde işletmenin başarısı düşmektedir (İnan, 1998). İncelenen işletmelerde, çiftlik sermayesi ile işletme sermayesinin aktif sermaye içinde aldığı pay incelendiğinde, işletmelerde, bu iki sermaye unsuru arasında büyük bir dengesizliğin olduğu görülmektedir. Nitekim, işletmeler ortalaması olarak aktif sermaye içinde çiftlik sermayesinin payı % 93,1 iken, işletme sermayesinin payı % 6,9'dur.

Araştırma alanı ve bölgede yapılan bazı araştırmalarda, işletme sermayesinin aktif sermaye içindeki oranı düşük olup, bu oran yaklaşık % 10 dolayında bulunmuştur. Nitekim, yapılan çalışmalarda işletme sermayesinin aktif sermaye içindeki oranı % 8,50 (Bülbül ve ark., 1986), % 9,11 (Erkan ve ark., 1989), % 9,56 (Karlı, 1991) ve % 13,58 (Yurdakul ve ark., 1994) olarak bulunmuştur.

Toprak sermayesinin tarım işletmelerindeki egemenliğine karşın, verimlilik üzerinde çok etkili olan işletmenin hayvan, alet-makine ve döner sermaye gibi dinamik unsurlarından oluşan işletme sermayesi çok

düşüktür. Halbuki diğer ülkelerde işletme sermayesi değer ve oran olarak bizdeki değerlerin çok üstünde çıkmaktadır (% 42-50). Bu nedenle de tarım işletmelerimizde verimlilik düşüktür (Bülbül ve Bektöre, 1981).

6.1.1.7.1.2.1. Alet-Makine Sermayesi

İşletme sermayesi içinde, gerek değer olarak gerekse oran bakımından en önemli sermaye unsuru alet-makine sermayesidir.

İncelenen işletmelerde, alet-makine sermayesi işletme büyüklük gruplarında 1.182.051.000 TL ile 16.818.420.000 TL arasında değişmektedir. İşletmeler ortalamasında bu değer ise 4.528.296.000 TL'dir (Çizelge 6.8).

Alet-makine sermayesinin aktif sermaye içindeki payı işletme büyüklük gruplarında değişiklik göstermekte ve % 3,1 ile % 7,4 arasında değişmektedir. İşletmeler ortalamasında alet-makine sermayesinin aktif sermaye içindeki payı ise % 4,4'dür. Bu oran, Harran ovasında yapılan araştırma sonuçlarıyla karşılaştırıldığında, düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Nitekim, bu oran değişik araştırma sonuçlarında % 6,93 (Karlı 1991), % 9,44 (Çelik 2000) ve % 12,63 (Paksoy, 1998) iken, araştırma sonucunda % 4,4 olarak bulunmuştur.

Tarım işletmelerinde makineleşme düzeyi üzerine etkili olan birçok faktörden söz etmek mümkündür. İşletmelerin işledikleri arazinin toprak özellikleri, sulu ve kuru koşulları, yetiştirilen ürün çeşidi ve ürün bileşimi, işletme büyüklüğü, uygulanan teknoloji ve daha bir çok faktör makineleşme düzeyini etkilemektedir (Erkan ve ark., 1989).

6.1.1.7.1.2.2. Hayvan Sermayesi

Hayvan sermayesinin hesaplanmasında işletmede mevcut büyükbaş, küçükbaş ve iş hayvanları değerleri toplanmıştır.

İncelenen işletmelerde hayvan sermayesi 813.077.000 TL ile 2.050.000.000 TL arasında değişmekte ve işletmeler ortalamasında 1.167.820.000 TL'dir. Hayvan sermayesinin aktif sermaye içindeki payı işletme büyüklük gruplarında % 0,2 ile % 4,6 arasında değişmekte olup işletmeler ortalamasında bu oran % 1,1'dir (Çizelge 6.8).

6.1.1.7.1.2.3. Malzeme Mühimmat Sermayesi

Malzeme ve mühimmat sermayesi, işletmede tarımsal üretim için kullanılan hammaddeler (gübre, tohumluk, hayvan yemleri vb.) ile gıda maddelerinden oluşmaktadır. Bu sermaye unsuru, işletme büyüklük gruplarında 205.350.000 TL ile 3.981.579.000 TL arasında değişmektedir. İşletmeler ortalamasında ise 920.380.000 TL'dir. Malzeme mühimmat sermayesinin aktif sermaye içindeki payı işletme büyüklük gruplarında % 0,6 ile % 2,1 arasında değişmekte, işletmeler ortalamasında ise % 0,9'dur (Çizelge 6.8).

6.1.1.7.1.2.4. Para Sermayesi

İşletmelerde, mevcut nakit para ile her türlü alacak toplamı para sermayesi olarak hesaplanmıştır. Para sermayesi, işletmede üretim faaliyetlerinin devamlılığı ve başarılı olmasında en önemli faktörlerden birisidir.

Para sermayesi işletme büyüklük gruplarında değişiklik göstermekte ve 195.000.000 TL ile 2.602.632.000 TL arasında değişmektedir. Para sermayesinin aktif sermaye içindeki payı işletme büyüklük gruplarında % 0,2 ile % 1,4 arasında değişmekte ve işletmeler ortalaması % 0,5'dir (Çizelge 6.8).

6.1.1.7.2. Pasif Sermaye

İşletmelerde aktif sermayenin kaynaklarını pasif sermaye göstermektedir. Aktifte yer alan varlıklar esas itibariyle öz kaynaklar ve yabancı kaynaklar olmak üzere iki kaynaktan sağlanır. Aktif sermaye toplamından borçlar çıkarılırsa geriye öz sermaye kalır (Erkuş ve ark., 1995). İncelenen işletmelerde pasif sermaye durumu ve pasif sermayeyi oluşturan unsurlar Çizelge 6.9'da verilmiştir.

6.1.1.7.2.1. Borçlar

İncelenen işletmelerde borçlar, teşkilatlanmış ve teşkilatlanmamış kredi kaynaklarından sağlanan borçlardan oluşmaktadır. İşletme büyüklük gruplarında işletme birimine düşen borç miktarı 1.476.150.000 TL ile 37.434.207.000 TL arasında değişmektedir. İşletmeler ortalamasında ise bu değer 5.713.890.000 TL'sidir. Borçların pasif sermaye içindeki oranı işletme büyüklük gruplarında % 2,8 ile % 8,4 arasında değişmekte ve işletmeler ortalamasında % 5,5'dir (Çizelge 6.9).

6.1.1.7.2.1.1. Kira ve Ortak Arazi Sermayesi

İncelenen işletmelerde, işletme birimine düşen kiracılık veya ortaklıkla işletilen arazi sermayesi değeri, işletme büyüklük grupları arttıkça 2.064.103.000 TL ile 98.039.470.000 TL arasında yükselmektedir. Bütün işletmeler ortalamasına göre kira ve ortak arazi sermayesi 16.743.960.000 TL'dir. Kira ve ortak arazi sermayesinin pasif sermayeye oranı işletme büyüklük gruplarında % 10,1 ile % 19,1 arasında değişmekte, bütün işletmeler ortalamasında % 16,1 olmaktadır (Çizelge 6.9).

6.1.1.7.2.1.2. Öz Sermaye

Öz sermaye, aktif sermayeden borçlar ile kira ve ortağa tutulan arazi değerinin çıkarılması ile hesaplanmıştır.

İncelenen işletmelerde, işletme birimine düşen öz sermaye değeri işletme büyüklük grupları arttıkça 14.118.241.000 TL ile 403.218.476.000 TL arasında değişmekte olup, bütün işletmeler ortalamasında 81.299.323.000 TL'dir. Öz sermayenin pasif sermayeye oranı, işletme büyüklük grupları arttıkça % 74,9 ile % 87,1 arasında değişmektedir. Bütün işletmeler ortalamasında bu oran % 78,4'dür (Çizelge 6.9).

Çizelge 6.9. İncelenen İşletmelerde Pasif Sermaye Durumu (000 TL)

Pasif Sermaye Unsurları	İşletme Büyüklük Grupları (da)					İşletmeler Ortalaması
	1 – 50	51 – 100	101 – 200	201 – 500	500 – +	
Borçlar (Değer)	1.476.150	1.153.390	2.034.630	3.775.294	37.434.207	5.713.890
(%)	8,4	2,9	2,8	3,1	6,9	5,5
İndi Borçlar (Değer)	2.064.103	4.187.500	7.314.815	22.964.710	98.039.470	16.743.960
(%)	11,7	10,6	10,1	19,1	18,2	16,1
Öz Sermaye (Değer)	14.118.241,9	34.068.860	63.053.042	93.276.408	403.218.476	81.299.323
(%)	9	86,5	87,1	77,8	74,9	78,4
Pasif Sermaye (Değer)	17.658.494	39.409.750	72.402.487	120.016.412	538.692.153	103.757.173
Toplamı (%)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

6.1.1.8. İncelenen İşletmelerde Gayrisafi Üretim Değeri

Gayrisafi üretim değeri, işletmelerin ürettikleri bitkisel ve hayvansal ürünlerin değerleri ile yıl içerisinde meydana gelen prodüktif envanter kıymet artışlarından oluşmaktadır. İşletmenin gayrisafi üretim değeri, işletmede mevcut üretim şubelerinin gayrisafi üretim değerlerinin toplamından oluşmaktadır (Erkuş ve ark, 1995).

İncelenen işletmelerde gayrisafi üretim değerini bitkisel ve hayvansal gayrisafi üretim değeri oluşturmaktadır. Çalışmada, gayrisafi üretim değeri bitkisel ve hayvansal gayrisafi üretim değerlerine bitkisel ve hayvansal üretimin demirbaş kıymet artışları ilave edilerek hesaplanmıştır

İncelenen işletmelerde gayrisafi üretim değeri 2.879.900.000 TL ile 53.756.200.000 TL arasında değişmekte ve işletmeler ortalamasında 10.740.750.000 TL'dir. İşletme büyüklük gruplarında, gayrisafi üretim değerinin % 2,2 ile % 28,8'ini hayvansal üretim değeri oluştururken, % 71,2 ile % 97,8 gibi büyük bir kısmını bitkisel üretim değeri oluşturmaktadır. Gayrisafi üretim değeri içinde hayvansal üretim değeri işletme büyüklüğüne paralel olarak azalırken, bitkisel üretim değeri artış göstermektedir. İşletmeler ortalamasında ise toplam gayrisafi üretim değerinin % 91,4'ünü bitkisel üretim değeri oluştururken, % 8,6'sını ise hayvansal üretim değeri oluşturmaktadır (Çizelge 6.10).

6.1.1.9. Kredi Kullanım Durumu

Araştırma da tarımsal amaçlı kooperatifler ve diğer çiftçi örgütlerine üye üreticiler incelendiğinden, bütün üreticiler birden fazla kredi kaynağından yararlanmıştır. Bu kredi kaynakları; T.C. Ziraat Bankası, tarımsal kooperatifler ve şahıslardır (Tüccar, Komisyoncu, Faizci vb). İşletme büyüklük grupları itibariyle kredi alınan kuruluşların oranı Çizelge 6.11'de verilmiştir.

İncelenen işletmelerde, tüm işletmeler ortalamasına göre, işletmelerin % 62,9'u tarımsal amaçlı kooperatiflerden, % 20,4'ü T.C. Ziraat Bankası'ndan ve % 16,7'si şahıslardan kredi almıştır. Bölgede yapılan diğer araştırmalarda, teşkilatlanmış kredi kaynaklarından kredi alan üreticilerin oranı % 51,4 (Yurdakul ve ark., 1990), % 35,6 (Karlı, 1991) ve % 39,6'dır (Yurdakul ve ark., 1994). Bu araştırmada ise bu oran % 83,3'dür. Bu oranın bu denli yüksek olmasının nedeni, üreticilerin hepsi üretici örgütlerine üye olmasından kaynaklanmaktadır.

Çizelge 6.10. İncelenen İşletmelerde Gayri Safi Üretim Değerleri (000)

İşletme Büyük- lük Grupları (da)	Bitkisel GSÜD		Hayvansal GSÜD		Toplam GSÜD	
	Miktar (TL)	Oran (%)	Miktar (TL)	Oran (%)	Miktar (TL)	Oran (%)
1 – 50	2.049.400	71,2	830.500	28,8	2.879.900	100,0
51 – 100	2.669.000	80,3	656.430	19,7	3.325.430	100,0
101 – 200	7.670.900	89,1	939.960	10,9	8.610.860	100,0
201 – 500	10.107.400	87,2	1.478.200	12,8	11.585.600	100,0
501 – +	52.611.800	97,8	1.144.400	2,2	53.756.200	100,0
İşletmeler Ortalaması	9.819.350	91,4	921.400	8,6	10.740.750	100,0

Çizelge 6.11. İncelenen İşletmelerde Kullanılan Kredi Kaynakları (000 TL)

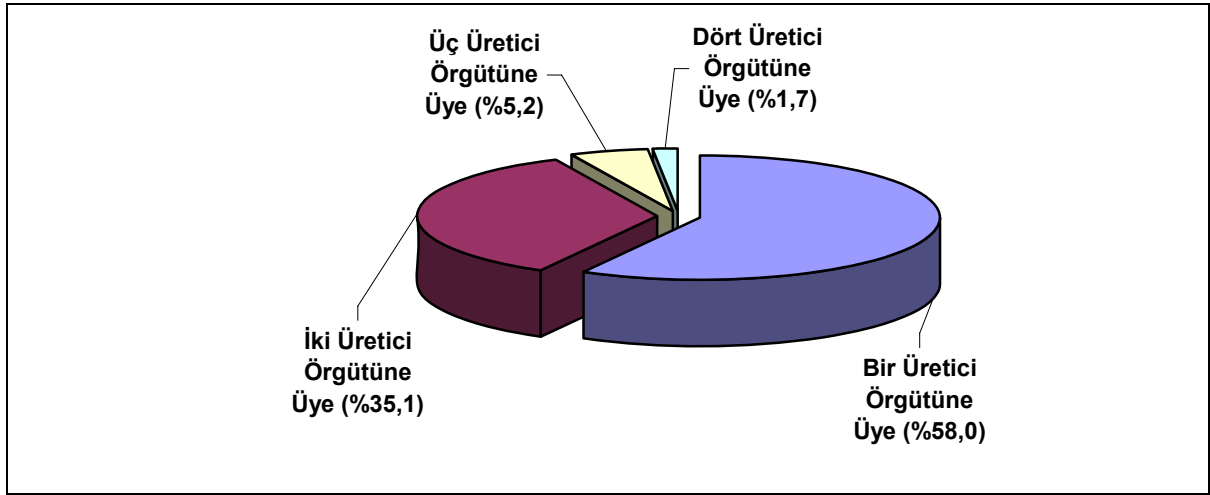
İşletme Büyük- lük Grupları (da)	Ziraat Bankası		Kooperatifler		Şahıslar		Toplam	
	Miktar (TL)	Oran (%)	Miktar (TL)	Oran (%)	Miktar (TL)	Oran (%)	Miktar (TL)	Oran (%)
1 – 50	7.180	0,5	849.744	57,6	619.226	41,9	1.476.150	100,0
51 – 100	28.570	2,5	833.750	72,3	291.070	25,2	115.339	100,0
101 – 200	787.037	38,7	914.260	44,9	333.333	16,4	2.034.630	100,0
201 – 500	598.824	15,9	2.029.410	53,8	1.147.060	30,3	3.775.294	100,0
501 – +	8.526.316	22,8	24.539.470	65,5	4.368.421	11,7	37.434.207	100,0
İşletmeler Ortalaması	1.165.790	20,4	3.593.710	62,9	954.380	16,7	5.713.880	100,0

6.2. ÜRETİCİLERİN ÜRETİCİ ÖRGÜTLERİ İLE İLİŞKİ DÜZEYİ VE ÜRETİCİ ÖRGÜTLERİNE YAKLAŞIMLARI

6.2.1. Üreticilerin Üretici Örgütleri ile İlişki Düzeyleri

6.2.1.1. Üreticilerin Kooperatifleşme Düzeyi

Araştırma alanında üreticilerin üye oldukları üretici örgütleri; Tarım Kredi Kooperatifi, Tarım Satış Kooperatifi, Ziraat Odaları, Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Su Ürünleri Kooperatifleri, Sulama Kooperatifi ve Sulama Birlikleridir. Araştırma kapsamındaki işletmelerde, üreticilerin, üretici örgütlerine üye/ortaklık durumları incelendiğinde, üreticilerin % 58,0'i bir üretici örgütüne, % 35,1'i iki üretici örgütüne, % 5,2'si üç üretici örgütüne, % 1,7'si ise dört üretici örgütüne üye oldukları tespit edilmiştir (Çizelge 6.12, Şekil.14). Karlı tarafından Harran ovasında yapılan bir araştırmada ise üreticilerin % 39,36'sı herhangi bir üretici örgütüne üye iken, % 60,64'ü herhangi bir üretici örgütüne üye olmadığı (Karlı, 2001) belirlenmiştir.

Şekil 15. GAP Alanında Üreticilerin Üretici Örgütüne Göre Üyelik Dağılımı (%)

İzmir ve çevresinde yapılan bir araştırmada kooperatif ortaklarının % 51,28'i bir, % 36,75'i iki, % 11,97'si üç ve daha fazla kooperatife ortak oldukları (Aras ve Çıkm, 1976), Tokat ili Kazova yöresinde yapılan bir çalışmada kooperatif ortaklarının % 51,8'i bir, % 40,9'u iki, % 7,3'ü üç ve daha fazla kooperatife ortak oldukları (Kaya ve Esengün, 1996)

Çizelge 6.12. Üreticilerin Üye Oldukları Üretici Örgütü

Ortak Olunan Koop. veya Diğer Üretici Örgütü Sayısı	İşletme Büyüklük Grupları (dekar)										İşletmeler Toplamı	
	1 – 50		51 – 100		101 – 200		201 – 500		500 – +			
	Üretici Sayısı	Oran (%)	Üretici Sayısı	Oran (%)	Üretici Sayısı	Oran (%)	Üretici Sayısı	Oran (%)	Üretici Sayısı	Oran (%)	Üretici Sayısı	Oran (%)
1	42	77,7	23	50,0	18	54,6	8	36,4	10	52,6	101	58,0
2	12	23,3	21	45,7	11	33,3	9	40,9	8	42,1	61	35,1
3	–	–	2	4,3	1	3,0	5	22,7	1	5,3	9	5,2
4	–	–	–	–	3	9,1	–	–	–	–	3	1,7
Toplam	54	100,0	46	100,0	33	100,0	22	100,0	19	100,0	174	100,0

Trakya bölgesinde yapılan bir araştırmada ise üreticilerin % 14,4'ünün bir üretici örgütüne, % 85,6'sının ise iki ve daha fazla üretici örgütüne üye oldukları (İnan ve ark., 1999) saptanmıştır. Araştırma

sonuçları ve literatür çalışmalarından elde edilen veriler, GAP bölgesindeki üreticilerin, Türkiye geneline göre, üretici örgütlenmesi açısından düşük düzeyde olduğunu göstermektedir.

6.2.1.2. Üreticilerin Kooperatifçiliğin Tanımını Bilme Düzeyi

Üreticilerin üretici örgütlerine üye olma durumları kadar ortak oldukları kooperatifin ne olduğunu bilme ve anlama düzeyleri de önemlidir. Çünkü üreticilerin üye oldukları örgütün kendilerine ve kendilerinin üretici örgütüne karşı sorumluluklarını bilmesi hem üretici örgütünün başarılı olmasını ve hem de üreticinin hakkının korunması açısından önem taşımaktadır.

Üreticilerin kooperatifçiliğin tanımını bilip bilmediklerini belirlemek amacıyla dört tanım yapılmıştır. Bu tanımlardan biri doğru, diğerleri ise yanlıştır (İnan ve ark., 1999). Doğru olan tanım Çizelge 6.13'de 1 numara ile gösterilen tanımdır. Üreticilere, Çizelge 6.13'deki kooperatifçilik ile ilgili değişik tanımlamalar sorularak kooperatifçiliğin doğru tanımını bilme düzeyleri incelendiğinde, üye/ortak üreticilerin % 30,5'inin kooperatifçiliğin tanımını doğru bildikleri, % 69,5'inin ise bilmedikleri belirlenmiştir. Diğer taraftan üreticilerin % 34,5'i kooperatifçiliği, devletin kurduğu, denetlediği ve yönetimine müdahale ettiği ekonomik kuruluş, % 33,3'ü ortaklarca kurulan ve devletçe yönetilen kuruluş, % 1,7'si ise ortakların sermayesine göre kârdan pay aldıkları ve yönetimde söz sahibi oldukları kuruluş olarak görmekteyiz.

Çizelge 6.13. Ortakların Kooperatifçiliğin Tanımını Bilme Düzeyleri

Sıra No	Tanımlar	Üretici	Oran (%)
1	Belli Ekonomik Amaçları Gerçekleştirmek İçin Ortakların Bir Araya Gelip Kurdukları ve Yönettikleri Kuruluş	53	30,5
2	Devletin Kurduğu, Denetlediği ve Yönetimine Müdahale Ettiği Ekonomik Kuruluş	60	34,5
3	Ortaklarca Kurulan ve Devletçe Yönetilen Kuruluş	58	33,3
4	Ortakların Sermayesine Göre Kardan Pay Aldıkları Ve Yönetimde Söz Sahibi Oldukları Kuruluş	3	1,7
TOPLAM		174	100,0

Araştırma sonuçları göstermektedir ki, araştırma alanındaki üretici örgütüne üye üreticilerin (GAP alanı) % 30,5'i kooperatifçiliğin doğru tanımını bilmektedir. Oysa Trakya bölgesinde kooperatifin tanımını doğru bilen üreticilerin % 54,4 oranında olduğu belirlenmiştir (İnan ve ark, 1999). Bu da araştırma alanındaki üreticilerin, Trakya bölgesi üreticilerine kıyasla kooperatifçiliği yeterince bilmediklerini göstermektedir.

6.2.1.3. Üreticilerin Birlikler Hakkındaki Düşünceleri

Ülkemizde 1990'lı yılların başından itibaren bir üretici örgütü olarak gelişen Birliklerin, üreticiler tarafından nasıl tanımlandığını veya bilindiğini belirlemek amacıyla, üreticilere Birlik nasıl bir örgüttür? şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Bu soruda üretici, Üretici Birliklerinin; kooperatif, dernek, şirket ve diğer bir örgüt olduğu şeklinde seçenekler verilmiştir. Bu soruya üreticilerin verdikleri cevaplar Çizelge 6.14'de verilmiştir.

Üreticilerin Birlik hakkındaki görüşleri işletme büyüklük gruplarında farklılık arz etmektedir. 201-500 dekar işletme büyüklük grubu hariç, diğer işletme büyüklük gruplarında üreticilerin büyük çoğunluğu Birliği Kooperatif olarak değerlendirmektedir. 201-500 dekar işletme büyüklük grubundaki üreticilerin çoğunluğu, diğer işletme büyüklük gruplarındaki bazı üreticiler ise çiftçilerin bir araya gelip kurdukları ve kooperatif dışında farklı bir örgüt şekli olduğunu ifade etmişlerdir.

İncelenen işletmelerde, üreticilerin % 64,9'u birliği kooperatif gibi bir örgüt, % 28,8'i diğer (çiftçilerin kurduğu bir birlik), % 4,0'ü şirket, % 2,3'ü ise dernek olarak görmektedirler. Trakya bölgesinde yapılan bir araştırmada, birliği üreticilerin % 84,4'ü kooperatif, % 6,1'i dernek, % 9,5'i ise şirket olarak gördükleri belirlenmiştir. Bu da araştırma alanındaki üreticilerin, Birliği, Trakya bölgesindeki üreticilerden farklı olarak bildiklerini ortaya koymaktadır. Her iki araştırma sonucu da göstermektedir ki, üreticilerin çoğunluğu Birlikleri kooperatif gibi görmektedir.

Çizelge 6.14. Üreticilerin Birlikler Hakkındaki Görüşleri

Birliği Tanımlama Durumu	İşletme Büyüklük Grupları (dekar)										Toplam	
	1 – 50		51 – 100		101 – 200		201 – 500		501 – +			
	Üretici Sayısı	Oran (%)	Üretici Sayısı	Oran (%)	Üretici Sayısı	Oran (%)	Üretici Sayısı	Oran (%)	Üretici Sayısı	Oran (%)	Üretici Sayısı	Oran (%)
Kooperatif	37	68,5	39	84,8	20	60,6	6	27,3	11	57,9	113	64,9
Dernek	–	–	2	4,3	–	–	2	9,1	–	–	4	2,3
Şirket	2	3,7	2	4,3	–	–	2	9,1	1	5,3	7	4,0
Diğer	15	27,8	3	6,6	13	39,4	12	54,5	7	36,8	50	28,8
Toplam	54	100,0	46	100,0	33	100,0	22	100,0	19	100,0	174	100,0

6.2.1.4. Üreticilerin Üye Oldukları Üretici Örgütlerinden Yararlanma Düzeyi

Araştırma alanında üreticilere girdi sağlayan üretici örgütleri Tarım Kredi Kooperatifleri, Tarım Satış Kooperatifleri ve Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri'dir. İncelenen işletmelerde üreticilerin üye oldukları üretici örgütlerinin sağladığı tarımsal girdilerden faydalanma durumu Çizelge 6.15'de verilmiştir.

İncelenen işletmelerdeki üreticilere üye oldukları üretici örgütlerinin sağladığı girdilerden faydalanıyor musunuz? diye sorulduğunda, işletmeler genelinde üreticilerin % 40,2'si üretici örgütlerinin sağladığı tarımsal girdi ve kredi temininden 1999-2000 üretim döneminde faydalandıklarını, % 59,8'inin ise üyesi oldukları örgütlere olan borçlarından dolayı faydalanamadıklarını belirtmişlerdir. İşletme büyüklük gruplarında, sağlanan tarımsal girdi ve tarımsal kredilerden faydalanma durumu büyük değişiklik arz etmektedir. Nitekim, 1-50 da, 51-100 da ve 101-200 dekar işletme büyüklük gruplarındaki üreticilerin sırayla % 35,2'si, % 43,5'i ve % 39,4'ü verilen kredilerden faydalanırken, 201-500 dekar işletme büyüklük grubundaki üreticilerin % 18,2'si faydalanmıştır. Diğer taraftan 501 dekar ve daha fazla araziye sahip işletme büyüklük grubundaki üreticilerin %73,7'si verilen kredilerden yararlanmıştır.

Çizelge 6.15. İncelenen İşletmelerde Üretici Örgütlerinden Yararlanma Düzeyi

İşletme Büyüklük Grupları (Dekar)	Evet		Hayır		Toplam	
	Üretici Sayısı	Oran (%)	Üretici Sayısı	Oran (%)	Üretici Sayısı	Oran (%)
	1 – 50	19	35,2	35	64,8	54
51 – 100	20	43,5	26	56,5	46	100,0
101 – 200	13	39,4	20	60,6	33	100,0
201 – 500	4	18,2	18	81,8	22	100,0
501 – +	14	73,7	5	26,3	19	100,0
İşletmeler Ortalaması	70	40,2	104	59,8	174	100,0

Genel olarak değerlendirildiğinde, incelenen işletmelerde kooperatif ortaklarının 1999-2000 üretim döneminde % 40,2'sinin kooperatiflerden yararlandığı belirlenmiştir.

Üreticilerin genel olarak büyük bölümünün (% 59,8) üretici örgütleri tarafından verilen tarımsal girdilerden ve kredilerden yararlanmama nedenleri, bir önceki veya daha önceki dönemden kalma borçlarının

olmasından ve bazı üreticilerin tarımsal kredi faiz oranlarını çok yüksek bulmasından dolayı kredi almamalarından kaynaklanmaktadır.

6.2.1.5. Üretici Örgütlerinden Alınan Tarımsal Girdilerin Ödenme Şekli

Üretici örgütlerinden alınan tarımsal girdilerin ödemesi peşin ve vadeli olarak yapılmaktadır. Özellikle tarım sektöründe finansman sıkıntısının yaşanması nedeniyle üreticilerin büyük oranda girdileri vadeli temin ettikleri belirlenmiştir. Nitekim, işletmeler genelinde üreticilerin % 3,8'i aldıkları girdilerin ödemesini peşin yaparken, % 96,2'si ise vadeli olarak yapmaktadır (Çizelge 6.16).

Çizelge 6.16. Kooperatiften Alınan Girdilerin Ödeme Şekli (%)

İşletme Büyüklük Grupları (da)	Peşin	Vadeli	Toplam
1 – 50	7,7	92,3	100,0
51 – 100	–	100,0	100,0
101 – 200	–	100,0	100,0
201 – 500	–	100,0	100,0
501 – +	7,2	92,8	100,0
İşletmeler Ortalaması	3,8	96,2	100,0

İncelenen işletmelerde, kooperatiflerden alınan tarımsal girdilerin yaklaşık tamamı vadeli olarak alınmakta, vade süresi ise 6 ay ile 1 yıl arasında değişmektedir.

Üretici örgütlerinin üyelerine sağladığı girdilerin fiyatlarının üreticiler tarafından nasıl bulunduğunu ortaya koymak amacıyla, aynı girdileri üretici örgütü veya piyasadan almaları durumunda fiyatın ne olduğu sorulmuştur. Piyasa ve kooperatif fiyatları karşılaştırılırken peşin satış fiyatları dikkate alınmıştır. Fiyat karşılaştırması yapılan girdiler, üreticilerin en fazla kullandıkları kimyevi gübre, tohum, ilaç, yakıt ve yem olarak alınmıştır.

Üreticilerin kooperatiflerden aldıkları tüm girdilerin fiyatları, piyasa koşullarındaki fiyatlardan düşük veya aynı olduğu tespit edilmiştir. Nitekim kimyevi gübre, tohum, ilaç ve yem fiyatları incelendiğinde tüm işletme büyüklük gruplarındaki üreticilerin söz konusu girdileri piyasa fiyatının altında bir fiyattan aldıklarını ifade ederken, akar yakıt fiyatlarının piyasa fiyatı ile aynı olduğunu belirtmişlerdir (Çizelge 6.17).

İncelenen işletmelerde üreticilerin aynı girdileri üretici örgütünden veya piyasadan almaları durumunda fiyatların ne olduğu sorusuna üreticilerin cevapları işletme büyüklük gruplarında farklı olmuştur. Bunun nedeni ise alınan girdilerin tür (azotlu, fosforlu ve potaslı), kalite (yem) ve zaman farkından kaynaklanmaktadır.

İncelenen işletmelerde kooperatiflerden alınan kimyevi gübre, tohum, tarımsal ilaç ve yem fiyatlarının piyasa fiyatlarından düşük olduğu görülmektedir. Nitekim, tüm işletmeler ortalamasına göre kooperatiften sağlanan 1 kg kimyevi gübrenin fiyatı 93.700 TL iken, piyasa fiyatı 104.650 TL'sidir. Kooperatif fiyatı piyasa fiyatından % 10,47 oranında daha ucuzdur. Tarımsal ilacın kooperatif fiyatı piyasa fiyatından % 22,52 oranında, tohumluğun kooperatif fiyatı piyasa fiyatından % 10,31 oranında ve yemin kooperatif fiyatı piyasa fiyatından % 6,82 oranında daha ucuz olduğu belirlenmiştir (Çizelge 6.17). Bu durum, üretici örgütlenmesinin ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü üreticilerin; üretim maliyetlerini azaltmasında, istenilen zamanda ve yeter miktarda girdi temin edilmesinde örgütlenmenin (kooperatifleşme) önemi büyüktür.

Çizelge 6.17. Kooperatiften Alınan Girdilerin Fiyatları ile Piyasa Fiyatlarının Karşılaştırılması

İşletme Büyük­lük Grupları (dekar)	Kimyevi Gübre (TL/Kg)		Tohum (TL/Kg)		Tarımsal İlaç (TL/Kg)		Yakıt (TL/lt)		Yem (TL/Kg)	
	Koop. Fiyatı	Piyasa Fiyatı	Koop. Fiyatı	Piyasa Fiyatı	Koop. Fiyatı	Piyasa Fiyatı	Koop. Fiyatı	Piyasa Fiyatı	Koop. Fiyatı	Piyasa Fiyatı
1 – 50	93.500	107.080	201.000	280.000	3.100	5.000	-	-	-	-
51 – 100	97.600	103.650	110.000	98.000	15.260	20.000	-	-	-	-
101 – 200	98.800	118.750	-	-	6.500	7.500	420.000	420.000	106000	113750
201 – 500	86.000	97.330	-	-	6.500	12.000	420.000	420.000	-	-
501 – +	86.076	93.500	189.800	171.000	8.140	9.100	420.000	420.000	-	-
İşletme.Ort.	93.700	104.650	163.700	182.500	8.500	10.970	420.000	420.000	106.000	113.750

6.2.2. Üreticilerin Üretici Örgütlerini Değerlendirme Durumu

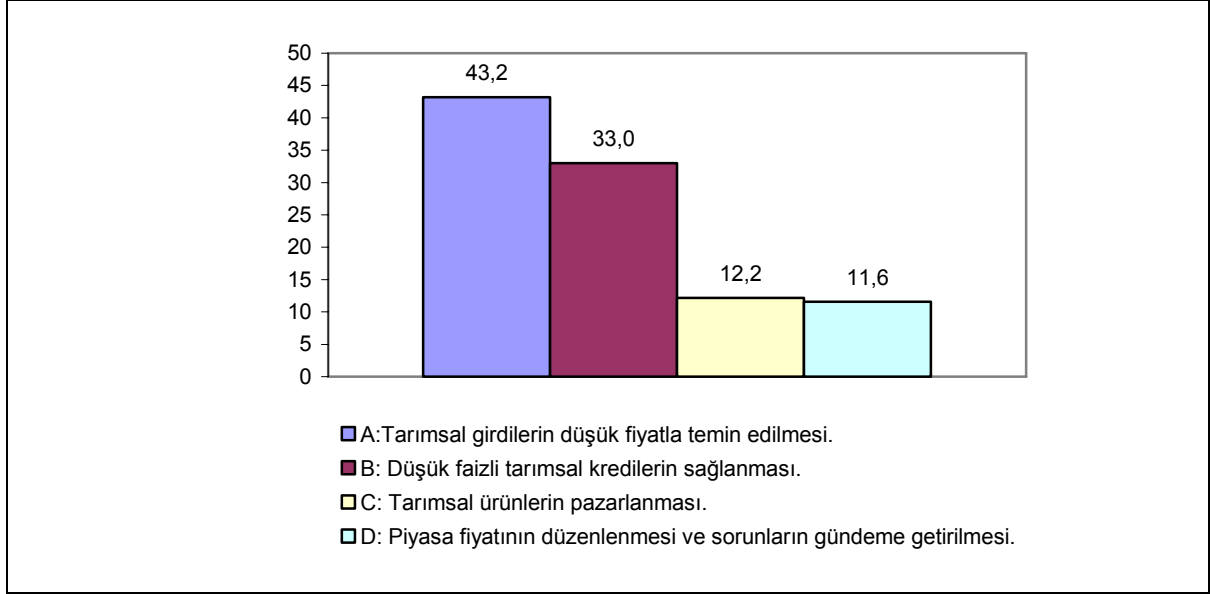
6.2.2.1. Üreticilerin Üyesi Buldukları Üretici Örgütlerinden Beklentileri

Üreticiler her hangi bir üretici örgütüne üye olurlarken o örgütten doğal olarak birtakım beklentileri olmaktadır. Bu beklentiler, üreticilerin neyi nereden ve nasıl isteyecekleri bilgisine ve üretici örgütünün faaliyet alanına göre değişiklik göstermektedir.

İncelenen işletmelerde işletme yöneticilerine, kooperatif veya üretici örgütüne üye olurken beklentiniz nedir? diye sorulduğunda, alınan cevaplar, üreticilerin örgütlerden beklentilerinin işletme büyüklük gruplarında farklılık arzettiğini göstermiştir. Beklentilerin farklılık göstermesiyle beraber, üreticilerin genel olarak % 43,2 oranıyla tarımsal girdilerin düşük fiyatla sağlanmasını istedikleri belirlenmiştir. Bunu % 33,0 oranıyla düşük faizli kredi temin etme isteği, % 12,2 oranıyla ürünlerinin pazarlanması ve % 11,6 oranı ile piyasanın tanzimi, üretici sorunlarının gündeme getirilmesi ve çözüm üretilmesi gibi istekler oluşturmaktadır (Çizelge 6.18, Şekil 16).

Tarımsal girdilerin düşük fiyatla sağlanması isteği 1-50 da, 51-100 da ve 101-200 dekar işletme büyüklük gruplarında diğer işletme büyüklük gruplarına göre daha yüksek oranda yer almaktadır. Düşük faizli kredi temin isteği işletme büyüklük gruplarında % 25,6 ile % 39,2 arasında değişiklik göstermektedir. Yetiştirilen ürünlerin pazarlanması isteği işletme büyüklük gruplarında % 7,8 ile % 23,1 arasında değişiklik arz etmektedir. Bu istek % 23,1 ile en fazla 501 dekar ve daha fazla araziye sahip işletme büyüklük grubundaki üreticiler tarafından istenmektedir. Aynı şekilde diğer istekler kapsamında piyasanın tanzimi, çiftçi sorunlarının gündeme getirilmesi gibi isteklerin, diğer isteklere göre istenme oranı % 1,8 ile % 23,6 arasında değişmektedir. Bu isteğin istenme oranı 201-500 ve 501 dekar ve daha büyük işletme büyüklük grubunda diğer işletme büyüklük grubundaki üreticilere göre daha fazla istenmektedir (Çizelge 6.18).

Üreticilere, üye/ortak olduğunuz üretici örgütlerinden “beklediğiniz faydayı buldunuz mu? veya beklentileriniz gerçekleşti mi?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Bu soruya üye/ortakların % 43,1’i beklentilerinin gerçekleştiğini (evet), % 56,9’u ise beklentilerinin gerçekleşmediğini (hayır) belirtmişlerdir (Çizelge 6.19).

Şekil 16. Üreticilerin Üye Olduğu Kooperatiflerden Beklentileri (%)

Üretici örgütlerinden beklentilerin gerçekleşme durumu, işletme büyüklük gruplarındaki üreticiler tarafından farklı değerlendirilmiştir. Nitekim, 1-50 dekar işletme büyüklük grubundaki üreticilerin % 25,9'u beklentilerinin gerçekleşmediğini söylerlerken, 51-100 dekar işletme büyüklük grubundaki üreticilerin % 58,7'si gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. Diğer taraftan 101-200 da, 201-500 da ve 501 dekar ve daha büyük işletme büyüklük gruplarında üreticilerin sırayla % 48,5'i, % 45,5'i ve % 42,2'si beklentilerinin gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. İşletme büyüklük gruplarında beklentilerinin gerçekleşmediğini söyleyenlerin oranı ise % 41,3 ile % 74,1 arasında değişmektedir (Çizelge 6.19).

Çizelge 6.18. Üreticilerin Kooperatiflerden Beklentileri

İşletme Büyüklük Grupları (dekar)	Üreticilerin Kooperatiflerden Beklentileri								Toplam	
	A		B		C		D		Üretici Sayısı	Oran (%)
	Üretici Sayısı	Oran (%)	Üretici Sayısı	Oran (%)	Üretici Sayısı	Oran (%)	Üretici Sayısı	Oran (%)		
1 – 50	43	52,4	22	26,8	7	8,6	10	12,2	82	100,0
51 – 100	34	45,9	29	39,2	7	9,5	4	5,4	74	100,0
101 – 200	24	42,1	22	38,6	10	17,5	1	1,8	57	100,0
201 – 500	18	35,3	17	33,3	4	7,8	12	23,6	51	100,0
501 – +	12	30,8	10	25,6	9	23,1	8	20,5	39	100,0
Toplam	131	43,2	100	33,0	37	12,2	35	11,6	303	100,0

A: Tarımsal girdilerin düşük fiyatla temin edilmesi.

B: Düşük faizli tarımsal kredilerin sağlanması.

C: Tarımsal ürünlerin pazarlanması.

D: Piyasa fiyatının düzenlenmesi ve sorunların gündeme getirilmesi.

Tarımsal girdilerin düşük fiyatla sağlanması isteği 1-50 da, 51-100 da ve 101-200 dekar işletme büyüklük gruplarında diğer işletme büyüklük gruplarına göre daha yüksek oranda yer almaktadır. Düşük faizli kredi temin isteği işletme büyüklük gruplarında % 25,6 ile % 39,2 arasında değişiklik göstermektedir. Yetiştirilen ürünlerin pazarlanması isteği işletme büyüklük gruplarında % 7,8 ile % 23,1 arasında değişiklik arz etmektedir. Bu istek % 23,1 ile en fazla 501 dekar ve daha fazla araziye sahip işletme büyüklük grubundaki üreticiler tarafından istenmektedir. Aynı şekilde diğer istekler kapsamında piyasanın tanzimi, çiftçi sorunlarının gündeme getirilmesi gibi isteklerin, diğer isteklere göre istenme oranı % 1,8 ile % 23,6

arasında değişmektedir. Bu isteğin istenme oranı 201-500 ve 501 dekar ve daha büyük işletme büyüklük grubunda diğer işletme büyüklük grubundaki üreticilere göre daha fazla istenmektedir (Çizelge 6.18).

Üreticilere, üye/ortak olduğunuz üretici örgütlerinden “beklediğiniz faydayı buldunuz mu? veya beklentileriniz gerçekleşti mi ?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Bu soruya üye/ortakların % 43,1’i beklentilerinin gerçekleştiğini (evet), % 56,9’u ise beklentilerinin gerçekleşmediğini (hayır) belirtmişlerdir (Çizelge 6.19).

Üretici örgütlerinden beklentilerin gerçekleşme durumu, işletme büyüklük gruplarındaki üreticiler tarafından farklı değerlendirilmiştir. Nitekim, 1-50 dekar işletme büyüklük grubundaki üreticilerin % 25,9’u beklentilerinin gerçekleşmediğini söylerlerken, 51-100 dekar işletme büyüklük grubundaki üreticilerin % 58,7’si gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. Diğer taraftan 101-200 da, 201-500 da ve 501 dekar ve daha büyük işletme büyüklük gruplarında üreticilerin sırayla % 48,5’i, % 45,5’i ve % 42,2’si beklentilerinin gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. İşletme büyüklük gruplarında beklentilerinin gerçekleşmediğini söyleyenlerin oranı ise % 41,3 ile % 74,1 arasında değişmektedir (Çizelge 6.19).

Çizelge 6.18. Üreticilerin Kooperatiflerden Beklentileri

İşletme Büyüklük Grupları (dekar)	Üreticilerin Kooperatiflerden Beklentileri								Toplam	
	A		B		C		D			
	Üretici Sayısı	Oran (%)	Üretici Sayısı	Oran (%)	Üretici Sayısı	Oran (%)	Üretici Sayısı	Oran (%)	Üretici Sayısı	Oran (%)
1 – 50	43	52,4	22	26,8	7	8,6	10	12,2	82	100,0
51 – 100	34	45,9	29	39,2	7	9,5	4	5,4	74	100,0
101 – 200	24	42,1	22	38,6	10	17,5	1	1,8	57	100,0
201 – 500	18	35,3	17	33,3	4	7,8	12	23,6	51	100,0
501 – +	12	30,8	10	25,6	9	23,1	8	20,5	39	100,0
Toplam	131	43,2	100	33,0	37	12,2	35	11,6	303	100,0

A: Tarımsal girdilerin düşük fiyatla temin edilmesi.

B: Düşük faizli tarımsal kredilerin sağlanması.

C: Tarımsal ürünlerin pazarlanması.

D: Piyasa fiyatının düzenlenmesi ve sorunların gündeme getirilmesi.

Çizelge 6.19. Üye Olunan Kooperatiflerden Beklenenin Gerçekleşme Durumu

İşletme Büyüklük Grupları (Dekar)	Beklenenin Gerçekleşme Durumu			
	Evet		Hayır	
	Üretici Sayısı	Oran (%)	Üretici Sayısı	Oran (%)
1 – 50	14	25,9	40	74,1
51 – 100	27	58,7	19	41,3
101 – 200	16	48,5	17	51,5
201 – 500	10	45,5	12	54,5
501 – +	8	42,1	11	57,9
Toplam	75	43,1	99	56,9

Tokat Kazova yöresinde yapılan bir araştırmada kooperatif ortaklarının % 47,3’ü kooperatiften umduğu faydayı bulduklarını belirtmişlerdir (Kaya ve Esengün, 1996). Araştırma sonucu elde edilen veriler ile Tokat Kazova yöresindeki veriler birbirine yakın değerlerdir. Bu da gösteriyor ki, üretici örgütlerine üye üreticilerin beklentilerinin gerçekleşme düzeyi % 50’ler dolayındadır.

Günümüz tarımında teknolojik gelişmeler tarım işletmelerinin yeter miktarda girdi kullanımını zorunlu kılmakta ve sermaye gereksinimini artırmaktadır. Sermaye yetersizliği tarımsal girdi kullanımını ve tarım işletmelerinin modernizasyonunu olumsuz etkilediğinden, birim alandan ve birim hayvandan sağlanan verimi istenilen seviyeye ulaştırmada engelleyici bir faktör olarak gözükmektedir (Karlı, 1991). Ülkemiz

tarım işletmelerinde sermaye birikimi yeterli miktarda yapılamadığından, işletme dışından sermaye temin etme (krediler yoluyla) yoluna gidilmektedir.

İncelenen işletmelerde, üreticilerin kooperatiflere ortak olurken beklentileri arasında düşük faizli tarımsal kredi temin etme arzusu yer almakta ve her üç ortaktan birinin bu arzu ile ortak olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durum, tarım işletmelerinde; üretimin artırılması, yeni yatırımlara gidilmesi ve teknolojinin tarımda uygulanması iradesini yansıtmaktadır.

6.2.2.2. Üreticilerin Üyesi Oldukları Üretici Örgütleri Hakkındaki Bilgi ve Bağlılık Düzeyleri

Ana sözleşme, üreticiler ile üretici örgütlerinin birbirlerine karşı hak ve sorumluluklarını gösteren bir akittir. Dolayısıyla üreticilerin ana sözleşmeyi okuyup bilmeleri gereklidir. Bunun nedeni üye olunan üretici örgütlerinin, faaliyet amacı doğrultusunda çalışıp çalışmadığını kontrol etmek ve diğer taraftan üreticilerin kendi haklarını savunabilmeleri açısından önem taşımaktadır. Üreticilerin mevzuatı iyi bilmeleri, bir taraftan haklarını aramalarını sağlarken, diğer taraftan üretici örgütüne karşı yükümlülüklerinin ne olduğunu bilmelerine yani kooperatif veya birliklerine sahip çıkma arzu ve iradelerini sağlayacaktır.

Yukarıdaki amaçlar doğrultusunda üreticilerin üretici örgütlerine üye olmadan önce, ana sözleşmeyi okuyup okumadıkları sorulduğunda, işletme genelinde üreticilerin % 36,8'i ana sözleşmeyi okuduğunu ifade ederken, % 63,2'si gibi büyük bölümü ise ana sözleşmeyi okumadıklarını belirtmişlerdir. İşletme büyüklük gruplarında ana sözleşmeyi okuyanların oranı % 31,8 ile % 40,7 arasında değişirken, okumayanların oranı % 59,3 ile % 68,2 arasında değişmektedir (Çizelge 6.20).

Çizelge 6.20. Üreticilerin Kooperatife/Birliğe Üye Olmadan Önce Ana Sözleşmeyi Okuyup-Okumama Durumu

İşletme Büyüklük Grupları (da)	Ana Sözleşmeyi Okuyup-Okumama Durumu			
	Evet		Hayır	
	Üretici Sayısı	Oran (%)	Üretici Sayısı	Oran (%)
1 – 50	22	40,7	32	59,3
51 – 100	16	34,8	30	65,2
101 – 200	12	36,4	21	63,6
201 – 500	7	31,8	15	68,2
501 – +	7	36,8	12	63,2
Toplam	64	36,8	110	63,2

İzmir yöresinde yapılan bir çalışmada ana sözleşmeyi okumayanların oranı zeytin üreticisi ortaklarda % 79,0 ve süt üreticisi ortaklarda % 74,0 (Yercan, 1996) olarak bulunmuştur. Karadeniz bölgesinde yapılan bir çalışmada ise, süt işleyen Tarımsal Kalkınma Kooperatifine ortak olan üreticilerin % 70,1'i ana sözleşmeyi okumadıkları belirlenmiştir (Turan, 1992).

Üretici örgütlerinin başarısı, örgüt bilinci yüksek üye / ortaklar ile mümkündür. Bilinçli ve eğitim düzeyi yüksek üyeler/ortaklar; örgütlerine sahip çıkacak, yönetim kuruluna seçme ve seçilmede etkin rol oynayacak, örgütün çalışmasını denetleyecek ve fikirleri ile çalışmalara önemli katkıda bulunabilecektir. Bu nedenle, üretici örgütlerine girmeden önce ana sözleşmenin okunması, örgüt ve üyelerin ortakların birbirlerine karşı hak ve sorumluluklarının bilinmesi açısından önem taşımaktadır.

6.2.2.3. Üreticilerin Üye Oldukları Üretici Örgütlerinin Mevzuatı Hakkındaki Bilgi Düzeyleri

Üreticilere “üyesi olduğunuz üretici örgütlerinin mevzuatı hakkında bilgiye sahip misiniz? şeklinde bir soru yöneltilmiş ve bu soruya verilen yanıtlar Çizelge 6.21’de verilmiştir.

Üreticilerin üyesi oldukları örgütlerin mevzuatlarını bilme düzeyleri incelendiğinde, mevzuatı en iyi bilinen üretici örgütünün % 100 ile Su Ürünleri Kooperatifinin olduğu görülmektedir. Bunun önemi ise, araştırma alanında Atatürk Baraj Gölünün inşası ile balıkçılık yapabilme imkanının oluşması ve yapılacak balıkçılık faaliyetinde gerek girdilerin temini gerekse ürün pazarlaması için kooperatifleşmenin gerekliliği, üreticileri kooperatif kurmaya yöneltmiş olmasıdır. Dolayısıyla bu durum, kuracakları örgütün kuruluş ve işleyiş yöntemini araştırmak ve öğrenmek gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Gerek bu zorunluluk gerekse bu kooperatif üyelerinin ilk aşamada fazla olmaması, üyelerin kooperatif mevzuatını bilmelerinde etkili olmuştur. Tarımsal Kalkınma Kooperatifi üyelerinin mevzuatı bilme düzeyi diğer örgütlere nazaran % 28,6 ile ikinci sırada yer almaktadır. Kooperatifin kurulmasında da üreticilerin katkısının fazla olması mevzuatın bilinmesinde etkili olmuştur.

Çizelge 6.21. Üreticilerin Üyesi Oldukları Örgütün Mevzuatı Hakkındaki Bilgi Düzeyi (%)

Üretici Örgütleri	Çok İyi Biliyorum	Biraz Biliyorum	Çok Az Biliyorum	Hiç Bilmiyorum	Toplam
Tarım Kredi Kooperatifleri	6,0	19,3	19,3	55,4	100,0
Tarım Satış Kooperatifleri	5,7	17,1	20,0	57,2	100,0
Tarımsal Kalkınma Koop.	28,6	42,9	7,1	21,4	100,0
Ziraat Odası	–	20,7	37,9	41,4	100,0
Sulama Birliği	–	25,0	50,0	25,0	100,0
Su Ürünleri Kooperatifleri	100,0	–	–	–	100,0
Sulama Kooperatifleri	–	20,0	40,0	40,0	100,0

Üreticilerin üye oldukları kooperatifin mevzuatını hiç bilmeme durumu incelendiğinde, Tarım Satış Kooperatiflerine ve Tarım Kredi Kooperatiflerine üye üreticilerin sırayla % 57,2 ve % 55,4'ünün mevzuatı hiç bilmedikleri belirlenmiştir. Ziraat Odalarına üye üreticilerin % 41,4'ü, Sulama Kooperatifine üye üreticilerin % 40,0'ı, Sulama Birliğine üye üreticilerin % 25,0'i, Tarımsal Kalkınma Kooperatifine üye üreticilerin % 21,4'ü mevzuatı bilmediklerini ifade etmişlerdir (Çizelge 6.21). Araştırma sonuçlarına göre, Su Ürünleri ve Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri ile Sulama Birliğine üye üreticilerin mevzuatı bilme düzeylerinin daha yüksek olduğunu ifade etmek mümkündür.

6.2.2.4. Üreticilerin Genel Kurul Toplantılarına Katılım Düzeyi

Üretici örgütleri ortaklarca kontrol edilen demokratik örgütler olduğundan, ortaklar genel kurulda alınacak kararlara ve politikaların oluşturulmasına aktif olarak katılırlar. Diğer taraftan kooperatiflerde her ortağın bir oy hakkı olduğu gibi, her ortak kooperatif faaliyetlerini incelemek ve görüşlerini açıklamak hakkına sahiptir. Kooperatiflerin her yıl Genel Kurul toplantıları yapılır. Bu toplantılar tüm ortaklara açıktır. Genel Kurula katılma düzeyinin yüksekliği o kooperatifin demokratik olarak yönetildiğinin önemli bir göstergesidir. Üreticilerin Genel Kurul toplantılarına katılma durumu Çizelge 6.22'de verilmiştir.

Çizelge 6.22. Üreticilerin Genel Kurul Toplantılarına Katılım Düzeyi (%)

Üretici Örgütleri	Evet	Hayır
Tarım Kredi Kooperatifleri	51,7	48,3
Tarım Satış Kooperatifleri	38,2	61,8
Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri	68,0	32,0
Ziraat Odası	39,5	60,5
Sulama Birliği	25,0	75,0
Su Ürünleri Kooperatifleri	100,0	–
Sulama Kooperatifleri	50,0	50,0

Genel Kurul toplantılarına en çok katılımın Su Ürünleri Kooperatifleri (% 100) ve Tarımsal Kalkınma Kooperatifinde (% 68,0) olduğu, en az katılımın ise % 25,0 ile Sulama Birliğinde olduğu görülmektedir. Trakya bölgesinde yapılan bir çalışmada, Genel Kurul toplantılarına en çok katılımın Damızlık Hayvan Yetiştiricileri Birliği (% 91,6) ve Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde (% 83,8) olduğu (İnan ve ark., 1999), diğer bir araştırmada ise Genel Kurul toplantılarına katılımın Tarımsal Kalkınma Kooperatifinde % 60,86, Tarım Satış Kooperatiflerinde % 21,87 ve Tarım Kredi Kooperatiflerinde % 20,00 (Özdemir ve Mülayim, 1997) oranında olduğu tespit edilmiştir. Tokat Kazova yöresinde yapılan bir araştırmada Genel Kurul toplantılarına katılanların oranı % 36,6 (Kaya ve Esengün, 1996), İzmir yöresinde yapılan bir çalışmada Genel Kurul toplantılarına katılım oranı Zeytin İşleme Kooperatiflerinde % 26,0 ve Süt İşleme Kooperatiflerinde % 39,0 (Yercan, 1996) oranında olduğu belirlenmiştir.

6.2.2.5. Genel Kurul Toplantılarına Katılma Nedenleri

Üreticilerin genel kurul toplantılarına katılma nedenlerinin ortaya konulması, üreticilerin üye oldukları üretici örgütüne sahip çıkma durumları ve demokratik yönetim bilinç düzeylerinin belirlenmesinde önemli bir faktördür. Dolayısıyla bu durumun belirlenmesi amacıyla üreticilerin Genel Kurul toplantılarına katılma nedenleri sorulmuştur.

Üreticilerin Genel Kurul toplantılarına katılma nedenleri incelendiğinde, üreticilerin % 42,5'i örgütün çalışmalarını yakından izlemek, % 31,7'si yönetime etkin kişileri seçmek, % 22,5'i yönetime katılmanın önemli olduğunu, % 3,3'ü ise diğer ortaklarla birlikte olmak amacıyla Genel Kurul toplantılarına katıldıklarını ifade etmişlerdir (Çizelge 6.23). Trakya bölgesinde yapılan çalışmada da üreticilerin % 55,9'u örgütün çalışmalarını yakından izlemek amacıyla Genel Kurul toplantılarına katıldıkları tespit edilmiştir (İnan ve ark., 1999).

Çizelge 6.23. Genel Kurul Toplantılarına Katılma Nedenleri

Katılma Nedenleri	Oran (%)
– Örgütün Çalışmalarını Yakından İzlemek	42,5
– Yönetime Katılmak Önemli Olduğu İçin	22,5
– Yönetim Kuruluna Etkin Kişileri Seçmek İçin	31,7
– Diğer Ortaklarla Birlikte Olmak İçin	3,3
Toplam	100,0

6.2.2.6. Genel Kurul Toplantılarına Katılmama Nedenleri

Üretici örgütlerinde genel kurul toplantılarına katılmak örgütün gelişmesi açısından ne kadar önemli ise, üreticilerin genel kurul toplantılarına katılmamaları örgütün gelişmesine ve demokratik olarak yönetiminin gerilemesine o derece etki edecektir. Çünkü katılımcı yönetimde, örgütün gelişmesini sağlayacak fikirlerin oluşması sağlanırken, diğer taraftan yapılan faaliyetlerin değerlendirilmesi eksikliklerin giderilmesine imkan sağlayacaktır.

Üreticilerin genel kurul toplantılarına katılmama nedenleri incelendiğinde, üreticilerin % 43,2'si çeşitli mazeretleri nedeniyle, % 12,3'ü ortaklara bir fayda sağlamadığı için, % 9,9'u yönetim kuruluna aynı kişilerin seçilmesi, % 2,5'i toplantıların sıkıcı olması, % 32,1'i ise fikri olmadığını ifade etmişlerdir. Toplantıya katılmayanların % 43,2 gibi büyük bir kısmının üretici örgütünden kaynaklanan bir sebepten değil, kendi mazeretleri nedeniyle Genel Kurul toplantılarına katılmamaları, üretici örgütlerine karşı bilinçli bir tavır alınmadığını göstermektedir (Çizelge 6.24). Ancak üreticilerin, çeşitli nedenler ileri sürerek Genel

Kurul toplantılarına katılmamaları üretici örgütleri açısından iyi bir gösterge değildir. Bu durum, üreticilerin örgütlerine sahip çıkmadığını göstermektedir.

Çizelge 6.24. Genel Kurul Toplantılarına Katılmama Nedenleri

Katılmama Nedenleri	Oran (%)
– Mazeretim Nedeniyle	43,2
– Ortaklara Bir Yarar Sağlamadığı İçin	12,3
– Toplantılar Sıkıcı Olduğu İçin	2,5
–Yönetim Kuruluna Hep Aynı Kişiler Seçildiği İçin	9,9
– Fikrim Yok	32,1
Toplam	100,0

6.2.2.7. Üreticilerin Yönetim Kurulu Hakkındaki Düşünceleri

Yönetim kurulları, genel kurulda üreticiler tarafından seçilen kişilerden oluşmaktadır. Bu nedenle, bu seçimlerin demokratik yöntemlerle yapıp yönetime üreticilerin seçtiği kişilerin gelmesi bu örgütlerin daha iyi faaliyet göstermesini sağlar. Bu örgütleri yöneten kişiler hakkında üreticilerin olumsuz düşüncelere sahip olması, üreticiler ile yönetim kurulu arasında kopukluğun oluşmasına ve bu da örgütün başarısız olmasına neden olmaktadır. Araştırma kapsamındaki üretici örgütlerinin yönetimlerinin etkin olup olmadığını tespit etmek amacıyla, üreticilere “yönetim kurulunda alınan kararları olumlu buluyor musunuz?” şeklinde bir soru yönelmiştir. Bu soruya verilen cevaplar Çizelge 6.25’de verilmiştir.

Üretici örgütlerinde yönetiminden en çok memnun olunan yani kararları olumlu bulunan Su Ürünleri Kooperatifi (%100) ve Tarımsal Kalkınma Kooperatifidir (% 92,8). Diğer taraftan yönetim kurulu kararları, üyelerin % 66,7’si tarafından olumlu bulunmayan üretici örgütü Sulama Kooperatifidir. Bunu sırayla üyelerinin % 28,6’sı ile Sulama Birliği, % 13,8 ile Tarım Kredi Kooperatifleri, % 11,9 ile Ziraat Odaları ve % 11,7 ile Tarım Satış Kooperatifi izlemektedir (Çizelge 6.25).

Üretici örgütlerinde yönetim kurulu kararlarını olumsuz değerlendiren üreticilerin fazla olmaması, üretici örgütleri açısından olumlu bir durum iken, bölgede Ziraat Odalarına üye olan üreticilerin % 57,1’inin ve Tarım Satış Kooperatiflerine ortak üreticilerin % 41,2’sinin yönetim kurulu kararlarından haberdar olmamaları, üreticilerle bu örgütler arasında bir iletişimsizliğin olduğunu göstermektedir.

Çizelge 6.25. Üreticilerin Yönetim Kurulu Kararlarını Olumlu Bulup Bulmama Durumu (%)

Üretici Örgütleri	Evet Buluyorum	Kararlarından Haberim Yok	Hayır Bulmuyorum	Kısmen Olumlu Kısmen Olumsuz	Toplam
Tarım Kredi Kooperatifleri	44,8	39,1	13,8	2,3	100,0
Tarım Satış Kooperatifleri	47,1	41,2	11,7	–	100,0
Tarımsal Kalkınma Kooperatif.	92,8	–	–	7,2	100,0
Ziraat Odası	31,0	57,1	11,9	–	100,0
Sulama Birliği	42,9	28,5	28,6	–	100,0
Su Ürünleri Kooperatifleri	100,0	–	–	–	100,0
Sulama Kooperatifleri	–	–	66,7	33,3	100,0

6.2.2.8. Üreticilerin Yönetim Kurulu Kararlarını Olumlu Bulmama Nedenleri

Üretici örgütlerinde, yönetim kurulu tarafından alınan kararlardan memnun olmayan üreticilerin memnun olmama nedenlerini belirlemek amacıyla, yönetim kurulu kararlarından neden memnun olmadıkları sorulmuştur. Üretici örgütlerine üye üreticilerin yönetim kurulu kararlarını olumlu bulmama nedenleri olarak, yöneticilerin kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiklerini ve alınan kararların ortakların lehine olmadığını

belirtmişlerdir. Yöneticiler kendi çıkarları doğrultusunda hareket ediyor diyenlerin oranı Tarım Kredi Kooperatiflerinde % 30,8, Tarım Satış Kooperatiflerinde % 75,0 ve Ziraat Odalarında % 20,0'dır (Çizelge 6.26). Bu üretici örgütlerinde alınan kararlar, aynı zamanda devletin yürüttüğü politikalar çerçevesinde olduğundan, üretici örgütlerinin yönetim kurulu kararlarını bu açıdan değerlendirmek daha anlamlı olacaktır. Tarımsal Kalkınma ve Su Ürünleri Kooperatiflerinde alınan yönetim kurulu kararlarının ortaklar tarafından olumsuz bulunmaması, memnuniyet vericidir. Çünkü bu üretici örgütleri, üreticilerin bir araya gelerek oluşturduğu ve alınan kararlarda kendilerinin söz sahibi olduğu örgütlerdir.

Çizelge 6.26. Üreticilerin Yönetim Kurulu Kararlarını Olumlu Bulmama Nedenleri (%)

Üretici Örgütleri	Yöneticiler Kendi Çıkarları Doğrultusunda Hareket Ediyorlar	Kararları Ortakların Lehine Değil	Diğer	Toplam
Tarım Kredi Kooperatifleri	30,8	69,2	–	100,0
Tarım Satış Kooperatifleri	75,0	–	25,0	–
Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri	–	–	–	–
Ziraat Odası	20,0	80,0	–	100,0
Sulama Birliği	–	–	100,0	100,0
Su Ürünleri Kooperatifleri	–	–	–	–
Sulama Kooperatifleri	–	–	–	–

İncelenen işletmelerde üreticilerin, üretici örgütlerinde kimi etkili gördüklerini belirlemek amacıyla, üreticilere üyesi oldukları üretici örgütünde en çok kimin sözü geçiyor diye sorulmuştur. Üreticilerin bu soruya verdikleri cevaplar Çizelge 6.27'de verilmiştir.

Üretici örgütlerinde en yetkili veya en çok sözü geçen kim olduğuna, üreticilerin verdikleri cevaplar farklılık arz etmektedir. Tarım Kredi Kooperatiflerine üye üreticilerin % 60,0'ı Müdürün, % 25,7'si Yönetim Kurulu Başkanının, % 11,4'ü Yönetim Kurulunun kooperatifte sözünün daha çok geçtiğini belirtmiştir. Tarım Satış Kooperatifine üye üreticilerin % 35,9'u Müdürün, % 33,4'ü Yönetim Kurulu Başkanının sözünün en fazla geçtiğini belirtirken, % 17,9'u ise bu konuda bir fikirlerinin olmadığını ifade etmişlerdir. Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Ziraat Odası, Sulama Birliği ve Su Ürünleri Kooperatifine üye üreticilerin % 63,3 ile % 100,0 gibi büyük bölümü bu örgütlerde Yönetim Kurulu Başkanının en çok sözünün geçtiğini, Sulama Kooperatifine üye üreticilerin % 40,0'ı bu kooperatifte Yönetim Kurulu Başkanının, bir diğer % 40,0'ı ise Yönetim Kurulunun sözünün en çok geçtiğini belirtmişlerdir.

Çizelge 6.27'den de görüldüğü gibi, Tarım Kredi ve Tarım Satış Kooperatiflerinde Müdürün etkili olduğu üreticiler tarafından belirtilirken, diğer üretici örgütlerinde Yönetim Kurulu Başkanının daha etkili ve sözünün geçtiği tespit edilmiştir.

Çizelge 6.27. Üreticilerin Üyesi Oldukları Üretici Örgütünde En Çok Sözü Geçen Kurum veya Kişi (%)

Üretici Örgütleri	Yönetim Kurulu Başkanı	Yönetim Kurulu	Genel Kurul	Müdür	Fikrim Yok	Toplam
Tarım Kredi Kooperatifleri	25,7	11,4	1,0	60,0	1,9	100,0
Tarım Satış Kooperatifleri	33,4	12,8	–	35,9	17,9	100,0
Tarımsal Kalkınma Koop.	63,3	33,3	–	3,4	–	100,0
Ziraat Odası	86,8	10,5	–	–	2,7	100,0
Sulama Birliği	71,4	28,6	–	–	–	100,0
Su Ürünleri Kooperatifleri	100,0	–	–	–	–	100,0
Sulama Kooperatifleri	40,0	40,0	–	–	20,0	100,0

Üretici örgütlerinin bir kısmında yöneticiler seçimle iş başına gelirken, bir kısmında ise atamalar yoluyla iş başına gelmektedir. Üreticilerin, üye oldukları üretici örgütlerinde yöneticilerin nasıl seçilmesi

gerektiğine ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla “Sizce, üyesi olduğunuz üretici örgütünde atamalar nasıl yapılmalıdır?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Araştırma kapsamında görüşülen üreticilerin % 41,4’ü atamaların genel kurulda üyeler tarafından, % 28,7’si genel kurulda seçilen yönetim kurulu tarafından, % 20,1’i devlet tarafından yapılması gerektiğini, % 7,5’i ise bu konuda fikirlerinin olmadığını belirtmişlerdir (Çizelge 6.28).

Çizelge 6.28. Üreticilerin Kooperatiflerde Atamanın Nasıl Yapılacağına İlişkin Görüşleri

Atama Şekli	Üretici Sayısı	Oran (%)
- Genel Kurulca	72	41,4
- Yönetim Kurulunca	50	28,7
- Devlet Tarafından	35	20,1
- Diğer	4	2,3
- Fikrim Yok	13	7,5
Toplam	174	100,0

Bu sonuçlar göstermektedir ki, üreticilerin büyük çoğunluğu (% 70,1) üyesi oldukları üretici örgütlerinde demokratik seçimlerle yöneticilerin seçilmesini istemektedirler. Bu da üreticilerin kendi örgütlerini, kendilerinin seçtikleri yöneticiler tarafından yönetilmesini istediklerinin bir göstergesidir.

6.2.2.9. Üreticilerin Mevcut Yönetimden Memnun Olup Olmama Durumları

Üreticilerin mevcut yönetimden memnun olup olmadıkları sorulmuş ve alınan cevaplar Çizelge 6.29’da verilmiştir. Çizelge 6.29’da görüldüğü gibi, farklı üretici örgütlerine üye üreticilerin, yönetimden memnun olma düzeyleri farklılık göstermektedir. Mevcut yönetimden çok memnunum diyen, üretici örgütlerine üye üreticilerin oranı % 5,9 ile % 42,8 arasında değişmektedir. Mevcut yönetimden çok memnun olunan üretici örgütü, üyelerinin % 42,8’i ile Tarımsal Kalkınma Kooperatifi olmuştur.

Çizelge 6.29. Üreticilerin Mevcut Yönetimden Memnun Olup Olmama Durumu (%)

Üretici Örgütleri	Çok Memnun	Memnun	Az Memnun	Memnun Değil	Toplam
Tarım Kredi Kooperatifleri	5,9	70,2	11,9	12,0	100,0
Tarım Satış Kooperatifleri	16,7	36,6	16,7	30,0	100,0
Tarımsal Kalkınma Koop.	42,8	46,4	7,2	3,6	100,0
Ziraat Odası	12,8	66,7	12,8	7,7	100,0
Sulama Birliği	16,7	66,7	16,6	–	100,0
Su Ürünleri Kooperatifleri	–	100,0	–	–	100,0
Sulama Kooperatifleri	–	66,7	33,3	–	100,0

Üreticilerin büyük çoğunluğunun üye oldukları üretici örgütlerinin yönetiminden memnun oldukları tespit edilmiştir. Bununla beraber, üyelerin mevcut yönetimden memnun olmadıkları üretici örgütleri de bulunmaktadır. Mevcut yönetimden memnun olunmayan üretici örgütleri arasında en yüksek oran % 30,0 ile Tarım Satış Kooperatifleridir. Üreticilerin üye oldukları kooperatifin mevcut yönetimden az memnun olma veya memnun olmama nedenleri sorulduğunda, üreticilerin üretici örgütünün amacı ile ilgili faaliyetleri veya yöneticilerin performansı ile ilgili şikayetlerinin olduğu ortaya çıkmaktadır (Çizelge 6.30).

Tarım Kredi ve Tarım Satış Kooperatiflerinden üreticilerin memnun olmama nedenleri arasında girdilerin zamanında ve yeterince temin edilememesi, kredi alımında bürokratik zorlukların olması, ürünlerini değerlendirememeleri, ürün alımında ayrımcılık yapmaları gibi genelde girdi alımı ve ürün satımı konusunda karşılaşılan şikayetler olmuştur. Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Ziraat Odası, Sulama Birliği ve Sulama Kooperatiflerinde ise hizmet yetersizliği ve yöneticilerinin performans eksiklikleri, üreticilerin memnun olmama nedenleri arasında yer almaktadır.

Çizelge 6.30. Üreticilerin Yönetimden Memnun Olmama Nedenleri

Üretici Örgütleri	Yönetimden Memnun Olmama Nedenleri
Tarım Kredi Kooperatifleri	-Yeterli miktarda ve zamanında tarımsal girdi temin edilmiyor, -Yeterince bilgilendirme olmuyor, -Kredi temininde kolaylık sağlanmıyor, -Çıkarlarımızı koruyamıyorlar, -Ortaklar ile iyi diyalog kurulamıyor, -Kendi yakınlarına öncelik tanıyorlar.
Tarım Satış Kooperatifleri	-Ürünleri yeterince değerlendiremiyorlar, -Belli kişilerin ürünlerini almada öncelik tanıyorlar, -Kararları kendi çıkarları doğrultusunda alıyorlar.
Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri	-Kooperatife kaynak bulmada ve yönetimde etkin değiller.
Ziraat Odası	-Sorunlarımızı gündeme getirmek ve kamuoyu oluşturmada eksik kalıyorlar.
Sulama Birliği	-Su ücreti fiyatlarını yüksek belirliyorlar, -Su dağıtımında yeterli organizasyonu sağlayamıyorlar,
Su Ürünleri Koop.	-
Sulama Kooperatifleri	-Su dağıtımını iyi yapmıyorlar, -Kanal ve kaneletlerin bakımını yapmıyorlar.

6.2.2.10. Ekonomik Güç ve Üreticiye Hizmet Açısından Üretici Örgütlerinin Değerlendirilmesi

Üretici örgütlerinin ekonomik gücü ile verilen hizmet arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Üretici örgütünün güçlü olması bir yandan üreticiye hizmet verecek vasıflı personelin istihdamına, diğer taraftan sağlanacak hizmetlerin tam ve zamanında yerine getirilmesine olanak sağlamaktadır. Ayrıca üreticilerin üye oldukları örgütlerin güçlü olduğuna inanmaları üretici örgütü ile olan ilişkilerin gelişmesini ve üreticinin örgütüne daha fazla sahip çıkmasını sağlayacaktır. Araştırma alanında üretici örgütlerinin ekonomik güç ve hizmet verme bakımından durumunu, üreticilerin nasıl gördüklerini belirlemek amacıyla üreticilere “ ekonomik güç ve üreticiye hizmet açısından örgütleri değerlendiriniz?” şeklinde bir soru yönelmiştir. Bu soruya verilen cevaplar Çizelge 6.31’de verilmiştir.

Çizelge 6.31. Üreticilerin Ekonomik Güç ve Hizmet Açısından Örgütlerinin Değerlendirilmesi (%)

Üretici Örgütleri	Çok Güçlü	Güçlü	Az Güçlü	Güçsüz	Fikrim Yok	Toplam
Tarım Kredi Kooperatifleri	1,0	11,4	13,3	50,5	23,8	100,0
Tarım Satış Kooperatifleri	2,7	29,7	21,6	32,5	13,5	100,0
Tarımsal Kalkınma Koop.	-	-	21,4	57,2	21,4	100,0
Ziraat Odası	-	18,9	27,0	54,1	-	100,0
Sulama Birliği	-	80,0	20,0	-	-	100,0
Su Ürünleri Kooperatifleri	-	-	33,3	66,7	-	100,0
Sulama Kooperatifleri	-	-	25,0	75,0	-	100,0

Üreticilerin üyesi oldukları üretici örgütlerini ekonomik güç ve hizmet verme bakımından değerlendirirken, üretici örgütleri açısından farklılıkların olduğu görülmektedir. Fakat genelde üreticilerin büyük bölümü üye oldukları örgütlerin güçsüz olduğunu belirtmişlerdir. Nitekim, örgütlere üye üreticilerin, farklı örgütlerde % 32,5 ile % 75,0’i üye oldukları örgütlerin ekonomik güç ve hizmet açısından güçsüz olduğunu ifade etmişlerdir. Üretici örgütleri içinde üyelerin büyük çoğunluğu (% 80,0) tarafından ekonomik güç ve hizmet açısından güçlü olduğu bildirilen Sulama Birlikleri olmuştur. Bunu sırayla Tarım Satış Kooperatifleri (% 29,7), Ziraat Odası (% 18,9) ve Tarım Kredi Kooperatifleri (% 11,4) izlemektedir (Çizelge 6.31).

6.2.2.11. Üretici Örgütleri Tarafından Üreticilere Verilen Hizmetler ve Bu Hizmetlerin Değerlendirilmesi

Araştırma alanında faaliyette bulunan üretici örgütlerinin üreticilere yönelik başlıca hizmetleri; girdi temini, ürün alımı, kredi sağlama, piyasa fiyatını tanzim etmesi, teknik bilgi ve eğitim verme şeklinde sıralanabilir. Üreticilere üye oldukları örgütlerin kendilerine ne tür hizmet verdikleri sorulmuş, üreticilerin

yanıtları; Tarım Kredi Kooperatiflerine üye üreticilerin % 46,2'si bu kooperatifin girdi temin ettiğini, % 45,2'si kredi temin ettiğini, % 8,6'sı ise piyasa fiyatını tanzim ettiğini ve teknik bilgi verdiğini belirtmişlerdir.

Tarım Satış Kooperatiflerine üye üreticilerin % 25,7'si bu kooperatifin ürün alımı hizmeti verdiğini, % 23,9'u teknik bilgi ve eğitim verdiğini, % 18,8'i girdi temini ve yine % 18,8'i kredi temin ettiğini, % 12,8'i ise piyasa fiyatını tanzim ettiğini belirtmişlerdir (Çizelge 6.32).

Çizelge 6.32. Kooperatif veya Birliklerin Üreticiye Sağladıkları Hizmetler (%)

Üretici Örgütleri	Girdi Temini	Ürün Alımı	Kredi Temini	Piyasayı Tanzim	Teknik Bilgi ve Eğitim	Diğer	Toplam
Tarım Kredi Kooperatifleri	46,2	–	45,2	5,4	3,2	–	100,0
Tarım Satış Kooperatifleri	18,8	25,7	18,8	12,8	23,9	–	100,0
Tarımsal Kalkınma Koop.	40,6	25,0	9,4	12,5	3,1	9,4	100,0
Ziraat Odası	–	–	–	–	54,0	56,0	100,0
Sulama Birliği	80,0	–	–	–	20,0	–	100,0
Su Ürünleri Kooperatifleri	–	100,0	–	–	–	–	100,0
Sulama Kooperatifleri	100,0	–	–	–	–	–	100,0

Tarımsal Kalkınma Kooperatifine üye üreticilerin % 40,6'sı bu kooperatifin girdi temin ettiğini, % 25'i ürün alımı yaptığını, % 12,5'i piyasayı tanzim ettiğini, % 9,4'ü kredi temin ettiğini ve % 3,1'i ise teknik bilgi ve eğitim verdiklerini ifade etmişlerdir (Çizelge 6.32).

Üreticiler, Ziraat Odalarının teknik bilgi, eğitim ve diğer hizmetleri sunduğunu, Sulama Birliklerinin su temini ve dağıtımını, teknik bilgi ve eğitim hizmeti verdiğini, Su Ürünleri Kooperatifinin ürün alımı yaptığını, Sulama Kooperatifinin ise su dağıtımını hizmeti verdiğini ifade etmişlerdir.

Üreticilere üye oldukları birlik veya kooperatiflerin verdikleri hizmetlerden memnun olup olmadıkları da sorulmuştur. Üreticilerin üye oldukları üretici örgütlerinin verdiği hizmetlerden memnun olma durumu üretici örgütünden üretici örgütüne farklılık göstermekle birlikte, tüm üretici örgütüne üye üreticilerin çoğunluğu verilen hizmetlerin yetersiz olduğunu ifade etmektedirler. Nitekim, Su Ürünleri Kooperatifine üye üreticilerin tamamı, Tarımsal Kalkınma Kooperatifine üye üreticilerin % 85,0'i, Sulama Kooperatifine üye üreticilerin % 83,3'ü, Tarım Kredi Kooperatifine üye üreticilerin % 69,0'u, Ziraat Odasına üye üreticilerin % 67,6'sı, Sulama Birliğine üye üreticilerin % 50,0'si ve Tarım Satış Kooperatifine üye üreticilerin % 45,9'u verilen hizmetlerin yetersiz olduğunu belirtmişlerdir (Çizelge 6.33).

Çizelge 6.33. Üye Olunan Üretici Örgütünün Verdiği Hizmetlerin Yeterlilik Durumu (%)

Üretici Örgütleri	Verilen Hizmet Yeterli mi ?			
	Evet	Hayır	Fikrim Yok	Toplam
Tarım Kredi Kooperatifleri	29,9	69,0	1,1	100,0
Tarım Satış Kooperatifleri	40,5	45,9	13,6	100,0
Tarımsal Kalkınma Koop.	15,0	85,0	–	100,0
Ziraat Odası	32,4	67,6	–	100,0
Sulama Birliği	50,0	50,0	–	100,0
Su Ürünleri Kooperatifleri	–	100,0	–	100,0
Sulama Kooperatifleri	16,7	83,3	–	100,0

Konu ile ilgili olarak Harran Ovasında yapılan bir çalışmada da, üreticilerin yarıdan fazlasının Tarım Kredi Kooperatifleri, Tarım Satış Kooperatifleri ve Sulama Birliklerince verilen hizmetleri yetersiz bulduğu tespit edilmiştir (Karlı, 2001b).

Üye olunan üretici örgütlerinin hizmetlerini yeterli görmeyenler genelde, girdi temin edenler için yeterli girdiyi sağlayamadıklarını, vadelerin kısa, faizlerin yüksek olduğunu; Tarım Satış Kooperatiflerinin

yeterli girdi sağlayamadığı, alınan ürünlerin ödemesini geciktirdiği, ürün alımında üreticiler arasında bazen ayrımcılık yapıldığı; Sulama Kooperatifleri ve Sulama Birliklerinin su dağıtımını iyi organize edemedikleri ve özellikle Sulama Kooperatiflerinin bakım onarım işlerini yapamadıklarını; Ziraat Odalarının ise çiftçi sorunlarını etkin bir şekilde gündeme getiremediklerini, Su Ürünleri Kooperatifinin pazarlama hizmetlerinde yetersizliklerin bulunduğunu belirtmişlerdir.

Üreticilere üye oldukları üretici örgütlerinin verdikleri hizmetlerden yararlanmaları sonucu, gelirlerinde bir artış olup olmadığı sorulmuştur. Bu soruya üretici örgütlerine üye üreticilerin cevapları Çizelge 6.34’de verilmiştir.

Çizelge 6.34. Üye Olunan Kooperatif veya Birliğin Üreticinin Gelirini Yükseltip Yükseltmemeye Durumu (%)

Üretici Örgütleri	Evet	Hayır	Fikrim Yok	Toplam
Tarım Kredi Kooperatifleri	48,8	50,0	1,2	100,0
Tarım Satış Kooperatifleri	62,5	31,3	6,2	100,0
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	70,0	30,0	–	100,0
Ziraat Odası	20,5	69,2	10,3	100,0
Sulama Birliği	85,7	14,3	–	100,0
Su Ürünleri Kooperatifleri	100,0	–	–	100,0
Sulama Kooperatifleri	25,0	75,0	–	100,0

Su Ürünleri Kooperatifi, Sulama Birliği, Tarımsal Kalkınma Kooperatifi ve Tarım Satış Kooperatifine üye üreticilerin büyük çoğunluğu verilen hizmetler sonucu gelirlerinin yükseldiğini ifade etmişlerdir. Diğer taraftan Sulama Kooperatifi, Ziraat Odası ve Tarım Kredi Kooperatifine üye olan üreticilerin çoğunluğu ise bu örgütlerin verdiği hizmetler sonucu gelirlerinde bir artışın olmadığını belirtmişlerdir.

Araştırma bölgesinde faaliyette bulunan üretici örgütlerinin verdiği hizmetlerden üye üreticilerin yeterince yararlanıp yararlanmadıklarını belirlemek amacıyla, incelenen işletmelerdeki üreticilere üye oldukları üretici örgütlerinin verdiği hizmetten en çok kimlerin faydalandığı sorulmuştur. Alınan cevaplar üretici örgütlerine göre farklılık arz etmekle beraber, tüm üretici örgütlerine üye üreticilerin % 56,0 ile % 100,0 gibi büyük çoğunluğu verilen hizmetlerden tüm üyelerin faydalandığını belirtmişlerdir (Çizelge 6.35). Bu da özellikle bölgede kooperatifçiliğin gelişmesi açısından olumlu bir bakış açıdır. Çünkü mevcut üretici örgütlerinin belli kişi veya gruplara hizmet ettiği fikri üreticilerin örgütlerine sahip çıkmalarına engel teşkil etmektedir.

Çizelge 6.35. Üye Olunan Üretici Örgütünün Hizmetlerinden En Çok Yararlananlar (%)

Üretici Örgütleri	Tüm Üyeler	Belli Kişi ve Gruplar	Bütün Üreticiler	Diğer	Toplam
Tarım Kredi Kooperatifleri	63,5	30,6	5,8	–	100,0
Tarım Satış Kooperatifleri	71,1	18,4	10,5	–	100,0
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	56,0	8,0	36,0	–	100,0
Ziraat Odası	80,5	9,8	9,7	–	100,0
Sulama Birliği	83,3	16,7	–	–	100,0
Su Ürünleri Kooperatifleri	100,0	–	–	–	100,0
Sulama Kooperatifleri	75,0	25,0	–	–	100,0

Üretici örgütlerinin belli kişi ve gruplara hizmet ettiğini ifade edenlerin oranı % 30,6 ile Tarım Kredi Kooperatifi ve % 25,0 ile Sulama Kooperatiflerinde, diğer üretici örgütlerine oranla en yüksek düzeyde bulunmaktadır. Bu durum üretici örgütlerinin gelişmesi açısından olumsuz bir hizmet anlayışıdır.

6.2.2.12. Üretici Örgütleriyle Rekabet Eden Kurum ve Kuruluşların Bulunup Bulunmama Durumu

Araştırma Bölgesinde faaliyette bulunan üretici örgütleri ile rekabet eden bir çok özel firma ve kuruluş bulunmaktadır. Üreticiler açısından bu tür kurumların bulunması hem üretici örgütlerinin üreticilere verdikleri hizmetin çeşit ve kalitesini, hem de özel teşebbüslerin hizmet kalitesini etkilemektedir. Yani müşteri memnuniyeti ve devamlılığı açısından üreticinin daha iyi hizmet almasını sağlamaktadır. Fakat bazen bu rekabet, gerek üretici örgütleri açısından gerekse özel firmalar açısından olumsuz olabilmektedir. Bu açıdan, incelenen işletmelerdeki üreticilere üye oldukları üretici örgütleri ile rekabet eden kurum veya kuruluş olup olmadığı sorulmuştur. Alınan cevaplar Çizelge 6.36'da verilmiştir.

Üreticiler Ziraat Odası, Sulama Birliği, Su Ürünleri Kooperatifi, Sulama Kooperatifi ile rekabet eden kurum ve kuruluş bulunmadığını belirtmişlerdir. Diğer taraftan üreticiler, üreticilerin girdi ihtiyaçlarını karşılayan ve ürünlerini pazarlayan Tarım Kredi Kooperatifleri, Tarım Satış Kooperatifleri ve Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri ile rekabet eden kurum ve kuruluşların bulunduğunu ifade etmişlerdir. Bu durum olumlu bir gelişmedir. Üreticilere girdi temin sağlayan ve ürünlerini değerlendiren üretici örgütleri ile rekabet eden kurum ve kuruluşların olması üreticilerin yararına. Çünkü üreticiler daha düşük fiyatla tarımsal girdileri temin edebilirler ve ürünlerini daha iyi fiyatla satabilirler. Bu şekilde olan rekabet, üretici gelirlerinin artmasını sağlamaktadır.

Çizelge 6.36. Üye Olunan Üretici Örgütü İle Rekabet Eden Kurumun Olup Olmama Durumu (%)

Üretici Örgütleri	Evet	Hayır	Toplam
Tarım Kredi Kooperatifleri	20,9	79,1	100,0
Tarım Satış Kooperatifleri	38,2	61,8	100,0
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	10,0	90,0	100,0
Ziraat Odası	–	100,0	100,0
Sulama Birliği	–	100,0	100,0
Su Ürünleri Kooperatifleri	–	100,0	100,0
Sulama Kooperatifleri	–	100,0	100,0

Diğer taraftan üreticilere, üye oldukları üretici örgütleri aleyhinde çalışan olup olmadığı sorulmuştur. Üretici örgütleri aleyhinde çalışanların olduğunu ifade eden üyeler % 11,8 oranı ile Tarım Satış Kooperatiflerinde ilk sırada yer almaktadır. Bu kooperatifte aleyhte çalışan üyelerin özellikle ürünlerini satamadıkları dönemde, sağlanan girdilerden yararlanılmama veya ürün bedellerinin geç ödenmesi gibi nedenlerden, diğer taraftan piyasa fiyatını etkilediği dönemde ise rekabet eden kurumlar tarafından aleyhte çalışıldığı belirlenmiştir (Çizelge 6.37).

Çizelge 6.37. Üye Olunan Üretici Örgütü Aleyhine Çalışan Olup Olmama Durumu (%)

Üretici Örgütleri	Evet	Hayır	Toplam
Tarım Kredi Kooperatifi	9,4	90,6	100,0
Tarım Satış Kooperatifi	11,8	88,2	100,0
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	5,3	94,7	100,0
Ziraat Odası	–	100,0	100,0
Sulama Birliği	–	100,0	100,0
Su Ürünleri Kooperatif	–	100,0	100,0
Sulama Kooperatifi	–	100,0	100,0

6.2.2.13. Üretici Örgütlerinin Tarımsal Yayımlı Faaliyetleri

Tarım sektörünün yapısı gereği bu sektörde yapılacak eğitim ve yayım hizmetleri önem arz etmektedir. Çünkü çok sayıda ve yeterince örgütlenmemiş ve aynı zamanda bilgi ve teknolojiye ulaşmada

güçlük çeken çiftçilere yönelik yapılacak yayım çalışması hem üreticilerin bilinçlenmesini ve hem de üye oldukları örgütleri daha iyi benimsemelerini sağlayacaktır.

Üretici örgütlerinin tarımsal yayım hizmeti verip vermediğini tespit etmek amacıyla üreticilere “üyesi olduğunuz örgüt eğitim çalışması yapıyor mu?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Diğer taraftan verilen eğitimin genel mi yoksa teknik mi olduğu da sorulmuştur. Üreticilerin bu soruya verdikleri cevaplar Çizelge 6.38’de verilmiştir. Çizelge 6.38’den de görüldüğü gibi, tüm üretici örgütlerine üye olanların % 74,4 ile % 85,3 gibi büyük çoğunluğu üretici örgütlerince yayım çalışması yapılmadığını belirtmişlerdir. Üretici örgütlerinin yayım çalışmasında bulunduğunu söyleyenlerin çoğunluğu yine verilen yayım çalışmasının genel konularda olduğunu ifade etmişlerdir.

Çizelge 6.38. Üretici Örgütlerinin Eğitim Çalışması Yapıp Yapmama Durumu (%)

Üretici Örgütleri	Evet (Genel)	Evet (Teknik)	Hayır	Toplam
Tarım Kredi Kooperatifleri	18,6	7,0	74,4	100,0
Tarım Satış Kooperatifleri	11,8	2,9	85,3	100,0
Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri	10,0	10,0	80,0	100,0
Ziraat Odası	13,9	2,4	83,7	100,0
Sulama Birliği	30,0	–	70,0	100,0
Su Ürünleri Kooperatifleri	–	–	–	100,0
Sulama Kooperatifleri	25,0	–	75,0	100,0

Üreticilerden üye oldukları üretici örgütlerinin yayım çalışması yaptığını ifade edenlere, bu yayım çalışmalarına katılım düzeyinin nasıl olduğu sorulmuştur. Alınan cevaplar Çizelge 6.39’da verilmiştir. Çizelge 6.39’dan da görüldüğü gibi, üretici örgütlerince verilen yayım hizmetlerine katılım düzeyi üretici örgütüne göre farklılık göstermektedir. Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri tarafından verilen yayım çalışmasına katılımın yoğun olduğu ifade edilirken, diğer üretici örgütlerinin yayım hizmetlerine katılımın az olduğu belirtilmiştir. Üretici örgütlerinin eğitim faaliyetine katılımın az olmasında üreticilerin eğitim düzeyi önemli rol oynamaktadır. Eğitim düzeyi yüksek üreticilerin eğitim çalışmalarına katılım oranı da yüksek olmaktadır.

Çizelge 6.39. Üretici Örgütlerinin Yaptığı Eğitim Çalışmalarına Katılım Durumu (%)

Üretici Örgütleri	Yoğun Katılım Oluyor	Az Katılım Oluyor	Hiç Katılım Olmuyor	Toplam
Tarım Kredi Kooperatifleri	10,0	60,0	30,0	100,0
Tarım Satış Kooperatifleri	4,7	95,3	–	100,0
Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri	63,6	36,4	–	100,0
Ziraat Odası	28,6	42,8	28,6	100,0
Sulama Birliği	4,8	95,2	–	100,0
Su Ürünleri Kooperatifleri	–	–	–	100,0
Sulama Kooperatifleri	–	48,7	51,3	100,0

6.3. ÜRETİCİ ÖRGÜTLERİNİN FAALİYETLERİ VE ÜRETİCİ ÖRGÜTLERİNİN ETKİNLİĞİ

Üretici örgütlerinin varoluş nedeni üyelerine/ortaklarına kuruluş amaçları doğrultusunda belirli hizmetler sunmak, bilgi ve becerilerini geliştirmek ve refah düzeylerini yükseltmektir. Üretici örgütleri faaliyetlerini uzun süre devam ettirebilmeleri ve verimli çalışabilmeleri, üyelerinin/ortaklarının beklentilerinin ne ölçüde karşılanabildiğine ve memnuniyet düzeyine bağlıdır. Bu nedenle, araştırma alanındaki üretici örgütlerinin teşkilatlanma durumu ve üyelerine/ortaklarına sağladığı hizmetler irdelenmiş ve değerlendirme yapılmıştır.

6.3.1. Üretici Örgütlerinin Teşkilatlanma Durumu

Üretici örgütlerinin üyelerine/ortaklarına istenilen hizmeti etkin ve etkili verebilmeleri için kurumsal olarak teşkilatlanmalarını tamamlamaları gerekir. Üretici örgütlerinin başarısında, nitelikli ve yeterli personel ile güçlü bir sermaye yapısı önemli bir rol oynamaktadır. Bu iki unsur tamam olduğu sürece üretici örgütlerine üye/ortak olanların sayısı artarak devam edecektir. Araştırma alanında faaliyette bulunan üretici örgütlerinin hizmet götürdüğü köy ve bu köylerdeki toplam üye sayısı ve yaygınlık durumu, üretici örgütünün kuruluş tarihi ve faaliyet alanına bağlı olmakla birlikte, araştırma bölgesindeki gelişme düzeyini ve üyeler tarafından benimsenme oranını ortaya koyan önemli kriterlerden birisidir.

Araştırma kapsamında incelenen üretici örgütlerinin hizmet götürdüğü ortalama köy sayısında ilk sırayı 92,1 köy ile Tarım Satış Kooperatifleri almaktadır. Tarım satış Kooperatiflerini 92 köy ile Ziraat Odaları, 32,4 köy ile Tarım Kredi Kooperatifleri, 11,2 köy ile Sulama Birlikleri, 8,0 köy ile Su Ürünleri Kooperatifleri, 3,3 köy ile Sulama Kooperatifleri ve 3,0 köy ile Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri izlemektedir (Çizelge 6.40).

Üretici örgütlerinin üye sayısı bakımından durumları incelendiğinde ise örgüt başına ortalama 5.760 üye ile ilk sırayı Ziraat Odaları alırken, bunu 1.629,6 ortak ile Tarım Satış Kooperatifleri izlemektedir. Ortak sayısı en az olan üretici örgütü 30 ortak ile Su Ürünleri Kooperatifleridir (Çizelge 6.40). Buradan da anlaşılacağı gibi üretici örgütlerinin hizmet götürdüğü köy ve üye sayısı üretici örgütlerinin hizmet alanına bağlı olarak değişiklik göstermektedir.

Çizelge 6.40. İncelenen Üretici Örgütlerinin Hizmet Götürdüğü Ortalama Üye/Ortak ve Köy Sayısı

Üretici Örgütleri	Üye/Ortak Sayısı (Ortalama)	Köy Sayısı (Ortalama)
Tarım Kredi Kooperatifleri	607,2	32,4
Tarım Satış Kooperatifleri	1,629,6	92,1
Ziraat Odaları	5,760,0	92,0
Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri	80,0	3,0
Sulama Birlikleri	635,7	11,2
Sulama Kooperatifleri	46,7	3,3
Su Ürünleri Kooperatifleri	30,0	8,0

6.3.2. İncelenen Üretici Örgütlerinde Personel Durumu

Üretici örgütlerinin üyelerine/ortaklarına etkin ve etkili hizmet verebilmeleri nitelikli ve yeter sayıda personel istihdam etmeleri ile mümkündür. Bu nedenle, üretici örgütlerinin personel durumu incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre ortalama personel sayısı Tarım Kredi Kooperatiflerinde 3,8 kişi, Tarım Satış Kooperatiflerinde 7,9 kişi, Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde 2,2 kişi, Ziraat Odalarında 2,6 kişi, Sulama Birliklerinde 20,3 kişi, Sulama Kooperatiflerinde 1,0 kişi ve Su Ürünleri Kooperatiflerinde 1,5 kişi olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 6.41).

Üretici örgütlerinin mevcut personeli idari, teknik ve geçici olarak istihdam edilen personelden oluşmaktadır. İncelenen üretici örgütlerinde teknik personelin yetersiz olduğu görülmektedir. Bu durum üretici örgütlerinin kuruluş amaçları doğrultusunda daha ziyade tarımsal girdilere yönelik hizmet sunduğunu göstermektedir. Üreticilerin bilgi ve beceri düzeylerini geliştirmek ve yeni teknolojilerin tarımda uygulanmasını sağlamak için hizmet verecek teknik elemanların yeterince istihdam edilmediği ortaya çıkmaktadır.

Çizelge 6.41. İncelenen Üretici Örgütlerinde Personel Durumu

Üretici Örgütleri	İdari Personel		Teknik Personel		Geçici Personel		Toplam	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
Tarım Kredi Koop.	3,4	89,4	0,2	5,3	0,2	5,3	3,8	100,0
Tarım Satış Koop.	5,1	64,6	0,4	5,1	2,4	30,3	7,9	100,0
Tarımsal Kal. Koop.	2,0	90,9	0,2	9,1	-	-	2,2	100,0
Ziraat Odası	1,6	61,5	-	-	1,0	38,5	2,6	100,0
Sulama Birliği	2,0	9,9	1,0	4,9	17,3	85,2	20,3	100,0
Sulama Kooperatifi	1,0	100,0	-	-	-	-	1,0	100,0
Su Ürünleri Koop.	1,5	100,0	-	-	-	-	1,5	100,0

İncelenen üretici örgütlerinin yöneticilerine mevcut personelin yeterli olup olmadığı sorulmuştur.

Alınan cevaplar Çizelge 6.42’de verilmiştir

Çizelge 6.42. İncelenen Üretici Örgütü Yöneticilerine Göre Mevcut Personelin Yeterlilik Durumu

Üretici Örgütleri	Yeterli		Yetersiz		Toplam	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
Tarım Kredi Kooperatifleri	17	89,5	2	10,5	19	100,0
Tarım Satış Kooperatifleri	4	57,1	3	42,9	7	100,0
Tarımsal Kal. Kooperatifleri	14	82,3	3	17,7	17	100,0
Ziraat Odası	5	55,6	4	44,4	9	100,0
Sulama Birliği	13	100,0	-	-	13	100,0
Sulama Kooperatifleri	-	-	8	100,0	8	100,0
Su Ürünleri Kooperatifleri	-	-	6	100,0	6	100,0

Çizelge 6.42’den de görüldüğü gibi Tarım Kredi Kooperatifi, Tarım Satış Kooperatifi, Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Ziraat Odası ve Sulama Birliği yöneticilerinin % 55,6 ile % 100 gibi büyük çoğunluğu mevcut personelin yeterli olduğunu ifade etmişlerdir. Diğer taraftan Sulama Kooperatifi ve Su Ürünleri Kooperatifi yöneticilerinin tamamı ise personelin yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Su Ürünleri Kooperatiflerinin bölgede yeni olması ve yeterince gelirlerinin bulunmaması nedeni ile gerekli personeli istihdam edemediği, Sulama Kooperatiflerinin ise sulama alanlarının az olması ve üyelerinin aidatlarını zamanında ödememeleri gibi nedenlerden dolayı yeterli gelire sahip olamaması, personel istihdamını olumsuz etkilemektedir.

6.3.3. Üretici Örgütü Yöneticilerinin Yaş Durumu

İncelenen üretici örgütlerinde yöneticilik yapan başkan veya müdürlerin yaş durumları Çizelge 6.43’de verilmiştir. Yöneticilerin yaş durumları üretici örgütlerine göre farklılık arz etmektedir. Tarım Kredi Kooperatifleri, Tarım Satış Kooperatifleri ve Su Ürünleri Kooperatiflerinde yöneticilik yapan müdürlerin büyük çoğunluğu (% 50 ile % 57,1) 31-40 yaş grubunda bulunmaktadır. Ziraat Odaları ve Sulama Birliklerinde yöneticilik yapan başkanların büyük çoğunluğu 41-50 yaş grubunda, Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde ise % 29,4 ile çoğunluk 51-60 yaş grubunda bulunmaktadır.

Çizelge 6.43. Üretici Örgütü Başkanları/Müdürlerinin Yaş Durumu

Üretici Örgütleri	20-30		31-40		41-50		51-60		61+		Toplam	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Tarım Kredi Koop.	-	-	10	52,6	7	36,8	2	10,6	-	-	19	100,0
Tarım Satış Koop.	1	14,3	4	57,1	1	14,3	1	14,3	-	-	7	100,0
Tarımsal Kalk. K.	2	11,8	4	23,6	3	17,6	5	29,4	3	17,6	17	100,0
Ziraat Odası	-	-	2	22,2	5	55,6	2	22,2	-	-	9	100,0
Sulama Birliği	2	15,4	4	30,7	6	46,2	1	7,7	-	-	13	100,0
Sulama Koop.	-	-	2	25,0	4	50,0	1	12,5	1	12,5	8	100,0
Su Ürünleri Koop.	2	33,3	3	50,0	1	16,7	-	-	-	-	6	100,0

Üretici örgütlerinde yöneticilik yapan başkan veya müdürlerin yaşları 31-50 yaş arasında yoğunlaşmaktadır. Üretici örgütlerinde yöneticilik yapan kişilerin oldukça genç yaşta oldukları görülmektedir.

6.3.4. Üretici Örgütü Yöneticilerinin Eğitim Durumu

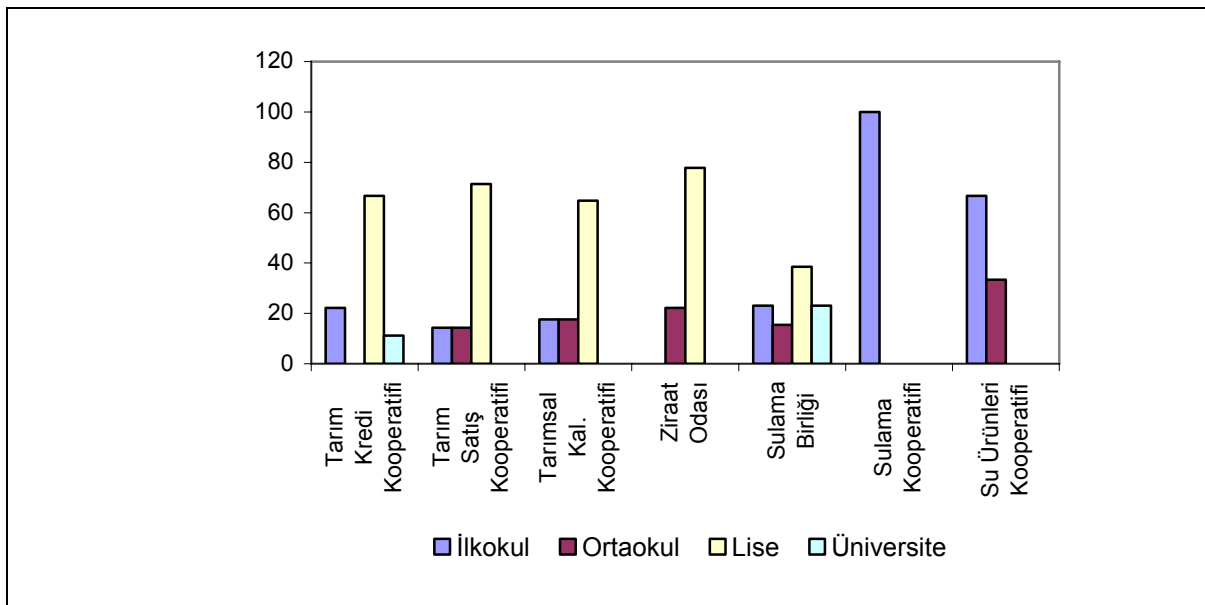
Üretici örgütlerinde başarının temeli yönetici faktörüdür. Çünkü üretici örgütü ortak/üyelerinin arzu ve isteklerinin karşılanabilmesi, refah düzeylerinin artırılabilmesi, üretici örgütünün verimli ve etkin çalışabilmesi yöneticilerin bilgi ve yeteneğine bağlıdır. Yöneticiler; tüm kaynakları planlayan, kararları alan ve uygulayan kişiler olması nedeniyle üretici örgütlerinin başarılı yada başarısız olmasında önemli role sahiptirler. Bu nedenle, yöneticilerden beklenenler oldukça artmaktadır.

İncelenen üretici örgütlerinde yöneticilerin eğitim düzeyi farklılık göstermektedir. Tarım Kredi Kooperatifleri, Tarım Satış Kooperatifleri, Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, Ziraat Odaları ve Sulama Birliklerinde yöneticilerin büyük çoğunluğunun lise mezunu olduğu tespit edilmiştir. Sulama Kooperatifleri yöneticilerinin tamamı, Su Ürünleri Kooperatifi yöneticilerinin ise % 66,7'si ilkokul mezunudur. Yöneticilerden üniversite mezunu olanlar Tarım Kredi Kooperatiflerinde % 11,1 ve Sulama Birliklerinde % 23,1 oranında bulunmaktadır (Çizelge 6.44).

Çizelge 6.44. İncelenen Üretici Örgütlerinde Örgüt Başkanlarının Eğitim Durumu (%)

Üretici Örgütleri	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	Toplam
Tarım Kredi Kooperatifi	22,2	-	66,7	11,1	100,0
Tarım Satış Kooperatifi	14,3	14,3	71,4	-	100,0
Tarımsal Kal. Kooperatifi	17,6	17,6	64,8	-	100,0
Ziraat Odası	-	22,2	77,8	-	100,0
Sulama Birliği	23,1	15,4	38,5	23,1	100,0
Sulama Kooperatifi	100,0	-	-	-	100,0
Su Ürünleri Kooperatifi	66,7	33,3	-	-	100,0

Kırsal kesimde yaşayan ve üretici örgütlerine üye olan çiftçilerin eğitim düzeyi genelde düşük olmasına rağmen, üretici örgütlerinde yöneticilerin eğitim düzeyi genelde yüksektir (Şekil 17). Bu durum örgütlenme açısından sevindiricidir.

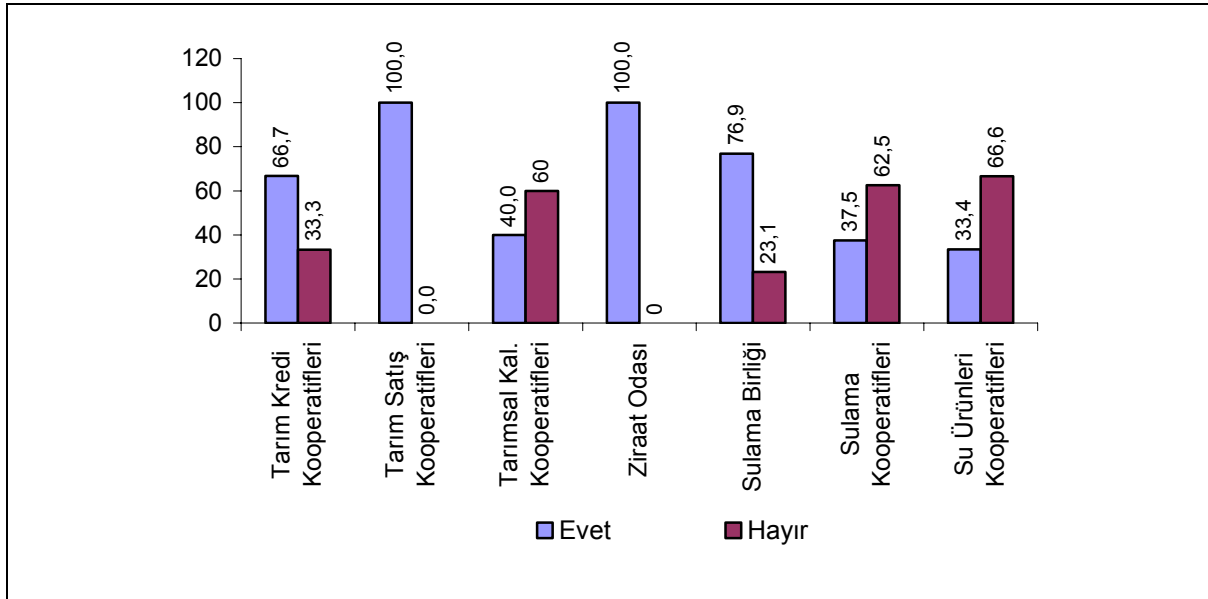
Şekil 17. Üretici Örgütü Yöneticilerinin Eğitim Düzeyi (%)

Üretici örgütlerinin yöneticileri kendilerini geliştirmek, üye/ortaklarına yeni bilgileri aktarabilmek, örgütlerinin verimli ve etkin çalışmasını sağlamak için çaba göstermelidirler. Bu çaba, branşları ile ilgili yayınları takip etmek ve o yayınları okuyarak bilgi edinmekle mümkündür. Yöneticilere görevli olduğu üretici örgütünün çalışma sahası ile ilgili yayınları takip edip etmediği sorulmuştur. Bu soruya verilen yanıtlar Çizelge 6.45’de verilmiştir.

Tarım Satış Kooperatifleri ve Ziraat Odaları yöneticilerinin tamamı, Sulama Birliği Başkanlarının % 76,9’u, Tarım Kredi Kooperatifleri müdürlerinin ise % 66,7 gibi büyük çoğunluğu yayın takip ettiklerini ifade etmişlerdir (Şekil 18). Tarımsal Kalkınma, Sulama ve Su Ürünleri Kooperatifleri yöneticilerinin çoğunluğu ise yayın takip etmediklerini belirtmişlerdir. Yayın takip etmeyenler, konu ilgili yayınların kendilerine ulaşmadığını, konu ile ilgili hangi yayınların bulunduğu konusunda yeterince bilgilerinin olmadığını ve bu yayınları nereden temin edebileceklerini bilmediklerini ifade etmişlerdir.

Çizelge 6.45. Üretici Örgütü Yöneticilerinin Yayın Takip Edip Etmeme Durumu (%)

Üretici Örgütü	Evet	Hayır	Toplam
Tarım Kredi Kooperatifleri	66,7	33,3	100,0
Tarım Satış Kooperatifleri	100,0	-	100,0
Tarımsal Kal. Kooperatifleri	40,0	60,0	100,0
Ziraat Odası	100,0	-	100,0
Sulama Birliği	76,9	23,1	100,0
Sulama Kooperatifleri	37,5	62,5	100,0
Su Ürünleri Kooperatifleri	33,4	66,6	100,0

Şekil 18. Üretici Örgütü Yöneticilerinin Mesleği İle İlgili Yayın Takip Etme Durumu (%)

6.3.5. İncelenen Üretici Örgütlerince Ortaklara Sağlanan Tarımsal Girdiler

Araştırma alanındaki üretici örgütlerinden Tarım Kredi Kooperatifleri ortaklarına kimyevi gübre, tohum, tarımsal ilaç, hayvan yemi, akar-yakıt ve tarımsal alet-makine; Tarım Satış Kooperatifleri ortaklarına kimyevi gübre, tohum ve tarımsal ilaç; Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin ise ortaklarına hayvan yemi temin ettikleri belirlenmiştir. İncelenen üretici örgütlerinin 2000 yılı faaliyet döneminde ortaklarına sağladığı tarımsal girdilerin miktarı, yararlanan ortak sayısı ve ortak başına düşen miktar Çizelge 6.46’da verilmiştir.

Üreticilerin ortak olduğu üretici örgütünden yeterince yararlanamaması ve yararlanma oranının düşük olmasının en önemli nedeni, ortakların üretici örgütüne karşı olan yükümlülüğünü yerine getirmemesi ve daha önce kullanmış olduğu kredilerin ve diğer tarımsal girdilerin borçlarını ödememelerinden kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan Sulama Kooperatifi ve Sulama Birliklerine üye olan üreticilerin tamamı verilen hizmetlerden yararlanmaktadır.

Çizelge 6.46. Üretici Örgütlerinin Ortaklarına Sağladığı Tarımsal Girdiler

Tarımsal Girdiler		Tarım Kredi Kooperatifleri	Tarım Satış Kooperatifleri	Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri
Kimyevi Gübre	Dağıtılan Miktar (Ton)	1.207,5	1.006,7	-
	Yararlanan Ortak Sayısı	239,5	305,0	-
	Ortak Başına Düşen Miktar (Ton)	5,0	3,3	-
Tohum	Dağıtılan Miktar (Ton)	1,3	27,4	-
	Yararlanan Ortak Sayısı	1,5	58,8	-
	Ortak Başına Düşen Miktar (Ton)	0,9	0,5	-
Yem	Dağıtılan Miktar (Ton)	46,0	-	200,0
	Yararlanan Ortak Sayısı	19,3	-	40,0
	Ortak Başına Düşen Miktar (Ton)	2,4	-	5,0
Tarımsal İlaç	Dağıtılan Miktar (Ton)	53,0	1.042,8	-
	Yararlanan Ortak Sayısı	117,1	71,4	-
	Ortak Başına Düşen Miktar (Ton)	0,5	14,6	-
Akar-Yakıt	Dağıtılan Miktar (Ton)	10,5	-	-
	Yararlanan Ortak Sayısı	8,9	-	-
	Ortak Başına Düşen Miktar (Ton)	1,2	-	-
Tarımsal Alet-Makine	Dağıtılan Miktar (Ton)	14,4	-	-
	Yararlanan Ortak Sayısı	8,5	-	-
	Ortak Başına Düşen Miktar (Ton)	1,7	-	-

Çizelge 6.47. Ortakların Üretici Örgütünün Sağladığı Tarımsal Girdilerden Yararlanma Durumu

Tarımsal Girdiler		Tarım Kredi Kooperatifleri	Tarım Satış Kooperatifleri	Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri
Kimyevi Gübre	Ortak Sayısı	607,2	1.629,6	-
	Yararlanan Ortak Sayısı	239,5	305,0	-
	Yararlanma Oranı (%)	39,4	18,7	-
Tohum	Ortak Sayısı	607,2	1.629,6	-
	Yararlanan Ortak Sayısı	1,5	58,8	-
	Yararlanma Oranı (%)	0,3	3,6	-
Yem	Ortak Sayısı	607,2	-	80,0
	Yararlanan Ortak Sayısı	19,3	-	40,0
	Yararlanma Oranı (%)	3,2	-	50,0
Tarımsal İlaç	Ortak Sayısı	607,2	1.629,6	-
	Yararlanan Ortak Sayısı	117,1	117,1	-
	Yararlanma Oranı (%)	19,3	4,4	-
Akar-Yakıt	Ortak Sayısı	607,2	-	-
	Yararlanan Ortak Sayısı	8,9	-	-
	Yararlanma Oranı (%)	1,5	-	-
Tarımsal Alet-Makine	Ortak Sayısı	607,2	-	-
	Yararlanan Ortak Sayısı	8,5	-	-
	Yararlanma Oranı (%)	1,4	-	-

6.3.6. Üreticilerin Üretici Örgütleri İle İlişki Düzeyleri

Üreticilerin üretici örgütü ile olan ilişkilerini belirlemek amacıyla üretici örgütlerinin yöneticilerine; üreticilerin üretici örgütüne olan ilgi durumu, toplantılarda fikir beyan edip etmemesi ve borçlarını ödeyip ödememesi üzere üç soru sorulmuştur. Bu sorulara yöneticilerin verdiği cevaplar aşağıda belirtilmiştir. İncelenen üretici örgütlerinde üretici örgütünün yöneticileri, ortakların/üyelerin üretici örgütü ile olan ilgilerinin iyi ve ilişkilerini geliştirmek için gayret gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Özellikle Tarım Satış Kooperatifi yöneticilerinin % 57,1'i ilişkilerin çok iyi olduğunu belirtmişlerdir (Çizelge 6.48) Bu

ilgi ve ilişki düzeyi hem üretici örgütü yönetici ve personelin hem de üyelerin eğitilmesi ile daha da geliştirilebilir ve üretici örgütleri daha güçlü konuma gelecek etkin ve verimli çalışabilirler.

Çizelge 6.48. Ortakların/Üyelerin Üretici Örgütlerine İlgili Durumları (%)

Üretici Örgütü	Çok İyi	İyi	Orta	Zayıf	Toplam
Tarım Kredi Kooperatifleri	36,8	42,1	5,3	15,8	100,0
Tarım Satış Kooperatifleri	57,1	42,9	-	-	100,0
Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri	20,0	80,0	-	-	100,0
Ziraat Odası	20,0	40,0	20,0	20,0	100,0
Sulama Birliği	30,0	50,0	20,0	-	100,0
Sulama Kooperatifleri	-	66,7	-	33,3	100,0
Su Ürünleri Kooperatifleri	-	16,7	33,3	50,0	100,0

Üretici örgütlerinde yapılan genel kurul toplantılarında üyelerin fikir beyan edip etmeme durumları Çizelge 6.49’da verilmiştir. Yöneticiler, üyelerin genel kurul veya diğer toplantılarda fikir beyan ettiklerini ifade etmişlerdir. Fikir beyan etmiyorlar diyen yöneticilerin oranı % 42,9 ile Tarım Satış Kooperatifinde en yüksekken, bunu % 33,3 ile Sulama Kooperatifi yöneticileri izlemektedir. Üyelerin/ortakların toplantılarda fikir beyan etmesi ve toplantılara katılması örgütüne sahip çıktığını ve denetlediğinin ifadesidir.

Üretici örgütlerinin başarılı olabilmeleri büyük oranda dağıttıkları kredilerin geri dönüşümünü sağlamaları veya gerekli aidatlarını toplayabilmelerine bağlıdır. Dolayısıyla bölgede üreticilerin üye oldukları kooperatif veya birliklere olan borçlarını ödeyip ödemediklerini belirlemek amacıyla yöneticilere bu üyelerin borçlarına sadık olup olmadıkları sorulmuştur.

Çizelge 6.49. Üretici Örgütüne Üye Ortak/Üyelerin Toplantılarda Fikir Beyan Etme Durumu (%)

Üretici Örgütleri	Toplantılarda Fikir Beyan Edip Etmemeye Durumu		
	Evet	Hayır	Toplam
Tarım Kredi Kooperatifleri	100,0	-	100,0
Tarım Satış Kooperatifleri	57,1	42,9	100,0
Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri	100,0	-	100,0
Ziraat Odası	100,0	-	100,0
Sulama Birliği	100,0	-	100,0
Sulama Kooperatifleri	66,7	33,3	100,0
Su Ürünleri Kooperatifleri	83,3	16,7	100,0

Bu soruya alınan cevaplar Çizelge 6.50’de verilmiştir. Çizelge 6.50’den de görüldüğü gibi, Ziraat Odası, Su Ürünleri Kooperatifi yöneticilerinin tamamı, Tarım Kredi Kooperatifi yöneticilerinin % 73,7’si, Sulama Kooperatifi yöneticilerinin % 62,5’i, Sulama Birlikleri yöneticilerinin % 50,0’si üyelerin borçlarını veya aidatlarını zamanında veya hiç ödemediklerini belirtmişlerdir. Üyelerin borçlarını ödememelerinde, siyasi parti temsilcilerince sık sık borç faizlerinin af edileceği şeklinde beyanat verilmesinin etkili olduğu yöneticiler tarafından ifade edilmiştir. Diğer taraftan, bazı dönemlerde doğal koşulların etkisiyle yeterince gelir elde edemeyen üreticilerin ödeme yapamaması da etkili olmaktadır.

Çizelge 6.50. Üretici Örgütüne Üye Ortak/Üyelerin Borçlarına Sadık Olup Olmama Durumu (%)

Üretici Örgütü	Borçlarına Sadık mılar?		
	Evet	Hayır	Toplam
Tarım Kredi Kooperatifleri	26,3	73,7	100,0
Tarım Satış Kooperatifleri	100,0	-	100,0
Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri	60,0	40,0	100,0
Ziraat Odası	-	100,0	100,0
Sulama Birliği	50,0	50,0	100,0
Sulama Kooperatifleri	37,5	62,5	100,0
Su Ürünleri Kooperatifleri	-	100,0	100,0

7. TARIM KESİMİNDE ÜRETİCİ ÖRGÜTLENMESİ MODEL ÖNERİLERİ

Türkiye nüfusunun yaklaşık % 35'inin kırsal alanda yaşaması ve aktif nüfusun yaklaşık % 40'ının tarım sektöründe istihdam edilmesi, tarım işletmelerinin küçük ölçekli birimlerden oluşması ve parça sayılarının fazla olması, bitkisel ve hayvansal üretimde verim düşüklüğü, işletmelerde eğitim ve gelir düzeyinin düşük olması nedeniyle işletmelerde gerekli yatırımlar yapılamamakta ve modern üretim teknolojileri tarımda uygulanamamaktadır. Dolayısıyla, çok sayıda ve örgütsüz olan üreticilerin kendi aralarında birleşerek örgütlenmeleri ile kendilerinin hak ve çıkarlarını koruyabileceklerdir. Böylece tarımsal üretim için gerekli olan girdileri istenilen zamanda, yeter miktarda ve kalitede, uygun fiyatla temin edebilecekler, tarım ürünlerinin pazarlanması ve değerlendirilmesi kolaylaşacak ve üreticinin pazarlama sürecindeki pazarlık gücü artacak, yeni bilgi ve teknolojilerin kullanılması yaygınlaşacaktır.

GAP alanında, sulama projelerinin tamamlanması ve kuru tarım alanlarının sulu tarıma açılmasıyla birlikte ortaya çıkacak tarımsal yapıdaki dönüşüm, ürün çeşitliliği ve üretim artışı sağlayacaktır. Bu durum, üreticilerin; bilgi talebi, tarımsal girdi ihtiyaçları, tarımsal ürünlerin pazarlanması ve değerlendirilmesi sorunlarını gündeme getirecektir. Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, üreticilerin bu sorunlarının sağlıklı ve kalıcı olarak çözümlenebilmesi örgütlenmeyi zorunlu hale getirmektedir.

GAP alanında sulama yatırımlarından beklenen sürdürülebilir faydanın elde edilebilmesi ve bölge kaynaklarının rasyonel kullanımının gerçekleştirilmesi, üreticilerin örgütlü yapıya kavuşturulması ile mümkün olacaktır.

Kırsal kesimde sürdürülebilir bir kalkınmanın aracı olarak oluşturulacak örgüt; demokratik ve etkin olmalı, saydam olmalı, etkin ve demokratik bir denetim yapısına sahip olmalıdır. Merkezi yönetim ve yerel yönetimlerle ilişkilerini güçlendirecek bir yapıda olmalıdır (İnan ve ark., 2000).

GAP bölgesinde üretici örgütleri “insan odaklı, kararlara ve kaynaklara erişimi kolaylaştıran ve güçlendiren” vizyona sahip olmalıdır. Bu vizyona sahip üretici örgütlenme modeli iki şekilde olabilir:

- Hizmet Örgütleri
- Ekonomik Örgütler

1. Hizmet Örgütleri : Hizmet örgütleri kapsamında; üreticilerin bilgi ve beceri düzeyinin yükseltilmesi için “Önder Çiftçi Dernekleri”, suyun kullanımı ve planlanmasında hizmet veren “Sulama Birlikleri” ve “Sulama Kooperatifleri” yer almalıdır.

Önder Çiftçi Dernekleri: Özellikle sulu koşullarda bitkisel üretim faaliyetinde bulunan üreticilerin bir araya gelerek oluşturacakları “Önder Çiftçi Dernekleri”; çiftçilerin bilgi ve beceri düzeylerini yükseltmek, işletmelerde bilinçli tarımsal girdi kullanılmasını ve yeni teknolojilerin uygulanmasını sağlamak, verimliliği arttırmak, alternatif ürün yetiştirilmesini yaygınlaştırmak ve çiftçilerin karşılıklı yardımlaşma olgusunu geliştirmek açısından yararlı olabileceklerdir.

Üretici merkezli ve talebin yönlendirdiği “Önder Çiftçi Dernekleri'nde”, üye üreticilere bilgi aktaracak ve sorunların çözümüne yardımcı olacak danışmanlar istihdam edilecektir. Danışmanların eğitimi ve uzmanlaşması önem taşımaktadır. Çünkü üretim tekniğinin geliştirilmesi, teknolojinin yayılması ve diğer kurum ve kuruluşlar ile irtibata geçilerek bilgi akışının sağlanması danışmanlar vasıtasıyla olacaktır. Her Önder Çiftçi Derneği'nde 70-80 işletmenin yer alması ve en az 2 danışmanın istihdam edilmesi uygun olacaktır (Karlı, 2001b).

Sulama Birlikleri: Sulama birliklerinin temel amacı; sulama tesislerinin işletilmesi, sulama hizmetlerinin sevk ve idaresi, tesislerin bakım ve onarım hizmetlerinin yapılması, üyelerin eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi ve sulama teknolojisindeki gelişmeleri üyelerine ulaştırmak olmalıdır.

Ülkemizdeki Sulama Birliklerinin mevcut yapısı, sulama tesislerinin işletilmesi, bakım ve onarımının yapılması ve üreticilerin bilinçlendirilmesi konusunda yeterli olamamaktadır. Bu bakımdan, bölgedeki sulama birliklerinin rasyonel ve verimli çalışabilmesi, sulama tesislerinin bakım ve onarım hizmetlerini yerine getirilebilmesi, üreticilerin bilinçli sulama yapabilmesi, çiftçilerin tarımsal kalkınmaya katılımının sağlanması için;

- Sulama Birlikleri ile ilgili bağımsız bir yasa çıkarılmalıdır.
- Sulama Birlikleri “Tıp Birlik Tüzüğü” günümüz koşullarına uygun olarak yeniden düzenlenmeli ve çalışma amacı açıkça belirlenmelidir. Yani verilecek hizmet nedir, kimlere verilecek, nasıl verilecek ve hizmet kalitesinin yükseltilmesi için neler yapılacaktır.
- Sulama Birliklerinde kararlar ve kurullar çoğunluk tarafından oluşturulmalı ve kabul görmelidir. Üreticiler ile birlik yönetimi arasında doğrudan bağ kurulmalıdır. Birlikler çiftçinin kendi öz yönetimi ve denetimi ile oluşturulan demokratik yapıda örgütler olmalıdır. Dolayısıyla, birlik başkanı ve kurulları, birliğe üye tüm çiftçilerin katılımı ile yapılacak seçimler ile oluşturulmalıdır.
- Birliklerde norm kadro kavramı geliştirilmeli, genel sekreter ziraat mühendisi olmalı ve bunun altında oluşturulacak “teknik sulama ve tarım ünitesinde” yeteri kadar işletme mühendisi, işletme teknisyeni, bakım-onarım mühendisi, bakım-onarım teknisyeni ile yeteri kadar sulama ve bakım işlerinden oluşan teknik bir ekip kurulmalıdır (Özçelik ve ark., 1999).
- Birlikler kendi bünyelerinde yeteri kadar ve uygun nitelikte alet-makine parkı oluşturmalı, birliklerin faaliyet alanı içindeki sulama tesislerinin bakım-onarımını her yıl ve düzenli olarak birlikler tarafından yapılmalıdır.
- Birlikler politik tercihlerin olumsuz etkilerinden arındırılarak, sorumluluk üreticilere verilmeli ve üreticilerin kalkınmaya katılımları sağlanmalıdır.

GAP alanında, sulama birliklerinin mevcut yapısıyla, birliklerden sulama alanlarında verimli ve etkin çalışma beklenemez. Dolayısıyla, sulamada istenilen başarı elde edilemez. Bu nedenle, sulama birliklerinin tip tüzüklerinde mutlaka değişiklikler yapılmalıdır. Yeni sulamaya açılacak alanlarda ise “Sulama Kooperatifleri” örgütlenmesine gidilmeli, teşvik edilmeli ve geliştirilmelidir.

2. Ekonomik Örgütler : Kırsal kesimde ekonomik faaliyette bulunan üretici örgütlerinin başında tarım kooperatifleri gelmektedir. GAP bölgesinde tarımsal faaliyette bulunan üreticilerin demokratik esaslar çerçevesinde ekonomik örgütlerini oluşturarak; tarımsal girdi temininde ve tarımsal ürünlerin pazarlanmasında pazarlık gücü kazanılacak, üretici-sanayici işbirliğinin sağlanması ile tarım-sanayi entegrasyonu sağlanacak, örgütlü bir yapıya kavuşmaları sonucunda tarım politikalarının belirlenmesinde baskı grubu olarak çeşitli platformlarda haklarını savunabileceklerdir. Dolayısıyla, kooperatifler hem üreticilerin piyasaya daha güçlü girmelerini ve fiyatın oluşumunda söz sahibi olmaları hem de tüketicilerin daha iyi fiyatla daha kaliteli ürünler temin etmeleri açısından ekonomik ve sosyal örgütlerdir.

GAP alanında tarımsal üretim faaliyetinde bulunan üreticilerin tarım kooperatifleri kurarak örgütlenmesi ve bu örgütlerin yaygınlaşması için;

- Kooperatifçilik eğitim politikası ve stratejisi tespit edilerek, kooperatifçilik bilgilerinin üreticilere aktarılması ve bilinçlendirilmesi gerekmektedir.
- Üreticilerin her köyde tarımsal amaçlı kooperatifi kurarak örgütlenmeleri yerine, merkezi köylerde tarımsal amaçlı kooperatif kurarak örgütlenmeleri daha uygun olacaktır.
- Bölgede kurulacak kooperatifler “çok amaçlı tarımsal kooperatifler” olmalıdır. Kurulacak çok amaçlı tarımsal kooperatifler üreticilerin tarımsal girdi ve kredi ihtiyaçlarını temin edecek, tarım ürünlerinin işleme, değerlendirme ve pazarlanmasında faaliyet göstereceklerdir (Çok amaçlı tarımsal kooperatiflere örnek “Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri”dir).
- İlk aşamada kurulacak “çok amaçlı tarımsal kooperatif” örgütlenmesinden sonra, ikinci aşamada üreticiler “tek amaçlı tarımsal kooperatifler” kurarak ürünler bazında yoğunlaşarak gelişme göstermelidir.
- Kooperatifçiliği geliştirmek ve yaygınlaştırmak için lider yapısına sahip eğitim, düzeyi yüksek, dürüst, sürükleyici ve etkileyici üreticilerden yararlanmak gerekmektedir.

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkemizde toprak mülkiyetinde dengesiz dağılımın olması, işletmelerin büyük çoğunluğunun küçük işletmelerden oluşması, parsel sayısının fazla ve dağınık parçalar halinde bulunması ve işletmelerde geleneksel üretim yapısının hakim olması verimliliği ve işgücü başarısını büyük ölçüde düşürmektedir. Dolayısı ile, tarım sektöründe üreticiler gerek girdi temininde gerekse tarımsal ürünlerin pazarlanmasında büyük sıkıntılar çekmektedir. Bu durum kırsal alandaki insanların ekonomik ve sosyal yaşantılarını olumsuz etkilemektedir.

Türkiye’de kırsal alandaki mevcut sosyo-ekonomik sorunların çözümlenmesinin, kırsal kalkınmanın sürekli ve kalıcı temellere kavuşturulmasının, kırsal nüfusun yerinde istihdamının sağlanmasının ve refah düzeyinin yükseltilmesinin en etkili yolu üretici örgütlenmesidir.

Türkiye’de kırsal kesimde yaşayan insanların ekonomik-sosyal sorunlarının çözümlenmesi amacıyla, Kalkınma Planlarında üreticilerin örgütlenmesi, özellikle tarımsal kalkınma kooperatiflerinin kurulması, yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi çalışmalarına hız verilmiştir. Ancak tarımsal kooperatifçilik konusunda başarı elde edilememiş ve istenilen düzeye ulaşılamamıştır. Nitekim, Türkiye genelinde olduğu gibi GAP alanında da tarımsal amaçlı kooperatifler yaygınlaştırılmamış ve beklenen hizmetleri yerine getirmede başarılı ve etkin olamamışlardır.

Bu araştırma, GAP bölgesinde kırsal kesimde yer alan üretici örgütlerini tespit etmek, üreticilerin örgütlenme konusundaki bilinç düzeylerini, düşünce ve tercihlerini incelemek ve tarım sektörü için daha etkin olabilecek üretici örgütlenme modellerini ortaya koymak amacı ile yapılmıştır.

Araştırmanın saha çalışması iki aşamada gerçekleştirilmiş ve bilgiler anket yolu ile toplanmıştır. İlk aşamada üreticilerin sosyo-ekonomik durumları ve üye/ortak oldukları üretici örgütleri ile olan ilişkileri incelenmiş, ikinci aşamada ise üretici örgütlerinin ortaklara yönelik etkinliği irdelenmiştir. Araştırma sonuçları, genellikle anlaşılmasının kolay olması nedeni ile mutlak değer ve yüzde oranlarına göre çizelgeler halinde verilmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda yürütülen araştırmada ortaya konan sonuçlar kısaca aşağıda özetlenmiştir.

1. Araştırma kapsamındaki tarım işletmelerinin ortalama nüfusu 6,6 kişidir. İşletme yöneticilerinin % 62,6’sı 50 yaşın altında ve % 61,5’i ilkökul mezunudur. Üreticilerin % 12,7’si ortaokul, % 12,1’i lise ve % 3,4’ü üniversite mezunudur.
2. İncelenen işletmelerde ortalama arazi genişliği 261,0 dekar olup, ortalama işletme genişliğinin % 73,3’ü mülk arazi, % 14,3’ü ortağa tutulan arazi ve % 12,4’ü kiraya tutulan arazidir. Yetiştirilen belli başlı ürünler buğday, pamuk, arpa ve kırmızı mercimektir. Ortalama hayvan varlığı 1,36 baş sığır ve 4,36 baş koyun ve keçidir.
3. İşletmelerin sermaye durumu fonksiyonlarına göre incelendiğinde, ortalama aktif sermayenin % 93,1’ini çiftlik sermayesi ve % 6,9’unu işletme sermayesi oluşturmaktadır. İşletmelerde aktif sermaye yapısı içinde toprak sermayesi % 81,3, bina sermayesi % 4,7, alet-makine sermayesi % 4,4, bitki sermayesi % 3,6, arazi ıslahı sermayesi % 3,5, hayvan sermayesi % 1,1, malzeme-mühimmat sermayesi % 0,9 ve para mevcudu % 0,5 oranında pay almaktadır.
4. İncelenen işletmelerde ortalama pasif sermayenin % 78,4’ünü öz sermaye, % 21,6’sını yabancı sermaye (% 5,5 borçlar, % 16,1 kiracılıkla ve ortakçılıkla işlenen arazi değeri) oluşturmaktadır.

5. Üretici örgütlerine üye/ortak olan tarım işletmelerinde işletme başına düşen ortalama 10.740,75 milyon TL olan gayrisafı üretim değerinin % 91,4'ünü bitkisel ve % 8,6'sını hayvansal üretim değeri oluşturmaktadır.
6. Üreticilerin tarımsal kredi kaynaklarını T.C. Ziraat Bankası, Tarımsal Kooperatifler ve şahıslar (Tüccar, Komisyoncu, Faizci vb.) oluşturmaktadır. İşletmeler ortalamasına göre işletmelerin % 62,9'u tarımsal amaçlı kooperatiflerden, % 20,4'ü T.C. Ziraat Bankasından ve % 16,7'si şahıslardan kredi almışlardır.
7. GAP bölgesinde kırsal kesimde faaliyet gösteren üretici örgütlerini; mesleki örgütler, ekonomik örgütler ve diğer tarımsal organizasyonlar olarak üç grupta toplamak mümkündür. Mesleki örgütler; Ziraat Odaları ve Çiftçi Dernekleridir. Ekonomik örgütler; Tarım Kredi Kooperatifleri, Tarım Satış Kooperatifleri, Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, Sulama Kooperatifleri ve Su ürünleri Kooperatifleridir. Diğer tarımsal organizasyonlar ise; Sulama Birlikleri ve Köylere Hizmet Götürme Birlikleridir.
8. GAP bölgesinde üretici örgütlenmesi Türkiye geneline göre daha zayıftır. Bölgede üretici örgütlerine üye üreticilerin; % 58,0'i bir üretici örgütüne, % 35,1'i iki üretici örgütüne, % 5,2'si üç üretici örgütüne, % 1,7'si ise dört üretici örgütüne üye/ortaktır.
9. Üretici örgütlerine üye üreticilerin % 30,5'i kooperatifçiliğin doğru tanımını bildikleri, % 69,5'inin ise bilmedikleri belirlenmiştir. Bu durum bölgede kooperatifçilik bilincinin yeterli düzeyde olmadığını göstermektedir.
10. Üreticilerin üye/ortak oldukları üretici örgütlerinin mevzuatı hakkındaki bilgi düzeylerinin yetersiz (Su Ürünleri Kooperatifleri hariç) olduğu anlaşılmıştır. Mevzuatı hiç bilmeyenlerin oranı Tarım Satış Kooperatiflerinde % 57,2'ye çıkarken, Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde % 21,4'e düşmektedir. Mevzuatı biraz bilenlerin oranı % 75,0 ile Sulama Birliklerinde en yüksektir. Bu konuda Sulama Birliklerini; % 60,0 ile Sulama Kooperatifleri, % 58,6 ile Ziraat Odaları, % 50,0 ile Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, % 38,6 ile Tarım Kredi Kooperatifleri ve % 37,1 ile Tarım Satış Kooperatifleri izlemektedir.
11. Üreticilerin, üretici örgütlerinin genel kurul toplantılarına katılma oranları en düşük (% 25,0) Sulama Birliğinde ve en yüksek (% 100) Su Ürünleri Kooperatiflerindedir. Genel kurul toplantılarına katılma nedenlerinin başında örgütün çalışmalarını yakından izlemek (% 42,5) gelmektedir. Bunu yönetim kuruluna etkin kişileri seçmek (31,7) ve yönetime katılmanın önemli olması (% 22,5) izlemektedir. Genel kurul toplantılarına katılmayanların % 43,2'si mazeretleri nedeniyle katılmadıklarını ifade etmişlerdir.
12. Üreticilerin örgütün yönetim kurulu kararları hakkındaki düşünceleri incelendiğinde, olumlu bulanların oranı Su ürünleri Kooperatiflerinde % 100,0, Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde % 92,8, Tarım Satış Kooperatiflerinde % 47,1, Tarım Kredi Kooperatiflerinde % 44,8, Sulama Birliklerinde % 42,9 ve Ziraat Odalarında % 31,0'dir. İncelenen üretici örgütlerinde ortak sayısı az, ortak-örgüt ilişkisi güçlü ve demokratik yönetimin hakim olduğu örgütlerde genel kurul kararlarının olumlu bulunduğu, alınan kararlardan ortakların haberdar olduğu ve daha fazla bilgiye sahip buldukları anlaşılmıştır.
13. Üretici örgütlerinin ekonomik gücü ile verilen hizmet açısından doğrusal bir ilişki vardır. Üretici örgütlerinin ekonomik güç ve hizmet açısından güçsüz olduğunu ifade edenler % 75,0 oranı ile Sulama kooperatifleridir. Bu örgütü Su Ürünleri Kooperatifleri, Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, Ziraat

Odaları, Tarımsal Kredi Kooperatifleri ve Tarım Satış Kooperatifleri izlemektedir. Üretici örgütlerinin güçlü olabilmesi; üreticilerin örgütlerine sahip çıkmasına, tarımsal girdilerini kooperatiflerden satın almasına, tarımsal ürünlerini kooperatifler kanalıyla pazarlamasına, aldıkları tarımsal kredileri zamanında ödemelerine, taahhüt ettikleri sermayeyi ödemelerine ve örgütlerini denetleme-izlemeye bağlıdır.

14. Araştırma alanındaki üretici örgütlerinin verdikleri hizmetler değerlendirildiğinde, Su Ürünleri Kooperatiflerine ortak üreticilerin tamamı (% 100) yeterli olmadığını belirtmişlerdir. Bunu % 85,0 ile Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine, % 83,3 ile Su Ürünleri Kooperatiflerine, % 69,0 ile Tarım Kredi Kooperatiflerine, % 67,6 ile Ziraat Odalarına, % 50,0 ile Sulama Birliklerine ve % 45,9 ile Tarım Satış Kooperatiflerine üye/ortak üreticiler takip etmektedir. Üreticilerin örgütlerinin hizmetlerini yeterli görmemelerinin nedenleri olarak; tarımsal girdilerin yeter miktarda ve uygun fiyatla sağlanamadığı, tarımsal ürün bedellerinin zamanında ödenmediği, su dağıtım ve organizasyonunun iyi olmadığı ve üye/ortaklar arasında ayrımcılık yapıldığı şeklinde ifade edilmiştir.
15. İncelenen tarımsal işletmelerde, üreticilerin gelirlerini arttırdığını ifade edenlerin oranı en fazla Su Ürünleri Kooperatiflerine üye üreticiler arasında bulunmaktadır. Bunu Sulama Birlikleri, Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, Tarım Satış Kooperatifleri, Tarım Kredi Kooperatifleri, Sulama Kooperatifleri ve Ziraat Odaları izlemektedir.
16. Araştırma kapsamındaki üreticilere, üretici örgütlerine üye olurken beklentilerinin neler olduğu sorulmuştur. Üreticilerin, tarımsal girdilerin düşük fiyatla sağlanması isteği % 43,2 oranı ile ilk sırayı almıştır. Bunu % 33,0 ile düşük faizli kredi temin etme isteği, % 12,2 ile tarım ürünlerinin pazarlanması, % 11,6 ile piyasanın tanzimi ve üreticilerin sorunlarının gündeme getirilmesi beklentileri takip etmiştir.
17. Araştırma kapsamındaki üretici örgütlerinin çalışma alanına giren ortalama köy sayısı; Tarım Satış Kooperatiflerinde 92,1, Ziraat Odalarında 92,0, Tarım Kredi Kooperatiflerinde 32,4, Sulama Birliklerinde 3,3 ve Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde 3,0'dür.
18. İncelenen üretici örgütlerinde örgüt başına düşen ortak/üye sayısı; Ziraat Odalarında 5.760,0 kişi, Tarım Satış Kooperatiflerinde 1.629,6 kişi, Tarım Kredi Kooperatiflerinde 607,2 kişi, Sulama Birliklerinde 46,7 kişi, ve Su Ürünleri Kooperatiflerinde 30,0 kişidir.
19. Araştırma kapsamındaki üretici örgütlerinde çalışan personel sayısı (idari, teknik ve geçici personel) ortalaması; Sulama Birliklerinde 20,3 kişi, Tarım Satış Kooperatiflerinde 7,9 kişi, Tarım Kredi Kooperatiflerinde 3,8 kişi, Ziraat Odalarında 2,6 kişi, Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde 2,2 kişi, Su Ürünleri Kooperatiflerinde 1,5 kişi ve Sulama Kooperatiflerinde 1,0 kişidir. Bölgedeki üretici örgütlerinde personel dağılımının dengesiz ve yetersiz olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla, üretici örgütlerinin yetersiz personel ile üye/ortaklarına etkin ve istenilen hizmeti sunmaları beklenmemelidir.
20. Üretici örgütlerinin başarısında yönetici faktörü önemli rol oynamaktadır. Dolayısıyla, üreticilerin isteklerinin karşılanabilmesi, refah düzeylerinin yükseltilebilmesi ve üretici örgütünün verimli ve etkin çalışabilmesi yöneticinin bilgi ve yeteneğine bağlıdır. Araştırma kapsamındaki üretici örgütü yöneticilerinin büyük çoğunluğunun lise mezunu olduğu tespit edilmiştir. Bu durum örgütlenme açısından olumlu bir gelişmedir. Ancak yeterli değildir.

21. Tarım Kredi Kooperatifleri ortaklarına tarımsal girdiler (kimyevi gübre, tohum, tarımsal ilaç, akar-yakıt, tarımsal alet-makine, hayvan yemi) sağlamak ve tarımsal kredi kullandırmaktadır. Tarım Satış Kooperatifleri ortaklarına kimyevi gübre, tohum ve tarımsal ilaç temin etmekte, ortaklarının tarım ürünlerini (pamuk, antepfıstığı) pazarlamaktadır. Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri ortaklarına hayvan yemi temin etmekte ve tarımsal ürünlerini pazarlamaktadır.
22. Araştırma kapsamında incelenen Tarım Kredi Kooperatiflerinde ortakların tarımsal girdilerden yararlanma oranı; kimyevi gübrede % 39,4, tohumda % 0,3, tarımsal ilaçta % 19,3, akar-yakıtta % 1,5, tarımsal alet-makinede % 1,4 ve hayvan yeminde % 3,2 olduğu tespit edilmiştir. Tarım Satış Kooperatiflerinde yararlanma oranı; kimyevi gübrede % 18,7, tohumda % 3,6 ve tarımsal ilaçta % 4,4'dür. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde yararlanma oranı hayvan yeminde % 50,0'dır. Bu sonuçlar gösteriyor ki, genelde ortakların çoğunluğu üretici örgütünün hizmetlerinden yeterince yararlanamıyorlar. Bu durum, üretici örgütlerinin başarılı olmadığını göstermektedir.
23. Üretici örgütlerinin başarısında finansman önemli bir unsurdur. Örgütün başarısı finansman etkinliğine bağlıdır. Bu da üyelerin/ortakların borçlarını zamanında ödemesi ile sağlanabilir. Bölgedeki, üretici örgütü yöneticileri üreticilerin borçlarına sadık olmadıklarını ve borçlarını ödemediklerini veya çok geç ödediklerini ifade etmişlerdir. Araştırma kapsamında incelenen üretici örgütlerine üye/ortak üreticilerin; Ziraat Odaları ve Su Ürünleri Kooperatiflerindekiilerin tamamının (% 100,0), Tarım Kredi Kooperatiflerindeki ortakların % 73,7'sinin, Sulama Kooperatiflerindeki ortakların % 62,5'inin, Sulama Birliklerindeki üyelerin % 50,0'si ve Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerindeki ortakların % 40,0'ının borçlarına sadık olmadıkları saptanmıştır.

Bölgedeki tarım işletmelerinin büyük çoğunluğu küçük işletmelerden oluşması, işletmelerde geleneksel üretim yapısının hakim olması ve işletme yöneticilerinin gerek tarımsal girdilerin temininde gerekse tarımsal ürünlerin pazarlanmasında büyük sıkıntılar yaşaması dikkate alınarak ve araştırma sonuçlarından yararlanılarak bölgedeki üretici örgütlerinin kurulması, yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi için bazı önerilerde bulunmak mümkündür.

1. Bölgede üretici örgütlenmesi eğitim politikası ve stratejisi tespit edilmeli, hem üretici örgütlerinin yöneticileri hem de üreticiler eğitilmeli ve üreticilerin örgütlenme bilinç düzeyleri yükseltilmelidir.
2. Bölgedeki üretici örgütlenmesinin temelini çok amaçlı tarımsal kooperatifler oluşturmalıdır. Çok amaçlı tarımsal kooperatifler vasıtasıyla üreticiler; tarımsal girdilerin temininde, tarımsal ürünlerin pazarlanmasında güçlüklerle karşılaşmayabilecekler, piyasa ekonomisinin hakim olduğu günümüzde rekabet etmeleri kolaylaşacaktır.
3. Çok amaçlı tarımsal kooperatifler merkezi köylerde kurulmalı, bu köylerde eğitim düzeyi yüksek, lider yapısı ortaya çıkmış sürükleyici ve etkileyici kişilerden yararlanılmalıdır.
4. İlk aşamada gerçekleşmesi önerilen "çok amaçlı tarımsal kooperatif" örgütlenmesini, ikinci aşamada "tek amaçlı tarımsal kooperatif" örgütlenmesi izlemelidir. Dolayısıyla, kırsal kesimde kooperatifler ürünler bazında yoğunlaşarak gelişme göstermelidir.
5. Bölgede tarım-sanayi entegrasyonunun sağlanması, tarım ürünlerinde pazarlama zincirinin kısaltılması ve tarımda sözleşmeli üretim modelinin yaygınlaştırılması "kooperatifleşme" ile

mümkündür. Dolayısıyla GAP ile meydana gelecek üretim artışı kooperatifler yoluyla değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, üreticilerin; yeni teknolojileri takip edebilmeleri ve işletmelerinde uygulayabilmeleri, tarımsal gelirlerini maksimum kılabilme, tarımsal girdileri daha düşük fiyat ile temin edebilmeleri, ürünlerini en iyi koşullarda pazarlayabilmeleri ve küreselleşme sürecinde tekelleşen firmalar ile rekabet edebilmeleri örgütlenme ile mümkündür. Bu örgüt ise TARIMSAL AMAÇLI KOOPERATİFLER'dir.

KAYNAKLAR

- Anonim, 1980. Güneydoğu Anadolu Projesi T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, DSİ Genel Müdürlüğü Etüt ve Plan Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Anonim, 1986. Aşağı Fırat Sulama Projesi Şanlıurfa Tüneli, Mardin-Ceylanpınar Ovaları Sulama Planlama Raporu, Cilt 1, DSİ Genel Müdürlüğü, Etüt ve Plan Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Anonim, 1989. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı GAP Master Plan Çalışması, Cilt 1,2,3 Ankara.
- Anonim, 1995a. Türkiye İstatistik Yıllığı 1994. DİE Yayın No: 1720, DİE Matbaası, Ankara.
- Anonim, 1995b. GAP İl İstatistikleri 1950-1994. DİE Yayın No : 1730, DİE Matbaası, Ankara.
- Anonim, 1996. Haritalı İstatistik Bülteni 1995. DSİ Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Anonim, 1997. I. Tarım Şurası, T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 25-27 Kasım 1997, Ankara.
- Anonim 2000. T.C. Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı Bölge Müdürlüğü, Yayınlanmamış Dosya Kayıtları, Şanlıurfa.
- Anonim, 2000a. Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Dosya Kayıtları, Ankara.
- Anonim 2000b. Tarım Kredi Kooperatifleri Gaziantep Bölge Müdürlüğü Dosya Kayıtları, Gaziantep.
- Anonim 2000c. Tarım Kredi Kooperatifleri Malatya Bölge Müdürlüğü Dosya Kayıtları, Malatya.
- Anonim 2000d. Güneydoğu Birlik Tarım Satış Kooperatifleri Birliği Dosya Kayıtları, Gaziantep.
- Anonim 2000e. Çukurova Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (Çukobirlik) Dosya Kayıtları, Adana.
- Anonim, 2001a. <http://www.die.gov.tr/TURKISH/STATIS/Esg/nufus> (24.04.2001)
- Anonim, 2001b. <http://www.die.gov.tr/TURKISH/STATIS/Esg/tarim> (24.04.2001)
- Anonim, 2001c. Türkiye Milli Kooperatifler Birliği Dosya Kayıtları, Ankara.
- Anonim, 2001d. T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Dosya Kayıtları. Ankara.
- Aras, A. ve Çıkmın, A., 1976. İzmir ve Çevresinde Mevcut Tarım Kooperatiflerine Ortak Çiftçilerin Bu Kooperatiflerden Yararlanma Durumları ve Kooperatifçilik Eğilimleri Üzerinde Bir Araştırma. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 292, Bornova, İzmir.
- Bülbül, M., Vural, H., Çetin, B., Çelen, H., 1986. Kurumsal Yapı ve Tarımsal Girdiler, Krediler ve Kamu Hizmetlerinin Geliştirilmesi. GAP Tarımsal Kalkınma Simpozyumu, s. 497-523, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Bülbül, M. ve Fidan, H., 1992. Güneydoğu Anadolu Projesine Dahil Olan İllerde Ziraat Odalarının Etkinliği ve Geliştirme İmkanları. Verimlilik Dergisi 1992/93, MPM, Ankara.
- Copp, H.J., 1964. Perceptual Influences of Loyalty in A Farmer Cooperative. Rural Sociology, Vol. 29, s. 168-180.
- Çelik, Y., 2000. Şanlıurfa İli Harran Ovasında Arazi Toplulaştırması Yapılmış Alanlarda Sulu Tarım Yapan ve Yapmayan Tarım İşletmelerinin Optimum Üretim Planlarının Tespiti Üzerine Bir Araştırma. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Çıkmın, A., 1974. İzmir ve Çevresinde Mevcut Tarım Kooperatifleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma. E.Ü. Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Basılmamış Doktora Tezi, Bornova-İzmir.
- Çıkmın, A., 1982. Kooperatifleşmenin Tarım İşletmeleri Üzerine Ekonomik Etkileri: Bir Örnek Olay Araştırması. E.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları No: 425, E.Ü.Z.F Ofset Basımevi, Bornova-İzmir.
- Çıkmın, A. ve Karacan, A.R., 1994. Genel Kooperatifçilik. E.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları No: 511, Bornova-İzmir.

- Çiçek, A., Ekan, O., 1996. Tarım Ekonomisinde Araştırma ve Örneklemeye Yöntemleri. Gaziosman Paşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Yayın No:12, Tokat.
- Çiçek, A., Esengün, K., Akçay, Y., 1998. 21.Yüzyılın Eşiğinde Türkiye Tarımında Müteşebbis Faktörü. Türkiye 3. Tarım Ekonomisi Kongresi 7-9 Ekim 1998, T.C. Ziraat Bankası Kültür Yayını, No: 35, Ankara.
- Datta, S., 1995. Factors Affecting Performance of Village Level Organizations. Anand, Gujaarat. India Working Paper-Institute of Rural Management (Anand). No: 75. World Agricultural Economics and Rural Sociology Abstracts, November, Volume 37, No: 11, CAB International, U.K.
- Doğanca, M.Y., 1975. Ege Bölgesinde Bir Kırsal Toplumda Modernleşme Açısından Tarımsal Yeniliklerin Yayılmasını ve Benimsenip Uygulanmasını Etkileyen Sosyo-Ekonomik Faktörler Üzerine Bir Araştırma. Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Doğanca, M.Y., 1979. Batı Anadolu'da Bir Pazarlama Kooperatiflerine Ortak Olan ve Olmayan Çiftçilerin Bazı Özellikleri ve Kooperatife Olan Tutum ve Davranışları. Ziraat Ekonomisi Dergisi, Sayı : 28-29, s.12-27.
- Doğanca, M.Y., 1983. Batı Anadolu'nun İki Orman Köyünde Yayım Açısından Kooperatifleşme Olayı ve Kooperatiflere Katılımı Etkileyen Faktörler Üzerinde Bir Araştırma. E.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları No: 469, E.Ü.Z.F. Ofset Basımevi, Bornova-İzmir.
- Dülfer, E., 1981. Evaluation of Cooperative Organizations in Developing Countries. FAO, Rome.
- Erdem, A., Karlı, B., 2000. Harran Ovasındaki Sulama Birliklerinin Yapısı ve Sulama İşletmeciliğinin Önemi. Türk-Koop Ekin, Yıl 4, Sayı 14, s. 53-59, Ankara.
- Erkan, O., Orhan, M.E., Budak, F., Şengül, H., Karlı, B., Hartoka, İ. 1989. Aşağı Mardin-Ceylanpınar Ovalarındaki Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve İleriye Dönük Planlaması. Türkiye Bilimsel Teknik ve Araştırma Kurumu Tarım ve Ormancılık Araştırma Grubu Proje No: TOAG-613, Adana.
- Erkuş, A., Kıral, T., Eraktan S., Erden, F., 1986. Tarımsal İşletme Organizasyonu. Güneydoğu Anadolu Projesi Tarımsal Kalkınma Sempozyumu, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Basımevi, Ankara.
- Erkuş, A., Bülbül, M., Kıral, T., Açıl, A.F., Demirci, R. 1995. Tarım Ekonomisi. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, No: 5, Ankara.
- Esengün, K. ve Sivaslıgil, C., 1993. Tokat İli Kazova Yöresinde Başlıca Tarım Ürünlerinde, Yayım Servisi Tarafından Önerilen Tarımsal Yeniliklerin Benimsenip Uygulanmasını Etkileyen Faktörlerin Analizi Üzerine Bir Araştırma. GOPÜ. Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt 10, Tokat.
- Foxall, G.R. and Mc Donald-Wood, M.M., 1976. Member-Society Relations in Agricultural Cooperation. Department of Agricultural Marketing, Universty of Newcastle Upon Tyne, Rep. No:22, U.K.
- Güneş, T., Arıkan, R., 1988. Tarım Ekonomisi İstatistiği. A.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları, No: 1049, A.Ü. Basımevi, Ankara.
- Gürel, A., İnan, İ.H., Gaytancıoğlu, O., Oraman, Y., 1998. Tekirdağ İlinde Alman Tarımsal Yayım Modeli ve Bu Modelin Etkinliğinin Değerlendirilmesi. T.Ü. Araştırma Fonu (TÜAF), Proje No; TÜAF-93, Tekirdağ.
- Hamilton, W.L., 1973. A study of Rural Cooperatives: Analysis. National Technical Service U.S. Departman of Commerce, 5285 Port Royal, Springfield Vol. 22151.

- Hardee, G., 1961. Social Structure and Porticipation in An Australian Rural Community. Rural Sociology, Vol. 26, s. 240-251.
- Hunder, G., 1969. Modernizing Peasant Societies, A Comparative Study in Asia and Arfica, Oxford Uiv. Press, London.
- İnan, İ.H., 1984. Çorlu İlçesi Seymen Köy Kalkınma Kooperatifinde Grup Tarımının Ekonomik Analizi. Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları No: 52, Ankara.
- İnan, İ.H. 1994. Tarım Ekonomisi. Trakya Üniversitesi, Tekirdağ Ziraat Fakültesi, Tekirdağ.
- İnan, İ.H. Kumkale, İ., Gaytancıoğlu, O., 1999. Trakya'da Kırsal Kesimin Örgütlenmesinde Tarım Kooperatifleri, Üretici Birlikleri ve Köylere Hizmet Götürme Birliklerinin Rolü. Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, No:91, Ankara.
- İnan, İ.H., Gülçubuk, B., Ertuğrul, C., Kantürer, E., Baran, E. A., Dilmen, Ö., 2000. Türkiye'de Tarımda Kırsal Kesim Örgütlenmesi. Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Cilt 1, s. 145-176, Ankara.
- Karacan, A.R., 1975. Elazığ Merkez İlçe Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi, Tarımsal Kredi-Kooperatifçilik Sorunları ve Toplum Kalkınmasında Tarımsal Kredi ve Kooperatiflerin Rolü. Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 372, Sevinç Matbaası, Ankara.
- Karlı, B., 1991. GAP Alanında Tarımsal Kredi Kullanımı ve Gelecekteki Kredi İhtiyacının Saptanması Üzerinde Bir Araştırma. Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Adana.
- Karlı, B., Yurdakul, O., Şilbir, Y., Baytekin, H. 1992. Şanlıurfa Tarım Reformu Uygulama Bölgesinde Tarımsal Yapı Analizleri ve İşletme Avlusu Modeli Geliştirilmesi. Proje No: 91 K 070350, T.C. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü - Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Şanlıurfa.
- Karlı, B., 1999a. GAP Sulamalarının Ekonomik Açından Değerlendirilmesi. Tarımda Su Kullanımı ve Yönetimi Sempozyumu. Türk Ziraat Yüksek Mühendisleri Birliği ve Vakfı, s.143-153, Ankara.
- Karlı, B., 1999b. GAP Alanında Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerin Mevcut Durumu, Etkinliği ve Geliştirme İmkanları. Tarım ve Köy, Tarım ve Köyşleri Bakanlığı Dergisi, Sayı:128, s.60-66, Ankara.
- Karlı, B., 2001a. GAP Bölgesinde Üretici Örgütlenmesi. GAP Bölgesi Kırsal Kalkınmasında Kooperatifçilik ve Diğer Örgütlenme Modelleri. T.C. Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği Atölye Çalışması, s.12-38, Ankara.
- Karlı, B., 2001b. Önder Çiftçi Projesi Modelinin Uygulanabilirliği Üzerine Bir Araştırma –Harran Ovası Örneği- Türkiye Odalar Birliği Ankara.
- Kaya, Ü. Ve Esengün, K., 1996. Tokat İli Kazova Yöresinde Üreticilerin Tarım Kooperatiflerinden Yararlanma Durumları ve Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma. Türkiye 2. Tarım Kongresi, Cilt 2, s. 394-398, Adana.
- Kızılaslan, N., Gürler, A.Z., Kızılaslan, H., 1996. Türkiye'de Tarım Kredi Kooperatiflerinde Kooperatif Ortak ilişkilerinin Değerlendirilmesi (Tokat İli Örneği). Türkiye 2. Tarım Ekonomisi Kongresi, Cilt 2. s. 383-393, Adana.

- Okuyene, P.A., 1985. Resource Productivity On Cooperative Farms In Nigerie: A Linear Programming Appraisal. Journal of Rural Cooperation, Vol. XIII, No: 2, s. 119-133.
- Özçelebi, İ. ve Peker, K., 1994. Kayısı Üretim ve Pazarlamasında Karşılaşılan Sorunların Çözümlemesinde Kayısı Tarım Satış (Pazarlama) Kooperatiflerinin Rolü. Türkiye 1. Tarım Ekonomisi Kongresi, Cilt 1. s.273-288, İzmir.
- Özçelik, A., Tanrıvermiş, H., Gündoğmuş, E., Turan, A., 1999. Türkiye’de Sulama İşletmeciliğinin Geliştirilmesi Yönünden Şebekelerin Birlik ve Kooperatiflere Devri ile Su Fiyatlandırma Yöntemlerinin İyileştirmesi Olanakları. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Yayın No:32, Ankara.
- Özdemir, G. ve Mülayim, Z.G., 1997. Tekirdağ İlinde Tarımsal Kooperatiflerde Kooperatif Ortak İlişkileri. Kooperatif Dünyası Dergisi, Yıl :27, Sayı:314, s. 1-11, T.C. Ziraat Bankası, Ankara.
- Paksoy, S., 1998. Harran Ovasında GAP Kapsamında Sulamaya Açılan Arazilerde Pamuk Yetiştirilen İşletmelerin Ekonomik Analizi ve Yörede Pamuğa Dayalı Sanayideki Gelişmeler. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Planck, U., 1972. Die Landliche Türkei, DLG, Verlag, Frankfurt.
- Price, D.C. and Peters, G.H., 1985. The Farmer and The Agricultural Cooperative Welsh Studiesin Agricultural Economics Department of Agricultural Economics. Universty College of Wales. No:4, s.74-89:OAE.
- Saylan, A., 1989. GAP’ta Toprak-İnsan İlişkilerinde Mevcut Durum ve Uygulamalar. GAP’ta Tarım-Tarım Dayalı Endüstriler ve Finansmanı Sempozyumu. S. 125-140, Şanlıurfa.
- Sutton, S.W., 1970. Farmer Cooperation: An Investigation of Member of Behaviour In Three Vegetable Marketing Groups. University of Reading, AERDC, No: 2050, Reading, England.
- Taluğ, C., 1974. Tarımda Teknolojik Yeniliklerin Yayılması ve Benimsenmesi Üzerine Bir Araştırma. A.Ü.Z.F. Ankara.
- Tatlıdil, H., 1978. Konya Ereğli İlçesinde Köy Kalkınma Kooperatiflerinin Yayılması ve Benimsenmesi Üzerine Bir Araştırma. A.Ü.Z.F. Ankara.
- Tatlıdil, H., 1984. Tarımsal Yayım Çalışmalarında Önder Çiftçi Yaklaşımı Üzerine Bir Araştırma. A.Ü.Z.F. Ankara.
- TOBB, 1989. GAP ve Özel Sektör. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Yayın No: Genel 110, Ar-Ge 40, Kurtuluş Ofset Basımevi, Ankara.
- TOBB, 1994. Güneydoğu Anadolu Projesi Özel İhtisas Komisyonu Özet Raporu. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yayın No: Genel :258, Böm: 16, 2. Baskı, Ankara.
- Turan, A., 1992. Süt Fabrikası İşleten Tonya ve Bütün Köyleri Kalkındırma Kooperatifinin Tarımsal Kooperatif İşletmeciliği Yönünden Analizi. A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Turan, A., 1997. Çerkes İlçesinde Süt Sığırcılığı Yapan Tarım İşletmeleri Üzerine Kooperatifleşmenin Etkileri. Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Yayınları No: 5, Ankara.
- Turan, A., 1999. GAP Bölgesinde Üretici Örgütlenmesi ve Kooperatifler. GAP I. Tarım Kongresi, Cilt 1, s.435-444, HR.Ü. Ziraat Fakültesi, Şanlıurfa.

- Yercan, M., 1996. İzmir Yöresinde Seçilmiş Bazı Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerde Kaynak Kullanımı ve Kooperatif İşletmelerde Etkinliğin Ölçülmesi Üzerine Bir Araştırma. E.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi), Bornova-İzmir.
- Yurdakul, O., Emeksiz, F., Erkan, O., Orhan, M.E., Akdemir, Ş., Ören, N., Direk, M., Budak, F., Şengül, H., Karlı, B., 1990. GAP Alanında Tahıllar ve Baklagiller Pazarlama Yapısı ve Geliştirilmesi. Proje Bileşeni No: 5.7.4 /1, Ç.Ü. Ziraat Fakültesi, GAP Yayınları No:33, Adana.
- Yurdakul, O., Akdemir, Ş., Emeksiz, F., Erkan, O., Orhan, M.E., Binici, T., Gül, A., Hatırlı, S.A., Karlı, B., Ören, N., Şengül, H., 1994. GAP Alanındaki Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi; Kısa, Orta ve Uzun Vadedeki Kredi İhtiyacının Araştırılması. T.C. Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı – TÜBİTAK, Ankara.
- Zeuli, K.A., 1999. New Risk-Management Strategies for Agricultural Cooperatives. American Journal of Agricultural Economics, Volume 81, No:5, s.1234-1239.

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
ZİRAAT FAKÜLTESİ
TARIM EKONOMİSİ BÖLÜMÜ

GAP ALANINDAKİ TARIM KOOPERATİFLERİ VE
DİĞER ÇİFTÇİ ÖRGÜTLERİNİN BÖLGE
KALKINMASINDAKİ ETKİNLİĞİ

Üretici Anket Formu:

İli :.....

İlçesi :.....

Köyü :.....

Anket Tarihi :.....

Anketi Yapan :.....

A.İŞLETME HAKKINDA BAZI BİLGİLER VE FAALİYETLER

1. İşletmecinin Yaşı : .....

2. Eğitim Durumu

- a) Okula gitmemiş   c) İlkokul   e) Lise
b) Okur-yazar   d) Ortaokul   f) Üniversite

3. Üye olduğunuz birlik ve/veya kooperatif var mı?

- a) Tarım Kredi Kooperatifi   e) Sulama Birliği
b) Tarım Satış Kooperatifi   f) Su Ürünleri Kooperatifi
c) Ziraat Odası   g) Çiftçi Derneği
d) Tarımsal Kalkınma Kooperatifi (.....)   h) Diğer (.....)

4. İşletmede Nüfus ve İşgücü Durumu

No	Cinsiyeti	Yaşı	İşletmede Çalıştığı Gün Sayısı	İşletme Dışında Çalıştı İse Elde Edilen Toplam Gelir (TL)

5. İşletmede Yabancı İşgücü Kullanımı

No	Yaptığı İş	Çalıştığı Süre	Toplam Ödenen Ücret (TL)	Açıklama

6. İşletmenin Arazi Varlığı

İşlenen Arazi Türü	Alanı (da)	Parsel Sayısı	Birim Değeri (TL/da)	Toplam Değeri (TL)
İşlenen Mülk Arazi				
Kiraya Tutulan Arazi				
Ortağa Tutulan Arazi				
TOPLAM				

7. İşletmenin Arazi Islahı Varlığı

Cinsi	Yapıldığı Yıl	Bugünkü Değeri (TL)	Kaç Yıl Daha Kullanılır	Amortisman Tutarı (TL)

Sulama kanalı, Su kuyusu, Sulama havuzu gibi

8. Yıllık Tamir – Bakım masrafı : ..... TL.

9. İşletmenin Bina Varlığı

Cinsi	Alanı (M ²)	Bugünkü Değeri (TL)	Amortisman (TL)

10. Yıllık Tamir- Bakım Masrafı: ..... TL

11. İşletmenin Bitki Sermayesi Varlığı

Cinsi	Dönem Başı Değeri (TL)	Dönem Sonu Değeri (TL)	Envanter Farkı (TL)

12. İşletmenin Tarla Demirbaşı, Malzeme-Mühimmat Varlığı

Cinsi	Değeri (TL)

Tarla Demirbaşı: Tarladaki tohum, büyümekte olan bitki.

Malzeme-Mühimmat: Yem, tarımsal ilaç, akaryakıt, buğday, arpa, saman vb.

13. İşletmenin Alet Makine Varlığı

Cinsi	Model/Yaşı (Yılı)	Bugünkü Değeri (TL)	Amortisman Tutarı (TL)

14. Yıllık Tamir-Bakım Masrafı:..... TL

15. İşletmenin Hayvan Varlığı

Türü	Sayısı	Yılbaşı Mevcudu	Satın Alman	Satılan	Yılsonu Mevcudu	Değeri (TL)

16. Kasa Mevcudu ve Alacaklar

Cinsi	Miktarı (TL)
Kasada	
Bankada	
Şahıslardan Alacağı	
Kooperatiflerden Alacağı	
Diğer İştiraklerden (Şirketlerden)	
TOPLAM	

17. Borçları

Borçlar	Miktarı (TL)	Vadesi (Ay/Yıl)	Faiz Oranı(%)
T.C. Ziraat Bankası			
Kooperatif			
Şahıslara			
Şirketlere			
TOPLAM			

18. İşletmede Yetiştirilen Ürünler

Ürünler	Alanı (Da)	Sulu/Kuru	Verim (Kg/da)	Toplam Üretim (Kg)

19. Bitkisel Üretimde Masraflar

Masraf Kalemleri	Miktarı (Kg)	Tutarı (TL)
Gübre		
Tohum		
Fide-Fidan		
Tarımsal İlaç		
İşçilik		
Sulama		
Alet-Makine Kirası		
Tamir-Bakım		
Yakıt, Yağ		
Ürün Sigortası		
Pazarlama		
Saman Yapılması		

20. Hayvansal Üretimde Masraflar

Masraf Kalemleri	Miktarı (Kg)	Tutarı (TL)
Yem		
Saman		
Veteriner, ilaç		
İşçilik		
Yakıt, yağ		
Aşım ücreti		
Tamir-Bakım		
Hayvan Sigortası		
Pazarlama		

21. İşletmenin Gelirleri

Ürünler	Evde Tüketilen (Kg)	İşçilere Verilen (Kg)	Satılan (Kg)	Satış Fiyatı (TL/Kg)	Tutarı (TL)

22. İşletme Dışı Tarımsal Gelir

Gelirler	Tutarı (TL)
İşçilik Geliri	
Alet-Makine Kira Geliri	
Kira/Ortak Arazi Geliri	
Diğer (.....)	

B.ÜRETİCİ ÖRGÜTÜ – ORTAK İLİŞKİLERİ

23. Kooperatif Sizce Nasıl Bir Örgüttür?

- Belli bir ekonomik amaçları gerçekleştirmek için ortakların bir araya gelip kurdukları ve yönettikleri kuruluş
- Devletin kurduğu, denetlediği ve yönetimine müdahale ettiği ekonomik kuruluş
- Ortaklarca kurulan, devletçe yönetilen kuruluş
- Ortakların sermayesine göre kârdan pay aldıkları ve yönetimde söz sahibi oldukları kuruluş
- Diğer (.....)

24. Birlik Nasıl Bir Örgüttür?

- Kooperatif
- Dernek
- Şirket
- Diğer (.....)

25. 2000 Yılında Kooperatiften herhangi bir girdi aldınız mı?

- Tarım Kredi Kooperatifi
  - Tarım Satış Kooperatifi
  - Tarımsal Kalkınma Kooperatifi
  - Diğer (.....)
- Evet
  - Hayır
  - Evet
  - Hayır
  - Evet
  - Hayır
  - Evet
  - Hayır

26. Kooperatiften Aldığımız Tarımsal Girdiler

Girdiler	Miktarı (Kg, Lt)	Fiyatı (TL/Kg, TL/Lt)	Tutarı (TL)
K.Gübre			
Tohum			
Tarımsal İlaç			
Yakıt, Yağ			
Yem			

27. Kooperatiften Aldığımız Girdilerin Bedelini Nasıl Ödüyorsunuz?

- Peşin
- Vadeli
- Diğer (.....)

28. Tarımsal Girdileri Özel Sektörden (şirketlerden) Alsaydınız Fiyatı Ne Kadar Olurdu?

Girdiler	Fiyatı (TL/Kg, TL/Lt)
K.Gübre	
Tohum	
Tarımsal İlaç	
Yakıt, Yağ	
Yem	

29. Kooperatife Ortak Olurken Beklentileriniz Ne İdi?

- Tarımsal girdileri düşük fiyatla sağlamak

- b) Düşük faizli kredi temin etmek
c) Ürünlerimi pazarlayabilmek
d) Tüketim maddelerini ucuza sağlamak
e) Diğer (.....)

30. Bu beklentileriniz gerçekleşti mi?

- a) Evet b) Hayır

31. Kooperatife ve/veya Birliğe Ortak Olmadan Önce Ana Sözleşmesini Okudunuz mu?

- a) Evet b) Hayır

32. Üyesi Olduğunuz Üretici Örgütlerinin Mevzuatı Hakkında Bildikleriniz.

KOOPERATİF/BİRLİK	Çok İyi Biliyorum	Biraz Biliyorum	Çok Az Biliyorum	Hiç Bilmiyorum
Tarım Kredi Kooperatifi				
Tarım Satış Kooperatifi				
Sulama Birliği				
Su Ürünleri Kooperatifi				
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi				
Diğer (.....)				

33. Üyesi Olduğunuz Üretici Örgütünün Son Genel Kuruluna Katıldınız mı?

KOOPERATİF/ BİRLİK	Evet	Hayır
Tarım Kredi Kooperatifi		
Tarım Satış Kooperatifi		
Sulama Birliği		
Su Ürünleri Kooperatifi		
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi		
Diğer (.....)		

34. Genel Kurula Katılma Nedenlerinizi Önem Sırasına Göre (1,2,3,4,5 şeklinde) Sıralayınız?

- a) Örgütün çalışmalarını yakından izlemek ( )
b) Yönetime katılmak önemlidir ( )
c) Yönetim Kurullarına etkin kişileri seçmek için ( )
d) Diğer ortaklarla birlikte olmak için ( )
e) Diğer (.....) ( )

35. Genel Kurula Katılamadıysanız, Katılmama Nedenlerinizi Önem Sırasına Göre (1,2,3,4,5 şeklinde) Sıralayınız?

- a) Mazeretim nedeniyle ( )
b) Ortaklara bir yarar sağlamadığı için ( )
c) Toplantılar sıkıcı olduğu için ( )
d) Yönetim Kuruluna hep aynı kişiler seçildiği için ( )
e) Diğer (.....) ( )

36. Yönetim Kurulunda alınan kararları olumlu buluyor musunuz?

KOOPERATİF/ BİRLİK	Evet Buluyorum	Kararlarından Haberim Yok	Hayır Bulmuyorum	Kısmen olumlu/ Kısmen olumsuz
Tarım Kredi Kooperatifi				
Tarım Satış Kooperatifi				
Sulama Birliği				
Su Ürünleri Kooperatifi				
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi				
Diğer (.....)				

37. "36." "Hayır Bulmuyorum" diyorsanız nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

KOOPERATİF/ BİRLİK	Yöneticiler kendi çıkarları doğrultusunda hareket ediyorlar	Kararları ortakların lehine değil	Diğer (.....)
Tarım Kredi Kooperatifi			
Tarım Satış Kooperatifi			
Sulama Birliği			
Su Ürünleri Kooperatifi			
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi			
Diğer (.....)			

38. Üyesi Olduğunuz Üretici Örgütünde En Çok Kimin Sözü Geçiyor?

KOOPERATİF/ BİRLİK	Yönetim Kurulu Başkanının	Yönetim Kurulunun	Genel Kurulun	Müdürün	Fikrim Yok
Tarım Kredi Kooperatifi					
Tarım Satış Kooperatifi					
Sulama Birliği					
Su Ürünleri Kooperatifi					
Tarımsal Kalkınma Koop.					
Diğer (.....)					

39. Üyesi Olduğunuz Üretici Örgütünün Şu Anki Yönetiminden Memnun musunuz?

KOOPERATİF/BİRLİK	Çok Memnunum	Memnunum	Az Memnunum	Memnun Değilim
Tarım Kredi Kooperatifi				
Tarım Satış Kooperatifi				
Sulama Birliği				
Su Ürünleri Kooperatifi				
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi				
Diğer (.....)				

40. Memnun Değilseniz Nedenleri?

KOOPERATİF/BİRLİK	
Tarım Kredi Kooperatifi	
Tarım Satış Kooperatifi	
Sulama Birliği	
Su Ürünleri Kooperatifi	
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	
Diğer (.....)	

41. Sizce, üyesi olduğunuz üretici örgütünde atamalar nasıl yapılmalıdır?

- a) Genel Kurulca   b) Yönetim Kurulunca   c) Devlet Tarafından
d) Diğer (.....)   e) Fikrim Yok

42. Ekonomik Güç ve Üreticiye Hizmet Açısından Örgütleri Değerlendiriniz?

KOOPERATİF/BİRLİK	Çok Güçlü	Güçlü	Az Güçlü	Gücsüz	Fikrim Yok
Tarım Kredi Kooperatifi					
Tarım Satış Kooperatifi					
Sulama Birliği					
Su Ürünleri Kooperatifi					
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi					
Diğer (.....)					

43. Üyesi Olduğunuz Örgüt Size Hangi Hizmetleri Sunmaktadır? Önem sırasına göre (1,2,3,4 şeklinde)

KOOPERATİF/BİRLİK	Girdi Temini	Ürün Alımı	Kredi Temini	Piyasayı Tanzim Fiyatı	Teknik Bilgi, Eğitim	Diğer (.....)
Tarım Kredi Kooperatifi						
Tarım Satış Kooperatifi						
Sulama Birliği						
Su Ürünleri Kooperatifi						
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi						
Diğer (.....)						

44. Bu Hizmetler Sizce Yeterli Mi?

KOOPERATİF/ BİRLİK	Evet	Hayır	Fikrim Yok
Tarım Kredi Kooperatifi			
Tarım Satış Kooperatifi			
Sulama Birliği			
Su Ürünleri Kooperatifi			
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi			
Diğer (.....)			

45. Üyesi Olduğunuz Örgüt Ortakların Gelirini Yükseltiyor mu?

KOOPERATİF/ BİRLİK	Evet	Hayır	Fikrim Yok
Tarım Kredi Kooperatifi			
Tarım Satış Kooperatifi			
Sulama Birliği			
Su Ürünleri Kooperatifi			
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi			
Diğer (.....)			

46. "EVET" Diyorsanız Nasıl?

KOOPERATİF/ BİRLİK	
Tarım Kredi Kooperatifi	
Tarım Satış Kooperatifi	
Sulama Birliği	
Su Ürünleri Kooperatifi	
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	
Diğer (.....)	

47. Üyesi Olduğunuz Örgüt Hizmetlerinden Kimler Faydalaniyor?

KOOPERATİF/ BİRLİK	Tüm Üyeler	Belirli Kişi ve/ veya Gruplar	Bütün Üreticiler	Diğer (.....)
Tarım Kredi Kooperatifi				
Tarım Satış Kooperatifi				
Sulama Birliği				
Su Ürünleri Kooperatifi				
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi				
Diğer (.....)				

48. Üyesi Olduğunuz Örgüt İle Rekabet Eden Kişiler/Kurumlar Var mı?

KOOPERATİF/BİRLİK	Evet	Hayır
Tarım Kredi Kooperatifi		
Tarım Satış Kooperatifi		
Sulama Birliği		
Su Ürünleri Kooperatifi		
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi		
Diğer (.....)		

49. Üyesi Olduğunuz Örgüt Aleyhine Çalışanlar Var mı?

KOOPERATİF/BİRLİK	Evet	Hayır
Tarım Kredi Kooperatifi		
Tarım Satış Kooperatifi		
Sulama Birliği		
Su Ürünleri Kooperatifi		
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi		
Diğer (.....)		

50. Üyesi Olduğunuz Örgütün Ekonomik Kalkınmanızda Rolü Var mı?

KOOPERATİF/BİRLİK	Evet	Hayır
Tarım Kredi Kooperatifi		
Tarım Satış Kooperatifi		
Sulama Birliği		
Su Ürünleri Kooperatifi		
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi		
Diğer (.....)		

51. Üyesi Olduğunuz Üretici Örgütü Sizce Başarılıdır?

- a) Evet   b) Hayır

52. Üyesi Olduğunuz Örgüt Eğitim Çalışmalarında Bulunuyor mu?

KOOPERATİF/ BİRLİK	Evet (Genel)	Evet (Teknik)	Hayır
Tarım Kredi Kooperatifi			
Tarım Satış Kooperatifi			
Sulama Birliği			
Su Ürünleri Kooperatifi			
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi			
Diğer (.....)			

53. Cevabımız “EVET” ise üyelerin Katılımı Nasıl Oluyor?

KOOPERATİF/ BİRLİK	Yoğun Katılım Oluyor	Az Katılım Oluyor	Hiç Katılım Olmuyor
Tarım Kredi Kooperatifi			
Tarım Satış Kooperatifi			
Sulama Birliği			
Su Ürünleri Kooperatifi			
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi			
Diğer (.....)			

54. Üyesi Olduğunuz Üretici Örgütüne Ortaklık Payınızı Yükselttiniz mi?

- a) Evet   b) Hayır

55. Üretici Örgütündeki Ortaklık Payınız Ne Kadardır?

KOOPERATİF/ BİRLİK	Taahhüt Edilen (TL)	Ödenen (TL)
Tarım Kredi Kooperatifi		
Tarım Satış Kooperatifi		
Sulama Birliği		
Su Ürünleri Kooperatifi		
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi		
Diğer (.....)		

56. Üyesi Olduğunuz Üretici Örgütünden Son Beş Yılda Risturn Aldınız mı?

- a) Evet   b) Hayır

57. “EVET” ise Ne Kadar?

Yıllar	1996	1997	1998	1999	2000
Risturn Miktarı (TL)					

58. Üyesi Olduğunuz Üretici Örgütünün Başarılı Olması İçin Neler Yapılmalıdır?

.....
.....

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
ZİRAAT FAKÜLTESİ
TARIM EKONOMİSİ BÖLÜMÜ

**GAP ALANINDAKİ TARIM KOOPERATİFLERİ VE
DİĞER ÇİFTÇİ ÖRGÜTLERİNİN BÖLGE
KALKINMASINDAKİ ETKİNLİĞİ**

Üretici Örgütü Yöneticisi Anket Formu:

İli :.....

İlçesi :.....

Köyü :.....

Anket Tarihi :.....

Anketi Yapan :.....

1. Üretici Örgütünün Adı : .....
2. Kuruluş Tarihi : .....
3. Ortak/Üye Sayısı : .....
4. Kayıtlı Sermayesi : .....
5. Ödenmiş Sermayesi : .....
6. Hizmet Götürdüğü Köy Sayısı : .....
7. Üretici Örgütünün Faaliyet Konusu : .....
8. Üretici Örgütünün Varlığı

Varlıklar	Alanı (M ²)	Adet	Bugünkü Değeri (TL)
Hizmet Binası			
Depo			
Arazi-Arsa			
Taşıt Vasıtaları			
Alet-Makine			
Nakit Para			
Diğer (.....)			

9. Üretici Örgütü Bünyesinde Çalışan Personel

Personel	Kadrolu (Sayısı)	Geçici (Sayısı)	TOPLAM (Sayısı)
İdari			
Teknik			
Toplam			

10. "SİZCE" İdari ve Teknik Personel Sayısı Yeterli mi?

- a) Evet b) Hayır

11. Üretici Örgütünün Kasa Mevcudu ve Alacaklar – İştirakleri

Cinsi	2000 Yılında (TL)
Birliğe İştirak Payı	
Diğer Kooperatiflere İştirak Payı	
Banka Mevduatı	
Şahıs ve Şirketlerden Alacaklar	
Ortaklardan Alacaklar	
Ortaklardan Pay Alacağı	
Kasa Mevcudu	
Diğer (.....)	
TOPLAM	

12. Üretici Örgütünün Borçları

Borçların Detayı	2000 Yılında (TL)
Bankaya	
Şahıs ve Şirketlere	
Ortaklara	
Vergi ve Sigorta Borcu	
Devlete	
Diğer (.....)	
TOPLAM	

13. Üretici Örgütünün Başkanlığını Kaç Yıldır Yürütüyorsunuz? .....

14. Yaşınız ? .....

15. Eğitim Durumu

- a) İlkokul b) Ortaokul c) Lise ve dengi d) Üniversite ve dengi

16. Kooperatifçilik, Sulama, Tarımsal Örgütlenme vb. Konularda Herhangi Bir Yayın Okuyor musunuz?

- a) Evet b) Hayır

17. "HAYIR" ise Neden?

- a) .....
b) .....
c) .....

18. Üretici Örgütünüz Ortaklarına/Üyelerine Girdi Temininde Bulunuyor mu?

- a) Evet b) Hayır

19. "EVET" ise, Ortaklarınıza/Üyelerinize Yönelik Faaliyetleri Nelerdir? (2000 yılı için)

Temin Edilen Girdiler	Fiyatı (TL/Kg, TL/Lt)	Miktarı (Kg, Lt)	Yararlanan Ortak Sayısı
Kimyevi Gübre			
Tohum			
Yem			
Tarımsal İlaç			
Alet-Makine			

20. Üretici Örgütünüz Ortaklarının/Üyelerinin Dışındaki Üreticilere de Girdi Temininde Bulunuyor mu?

- a) Evet b) Hayır

21. "EVET" ise, Ortaklarınız/Üyeleriniz Dışındaki Üreticilere Yönelik Faaliyetleriniz Nelerdir? (2000 yılı için)

Temin Edilen Girdiler	Fiyatı (TL/Kg, TL/Lt)	Miktarı (Kg, Lt)	Yararlanan Ortak Sayısı
Kimyevi Gübre			
Tohum			
Yem			
Tarımsal İlaç			
Alet-Makine			

22. Ortak ve Ortak Dışı Üreticilere Temin Edilen Girdilerin Alış Fiyatı ve Nereden Alındığı?

Temin Edilen Girdiler	Alış Fiyatı (TL/Kg, TL/Lt)	Miktarı (Kg, Lt)	Nereden Alındığı
Kimyevi Gübre			
Tohum			
Yem			
Tarımsal İlaç			
Alet-Makine			

23. Üretici Örgütünüz Son Beş Yılda Tarımsal Kredi Dağıttı mı?

- a) Evet b) Hayır

24. "EVET" ise,

Yıllar	Aynı (Kg / Adet)	Nakdi (TL)	Ortalama Kredi Faiz Oranı (%)
1996			
1997			
1998			
1999			
2000			

25. Üretici Örgütü (Kooperatif) Hiç Risturn (Kâr Payı) Dağıttı mı?

- a) Evet b) Hayır

26. "EVET" ise, Son Beş Yılda Ne Kadar Dağıttı?

Yıllar	Risturn Miktarı (TL)
1996	
1997	
1998	
1999	
2000	

27. Ortakların/Üyelerin Örgüte İlgî Dereceleri Nasıl?

- a) Çok iyi b) İyi c) Orta d) Zayıf e) Fikrim yok

28. Ortaklar/Üyeler Toplantılarda Fikir Beyan Ediyorlar mı?
a) Evet b) Hayır
29. Ortaklar/Üyeler Taahhütlerine ve Borçlarına Sadık mıdırlar?
a) Evet b) Hayır
30. "HAYIR" ise, Sizce Sebepleri Ne Olabilir?
a) .....
b) .....
c) .....
31. Üretici Örgütünüz Sizce Başarılı mı?
a) Evet b) Hayır
32. "HAYIR" ise, Sizce Sebebi Nedir?
d) .....
e) .....
f) .....
33. Üretici Örgütlerinin Önemini Çiftçilere Anlatılması Konusunda Önerileriniz Nelerdir?
a) .....
b) .....
c) .....

TEAE Yayın Listesi

Kitaplar

- T.Özüdoğru, E. Ertürk, 2002, **Türkiye V. Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildiriler**, Yayın No: 87, Ekim, Ankara
- N.Akyıl, T.Özüdoğru, 2001, **Yeni Gelişmeler Işığında Pamuk Sektörü, IV. Türkiye Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildirileri**, Yayın No: 77, Aralık, Ankara.
- N.Akyıl, 2000, **Pamuk Endüstrisinde Pazar Merkezli Bilgi Akışı, Türkiye III. Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildiriler Tartışmalar**, Yayın No: 47, Ekim, Ankara.
- S. Tan, Y. E. Ertürk, 2000, **Türkiye'de Hayvancılık Sektörü: Üretici, Sanayici ve Politika Yapıcılar Açısından Sektörün Değerlendirilmesi, Türkiye I. Besi ve Süt Hayvancılığı Sempozyumu Bildirileri**, Yayın No: 46, Temmuz, Ankara.
- A. Bayaner, H. Bozkurt, 1999, **Türk Tarımında Bilim ve Araştırma Politikaları** (İngilizce), Yayın No: 30, Ekim, Ankara.
- N. Akyıl, A. Bayaner, 1999, **Pamukta Tarım ve Sanayi Entegrasyonu, Türkiye II. Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildirileri**, Yayın No: 27, Ağustos, Ankara.
- A. Bayaner, G. Nevruz, N. Akyıl, 1998, **I. Türkiye Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu: Bildiriler, Tartışmalar**, Yayın No: 12, Ekim, Ankara.
- O. Aydoğuş, G. Nevruz, 1998, **I. Türkiye Buğday Sempozyumu: Bildiriler, Tartışmalar**, Yayın No: 11, Temmuz, Ankara.
- T. Yıldırım, A. Schmitz, W.H. Furtan, 1998, **Dünya Tarım Ticareti** (İngilizce), Westview Press, USA.

Çalışma Raporları

- Gül, A., Özdeş Akbay, A., Özçiçek Dölekoğlu, C., Özel, R., Akbay, C., **Adana İli Kentsel Alanda Ailelerin Ev Dışı Gıda Tüketimlerinin Belirlenmesi**, Çalışma Raporu 2003, Yayın No:95, Ocak, Ankara
- T. Binici, A. Koç, A. Bayaner, 2001, **Üretici Risk Davranışları ve Etkileyen Sosyo-ekonomik Faktörler: Adana Aşağı Seyhan Ovası Örneği** (İngilizce), Çalışma Raporu 2001-1, Yayın No:61, Nisan, Ankara.
- F. Fuller, A. Koç, H. Şengül and A. Bayaner, 2000, **Türkiye'de Çiftlik Düzeyinde Yem Talebi** (İngilizce), Çalışma Raporu 99WP226, CARD, Ekim, Iowa.
- S. Tan, B. Şener, S. Aytüre, 1999, **Feoga ve Türkiye'de Uygulanabilirliği**, Çalışma Raporu 1999-3, Yayın No: 38, Aralık, Ankara.
- A. Şener, A. Koç, 1999, **Türkiye'de Kimyasal Gübre Talebi**, Çalışma Raporu 1999-2, Yayın No: 25, Ağustos, Ankara.
- A. Bayaner, V. Uzunlu, 1999, **Türk Baklagil Pazarlama Politikalarının Dünya Ticaretine Etkileri**, Çalışma Raporu 1999-1, Yayın No: 20, Nisan, Ankara.
- T. Yıldırım, W. H. Furtan, A. Güzel, 1998, **Türkiye Buğday Politikasının Teorik ve Uygulamalı Analizi**, Çalışma Raporu 1998-4, Mayıs, Ankara.
- E. H. Çakmak, H. Kasnakoğlu, T. Yıldırım, 1998, **Fark Ödeme Sisteminin Ekonomik Analizi**, Çalışma Raporu 1998-3, Nisan, Ankara.
- A. Bayaner, 1998, **Türkiye Makarnalık Buğday Sektörü ve Uluslararası Pazardaki Rekabet Gücü**, Çalışma Raporu 1998-2, Yayın No: 8, Nisan, Ankara.
- M. Fisunoğlu, M. Pınar ve O. Aydoğuş, 1998, **Türkiye'nin Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri ve Rusya Federasyonu ile Tarımsal Ticaret Olanakları**, Çalışma Raporu 1998-1, Mart, Ankara.

Monograf

- H. Tanrıvermiş, 2000, **Orta Sakarya Havzası'nda Domates Üretiminde Tarımsal İlaç Kullanımının Ekonomik Analizi**, Yayın No: 42, Mayıs, Ankara.

Proje Raporları

- KARLI, B. 2003, **Gap Alanındaki Tarım Kooperatifleri ve Diğer Çiftçi Örgütlerinin Bölge Kalkınmasındaki Etkinliği**, Yayın No: 97, Mart, Ankara.

- R. Tunalioğlu, O. Gökçe, 2002, **Ege Bölgesinde Optimal Zeytin Yayılış Alanlarının Tespitine Yönelik Bir Araştırma**, Yayın No: 90, Aralık, Ankara.
- KARLI, B. 2002, **GAP Alanındaki Tarıma Dayalı Sanayi İşletmelerinin Gelişimi, Sorunları ve Çözüm Yolları**, Yayın No: 88, Eylül, Ankara.
- S. TAN, Y.E.ERTÜRK, **Türkiye’de Süt Tozu retimi ve Dünyadaki Rekabet şansı**, Yayın No: 86, Ekim, Ankara.
- S. Tan, İ. Dellal. 2002, **Kırmızı Et retim ve Tktim Açığını Kapatmak İçin Alternatif Bir Yaklaşım: Hindi retimi ve Sözleşmeli Yetiştiricilik Modeli**, Proje Raporu 2002-3. Yayın No: 85, Temmuz, Ankara.
- İ. Dellal, G. Keskin, G. Dellal. 2002, **GAP Bölgesinde Kkbaş Hayvan Yetiştiriciliğinin Ekonomik Analizi ve Hayvansal rnlerin Pazara Arzı**, Proje Raporu 2002-2. Yayın No: 83, Temmuz, Ankara.
- G. Dellal, A. Eliçin, N. Tekel, İ. Dellal, 2002, **GAP Bölgesinde Kkbaş Hayvan Yetiştiriciliğinin Yapısal zellikleri**, Proje Raporu 2002-1. Yayın No: 82, Temmuz, Ankara.
- T.zdoğru, H.Tatlıdil, 2001, **“Bu Toprağın Sesi” Televizyon Programının Polatlđ İlçesinde Çift Davranışlarına Etkileri zerine Bir Araştırma**, Proje Raporu. Yayın No: 78, Aralık, Ankara.
- P. Karahocagil, 2001, **Yeter Gelirli İşletme Büyüklüğü: Literatür İncelemesi**, Proje Raporu 2001-24, Yayın No:76, Ekim, Ankara.
- G. Malorgio, A. Koç, A. Bayaner, M.U. Kandemir, 2001, **Türkiye’de Gıda Sektörünün Yapısı ve Performansı** (İngilizce), Proje Raporu 2001-23 , Yayın No:75, Ekim, Ankara.
- S. Tan, 2001, **Türkiye’de Stlk Sektöründe Bölgeler Arası Yapısal Değişimin Spatial Denge Modeli İle Analizi**, Proje Raporu 2001-22, Yayın No: 72, Ağustos, Ankara.
- C. Abay, S. Sayan, B. Miran, A. Bayaner, 2001, **Türkiye’de Tarıma Yapılan Transferlerin Enflasyon zerine Etkileri: Bir Nedensellik Araştırması**, Proje Raporu 2001-21, Yayın No:71, Haziran, Ankara.
- M. Sarımeşeli, F. Tatlıdil, 2001, **Doğrudan Gelir Desteği ve Kayıt Sistemi Pilot Uygulaması ve Orman İçi Köyler Açısından Değerlendirilmesi**, Proje Raporu 2001-20, Yayın No:70, Nisan, Ankara
- B. Saraçoğlu, O. Aydoğuş, N. Köse, D. İşgören, 2001, **Türkiye’de Su rnleri Sektörü: Üretim, Talep ve Pazarlama**, Proje Raporu 2001- 19, Yayın No:69, Nisan, Ankara.
- E. akmak, H. Kasnakoğlu, 2001, **Tarım Sektöründe Türkiye ve Avrupa Birliği Etkileşimi**, Proje Raporu 2001-18 , Yayın No:68, Nisan, Ankara.
- S. Demirci, 2001, **şeker Fabrikalarının Performans Analizi ve Toplam Faktör Verimliliklerinin lm: Dea ve Malmquist İndeks Yaklaşımı**, Proje Raporu 2001-17, Yayın No:67, Nisan, Ankara.
- O. Zaim, A. Bayaner, M.U. Kandemir, 2001, **Tarımda İller ve Bölgeler Düzeyinde retkenlik ve Etkinlik: Farklar ve Nedenler**, Proje Raporu 2001-16, Yayın No:66, Nisan, Ankara.
- A.Koç, A.Bayaner, M.U. Kandemir, 2001, **Gümrük Birliği ve DT’nn Tarımsal Ticaret zerine Etkisi**, Proje Raporu 2001-15, Yayın No:65, Nisan, Ankara.
- TEAE personeli **Türkiye’de Bazı Bölgeler için önemli ürünlerde Girdi Kullanımı ve retim Maliyetleri**, 2001, Proje Raporu 2001-14, Yayın No:64, Nisan, Ankara.
- A. Koç, H. Tanrıvermiş, F. Budak, E. Gündoğmuş, H. İnan, A. Kubaş, B. zkan, 2001, **Türkiye Tarımında Kimyasal İlaç Kullanımı: Etkinsizlik, Sorunlar ve Alternatif Düzenlemelerin Etkileri**, Proje Raporu 2001-13, Yayın No:63, Nisan, Ankara.
- E.İşıklı, A. Koç, B.Miran, N.Akyıl, C.Abay, S.Güler, C.Günden, 2001, **Türkiye’de Tütünde Arz Kontrolü ve Ekonomik Etkileri**, Proje Raporu 2001-12, Yayın No:62, Nisan, Ankara.
- ř. Akdemir, T. Binici, H. şengül, vd. 2001, **Bölge Bazlı Tarım Sigortasının Türkiye’de Seçilmiş Bölgeler İçin Potansiyel Sigorta Talebinin ve Talebinin Karşılanabilirliğinin Belirlenmesi**, Proje Raporu 2001-11, Yayın No:60, Nisan, Ankara.
- S. Alpay, İ. Yalçın, T. Dölekoğlu, 2001, **Avrupa Birliği Kalite ve Sağlık Standartlarının Türk Gıda Sanayi Sektörü Rekabet Gücü zerine Etkisi**, Proje Raporu 2001-10, Yayın No:59, Nisan, Ankara
- A.Bayaner, A. Koç, H. Tanrıvermiş, E.Gündoğmuş, N. Ören, B.zkan, 2001, **Doğrudan Gelir Desteği Pilot Uygulamasının İzleme ve Değerlendirilmesi**, Proje Raporu 2001-9, Yayın No:57, Mart, Ankara
- D. Ediz, A. ř. İntişah, R. Özlü, 2001, **Doğrudan Gelir Desteği Pilot Uygulaması** (Türkçe ve İngilizce), Proje Raporu 2001-8, Yayın No:56, Mart, Ankara.

- F. Yavuz, Ş.Aksoy, S. Tan, V. Dağdemir, A. Keskin, 2001, **Türkiye’de Süt Pazarlama Sisteminin İyileştirilmesi İçin Kurumsal Yapılanma İhtiyacı Üzerine Bir Araştırma**, Proje Raporu 2001-7, Yayın No:55, Mart, Ankara.
- A. Koç, V. Uzunlu A. Bayaner, 2001, **Türkiye Tarımsal Ürün Projeksiyonları 2000-2009**, Proje Raporu 2001-6, Yayın No:54, Şubat, Ankara.
- A.Koç, A. Bayaner, S. Tan, Y.E. Ertürk, F. Fuller, 2001, **Türkiye’de Destekleme Politikaları ve Programlarının Hayvancılık Sektörünün Gelişmesi Üzerine Etkisi** (İngilizce), Proje Raporu 2001-5, Yayın No:53, Ocak, Ankara.
- Y.E. Ertürk, 2001, **Ankara İli Kızılcahamam İlçesinde Köy-Tür’e Bağlı Olarak Faaliyet Gösteren Broiler İşletmelerinin Ekonomik Analizi**, Proje Raporu 2001-4, Yayın No:52, Ocak, Ankara.
- S. Akgüngör, F. Barbaros, N. Kumral, 2001, **Türkiye’de Meyve ve Sebze İşleme Sanayinin Avrupa Birliği Piyasasında Sürdürülebilir Rekabet Gücü Açısından Değerlendirilmesi**, Proje Raporu 2001-3, Yayın No: 51, Ocak, Ankara.
- Y. Z. Özcan, 2001, **Türkiye’de Fındık, Çay, Şeker Pancarı ve Tütün Tarımında Hızlı Kırsal Değerlendirme** (ingilizce), Proje Raporu 2001-2, Yayın No: 50, Ocak, Ankara.
- H. Şengül, A. Koç, N. Akyıl, A. Bayaner, F. Fuller, 2001, **Türkiye’de Pamuk Pazarı: Gelecekteki Talebi Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi**, Proje Raporu 2001-1, Yayın No: 49, Ocak, Ankara.
- M. Sarımeşeli, O. Aydoğuş, 2000, **Dünya Fındık Piyasasının Ekonomik Analizi ve Türkiye için Optimum Politikaların Saptanması**, Proje Raporu 2000-6, Yayın No: 45, Temmuz, Ankara.
- I. Dellal, 2000, **Antalya İlinde Kıl Keçisi Yetiştiriciliğine Yer Veren Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Planlanması**, Proje Raporu 2000-5, Yayın No: 43, Haziran, Ankara.
- H. Tanrıvermiş, E. Gündoğmuş, V. Ceyhan, H. Fidan, H. Özüdoğru, 2000, **Türkiye’de Özelleştirme Uygulamalarının Tarım Kesimine Etkilerinin Değerlendirilmesi**, Proje Raporu 2000-3, Yayın No:41, Mayıs, Ankara.
- S. Demirci, 2000, **Doğrudan Gelir Sistemi ve Uygulamalar: Literatür İncelemesi**, Proje Raporu 2000-1, Yayın No: 40, Mayıs, Ankara.
- B. Saraçoğlu, N. Köse, 2000, **Bazı Gıda Sanayilerinin Uluslararası Rekabet Gücü: Makarna, Bisküvi ve Un Sanayi**, Proje Raporu 2000-2, Yayın No: 39, Mayıs, Ankara.
- T. Kırıl, H. Kasnakoğlu, 1999, **Tarımsal Ürünler İçin Maliyet Hesaplama Metodolojisi ve Veri Tabanı Rehberi**, Proje Raporu 1999-13, Yayın No: 37, Aralık, Ankara.
- S. Demirci, 1999, **Destekleme Alımı ve Fark Ödeme Sisteminin Refah ve Dağılım Etkilerinin İncelenmesi**, Proje Raporu 1999-12, Yayın No: 36, Aralık, Ankara.
- J. Brooks, A. Tanyeri, 1999, **Tarımsal Politika Reformu: Sosyal Hesap Matriksi Yaklaşımı** (ingilizce), Proje Raporu 1999-11, Yayın No: 35, Aralık, Ankara.
- E. H. Çakmak, H. Akder, 1999, **Dünya Ticaret Örgütü-Tarım Anlaşması'nın Yeni Görüşme Dönemi ve Türkiye: Olanaklar, Kısıtlar ve Stratejiler**, Proje Raporu 1999-10, Yayın No:34, Aralık, Ankara.
- A. Özçelik, H. Tanrıvermiş, E. Gündoğmuş, A. Turan, 1999, **Türkiye’de Sulama İşletmeciliğinin Geliştirilmesi Yönünden Şebekelerin Birlik ve Kooperatiflere Devri ile Su Fiyatlandırma Yöntemlerinin İyileştirilmesi Olanakları**, Proje Raporu 1999-9, Yayın No: 32, Kasım, Ankara.
- A. Koç, J. Beghin, F. Fuller, Ş. Aksoy, T. Dölekoğlu, A. Şener, 1999, **Türkiye’de Yağlı Tohumlar Pazarı: Uluslararası Fiyatlar ve Alternatif Politikaların Arz, Talep ve İkame Ürünler Üzerine Etkileri** (Türkçe ve İngilizce), Proje Raporu 1999-8, Yayın No: 31, Eylül, Ankara.
- A. Bayaner, 1999, **Çorum İlinde Yumurta Tavukçuluğunun Ekonomik Analizi**, Proje Raporu 1999-7, Yayın No: 23, Haziran, Ankara.
- E. Çakmak, H. Kasnakoğlu, H. Akder, 1999, **Türk Tarımında Destekleme Alımları ve Pazar Girişi Etkileri: Tarımsal Sektör Modeli Analizi**, (İngilizce), Proje Raporu 1999-6, Yayın No: 22, Mayıs, Ankara.
- W. H. Furtan, A. Güzel, G. Karagiannis, A. Bayaner, 1999, **Türkiye’de Tarımsal Araştırmaların Getirisi ve Tarımsal Verimlilik** (İngilizce), Proje Raporu 1999-5, Yayın No: 21, Mayıs, Ankara.
- O. Yurdakul, v.d., 1999, **Türkiye’de Hayvansal Ürünler Arzı ve Yem Talebi: Mevcut Durumun Değerlendirilmesi ve Alternatif Politika Senaryoları** (Türkçe ve İngilizce), Proje Raporu 1999-4, Yayın

No: 17, Mart, Ankara.

- S. Akgüngör, B. Miran, C. F. Abay, E. Olhan, N.K. Nergis, 1999, **İstanbul, Ankara, ve İzmir İllerinde Tüketicilerin Çevre Dostu Ürünler Yönelik Potansiyel Talebinin Tahminlenmesi**, Proje Raporu 1999-3, Yayın No: 15, Şubat, Ankara.
- A. Özçelik, A.Turan, H. Tanrıvermiş, 1999, **Türkiye’de Tarımın Pazara Entegrasyonunda Sözleşmeli Tarım ve Bu Modelin Sürdürülebilir Kaynak Kullanımı ile Üretici Geliri Üzerine Etkileri**, Proje Raporu 1999-2, Yayın No: 14, Şubat, Ankara.
- A. Schmitz, E. Çakmak, T. Schmitz and R. Gray, 1999, **Türk Tarımında Devlet Eliyle Ticaret** (Türkçe ve İngilizce), Proje Raporu 1999-1, Yayın No: 13 Şubat, Ankara.

Durum ve Tahmin Raporları

- R.TUNALIOĞLU, P.KARAHOCAGİL, M.TAN, **Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Durum ve Tahmin:2003**, Durum ve Tahmin:2003-1, Yayın No:96, Mart, Ankara.
- Y.E. ERTÜRK, S. TAN, **Et ve Et Mamülleri Durum ve Tahmin: 2003**, Durum ve Tahmin 2003-5, Yayın No: 94, Aralık, Ankara.
- S. TAN, Y.E. ERTÜRK, **Süt ve Süt Mamülleri Durum ve Tahmin: 2003**, Durum ve Tahmin 2003-4, Yayın No: 93, Aralık, Ankara.
- Y.E. ERTÜRK, S. TAN, **Kümes Hayvanları ve Yumurta Durum ve Tahmin: 2003**, Durum ve Tahmin 2003-1, Yayın No: 92, Aralık, Ankara.
- H.Ege, P.Karahocagil 2002, **Yemlik Tahıllar Durum ve Tahmin: 2002/2003**, Durum ve tahmin 2002-2, Yayın No: 91, Aralık, Ankara
- Özüdoğru, T. 2002, **Pamuk Durum ve Tahmin: 2002/2003**, Durum ve Tahmin 2002-1, Yayın No:89, Ekim, Ankara.
- İ. Dellal, R. Tunalioglu 2002, **Buğday Durum ve Tahmin: 2002/2003**, Durum ve Tahmin 2002-1, Yayın No: 84, Ankara.
- H.Ege, P.Karahocagil 2001, **Yemlik Tahıllar Durum ve Tahmin: 2001/2002**, Durum ve Tahmin 2001-7, Yayın No: 82, Aralık, Ankara.
- Y.E. ERTÜRK, S. TAN, **Kümes Hayvanları ve Yumurta Durum ve Tahmin: 2002**, Durum ve Tahmin 2001-6, Yayın No: 81, Kasım, Ankara.
- Y.E. ERTÜRK, S. TAN, **Et ve Et Mamülleri Durum ve Tahmin: 2002**, Durum ve Tahmin 2001-5, Yayın No: 80, Kasım, Ankara.
- S. TAN, Y.E. ERTÜRK, **Süt ve Süt Mamülleri Durum ve Tahmin: 2002**, Durum ve Tahmin 2001-4, Yayın No: 79, Kasım, Ankara.
- İ. Dellal, 2001, **Buğday Durum ve Tahmin: 2001/2002**, Durum ve Tahmin 2001-3, Yayın No: 74, Eylül, Ankara.
- T. Dölekoğlu, 2001, **Yağlı Tohumlar ve Bitkisel Yağlar Durum ve Tahmin: 2001/2002**, Durum ve Tahmin 2001-2, Yayın No:73, Ağustos, Ankara.
- T. Özüdoğru, N. Akyıl, 2001, **Pamuk Durum ve Tahmin: 2001/2002**, Durum ve Tahmin 2001-1, Yayın No:58, Eylül, Ankara.
- İ. Dellal, H. Ege, 2000, **Yemlik Tahıllar Durum ve Tahmin: 2000/2001**, Durum ve Tahmin 2000-2, Yayın No: 48, Aralık, Ankara.
- H. Ege, İ. Dellal, 2000, **Buğday Durum ve Tahmin: 2000/2001**, Durum ve Tahmin 2000-1, Yayın No: 44, Temmuz, Ankara.
- N. Akyıl, 1999, **Pamuk Durum ve Tahmin: 1999/2000**, Durum ve Tahmin 1999-8, Yayın No: 33, Aralık, Ankara.
- H. Ege, 1999, **Yemlik Tahıllar Durum ve Tahmin: 1999/2000**, Durum ve Tahmin 1999-7, Yayın No: 29, Eylül, Ankara.
- Y.E. Ertürk, S. Tan, 1999, **Et ve Et Mamülleri Durum ve Tahmin: 1999**, Durum ve Tahmin 1999-6, Yayın No: 28, Ağustos, Ankara.

- S. Tan, Y.E. Ertürk, 1999, **Süt ve Süt Mamülleri Durum ve Tahmin: 1999**, Durum ve Tahmin 1999-5, Yayın No: 26, Ağustos, Ankara.
- O. Aydoğuş, H. Ege, N. Köse, 1999, **Buğday Durum ve Tahmin: 1999/2000**, Durum ve Tahmin 1999-4, Yayın No: 24, Haziran, Ankara.
- H. Ege, Y.E. Ertürk, 1999, **Yemlik Tahıllar Tahmin: 1998/99**, Tahmin 1999-3, Yayın No: 19, Mart, Ankara.
- Ş. Aksoy, A. Şener, 1999, **Yağlı Tohumlar ve Bitkisel Yağlar Durum ve Tahmin: 1997/98**, Durum ve Tahmin 1999-2, Yayın No: 18, Mart, Ankara.
- N. Akyıl, 1999, **Pamuk Tahmin: 1998/99**, Tahmin 1999-1, Yayın No: 16, Mart, Ankara.
- O. Aydoğuş, H. Ege, Y. E. Ertürk, 1998, **Buğday Tahmin: 1998/99**, Tahmin 1998-5, Aralık, Ankara.
- N. Akyıl, Y.E. Ertürk, 1998, **Pamuk Durum ve Tahmin: 1998/99**, Durum ve Tahmin 1998-4, Eylül, Ankara.
- H. Ege, Y.E. Ertürk, 1998, **Yemlik Tahıllar Durum ve Tahmin: 1998/99**, Durum ve Tahmin 1998-3, Temmuz, Ankara.
- O. Aydoğuş, H. Ege, Y. E. Ertürk, 1998, **Buğday Tahmin: 1998/99**, Tahmin 1998-2, Temmuz, Ankara.
- M. Pınar, N. Akyıl, S. Er ve Y. E. Ertürk, 1998, **Pamuk Durum ve Tahmin: 1997/98**, Durum ve Tahmin 1998-1, Ocak, Ankara.
- O. Aydoğuş, H. Ege, Y. E. Ertürk ve N. P. Zöğ, 1997, **Buğday Durum ve Tahmin: 1997/98**, Durum ve Tahmin 1997-1, Aralık, Ankara.